శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్ధన్వంతరయేనమః.

శ్రీమద్దాధీచవంశభూషణుండును శ్రీ బలదేవసూనుండును

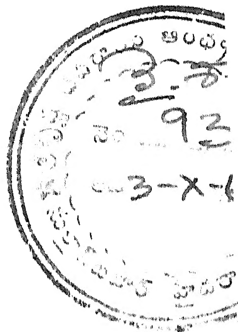
సకలాయుర్వేద సంప్రదాయ సార్వభౌముండునునగు

జ్ఞారసరామకవివర్యునిచే సుశ్రుతాది వివిధాయుర్వేద

గ్రంథప్రమాణోక్తముగ రచియింపఁబడిన

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.





లేట్, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యగారిచే

తెనుగుతాత్పర్యము వ్రాయఁబడియె.

రెండవకూర్పు.

పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావు పంతులుగారిచే

హిందూరత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

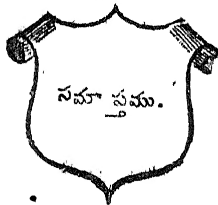
చెన్నపురి.

1922.

 రూ

విషయసూచిక.

సప్తమస్తరంగము.


సమాప్తము.

ప్ర క ట న.

అస్మద్దేశీయులారా ! నే నీక్రింద బొందుపరచిన యంశంబులను సావధానం బుగ జదువంగోరెద.

ఇచ్ఛాపురంబున మత్పితామహుండగు, పిడుగు - సుబ్బరామయ్యగారు "హిందూరత్నాకరం" బను ముద్రాక్షరశాలను స్థాపించి పెక్కు వైద్య యితర గ్రంథములను ముద్రింపించి సుమారు 20 సంవత్సరములవరకు తచ్ఛాలాకార్యంబులను నిరభ్యంతరముగానున్ను జాగరూకతతోడనున్ను జరిపించుచూవచ్చి కీర్తిశేషులైరి. పదంపడి సుబ్బరామయ్యగారికి పుత్రుండును మజ్జనకుండునైన పిడుగు - వెంకట్రావు పంతులుగారున్ను నేనున్ను కలసి సదరు ముద్రాక్షరశాలాకార్యంబులను జరిపించుచూవచ్చితిమి. అయితే యిప్పుడు మా తండ్రిగారు పుత్రుడనైన నన్ను విడనాడి మాకుగల పిత్రార్జితపు సొత్తులను విభజించు కొనిరి. ఈ విభజనలో సదరు ముద్రాక్షరశాల నాయధీనంబయ్యె.

చదువరులారా ! ఇక మీదట నేనే సదరు ముద్రాక్షరశాలను జరిపించుదును. ఇదివరలో అచ్చుపడిన గ్రంథములుగాక ఇతర సంస్కృత ఆంధ్ర గ్రంథములనుకూడా బాగుగా ముద్రింపించి మంచి బైండ్లుతోటి సులభమైన వెలలకే స్వల్పలాభముతోటి విక్రయించ నిశ్చయించియున్నాడను. కనుక నాయందు కరుణవహించి వారివారికి పలయు గ్రంథములకును అచ్చుపనులకును ఆర్డర్లను పంపుదురని వేడుచున్నాడను.

పలయువారలు ఈ క్రింది విలాసమగు నా పేరటికి వ్రాసి తెప్పించుకొని నన్ను గౌరవింతురని తమ ఘనతను ప్రార్థించుచున్నాడను.

పిడుగు - వెంకటకృష్ణారావుపంతులు,

ప్రింటర్, పబ్లిషర్ అండ్ బుక్కుసెల్లర్,

2/40, పెద్దునాయుని వీధి, మద్రాసు.



అనుపానరత్నాకరము.

అంధ్రతాత్పర్యము.

శ్లో॥ ప్రణమ్య శ్రీగణేశ్వరం హరం విష్ణుం దివాకరం ।
శివాం రత్నాకరం కుర్వేఽనుపానస్య యథామతి ॥

తా॥ విఘ్నేశ్వరుడు శివుడు విష్ణువు సూర్యుడు పార్వతీదేవి వీరలను నమస్కరించి నాబుద్ధికి గోచరమైనంతవరకు “అనుపానరత్నాకరము” అను గ్రంథమును రచించుచున్నాను.

అనుపానపరిభాష.

శ్లో॥ అస్మిన కేచిద్విహితామనుష్యా మాధుర్యయోగే ప్రణయో భవంతి।
తథామ్లయోగే మధురేణతృప్తాస్తేషాం యదిష్టం ప్రవదంతి పథ్యం॥

తా॥ కొందరుపులుసుయందు ప్రీతిగలవారును కొందరుతీపుయందు ప్రీతిగలవారుగను మఱికొందరు తీపుగను పుల్లగను నుండు. వాటియందు ఆసక్తిగలవారుగను నుందురు. అట్టివారికి హితముగనుండు పథ్యములను వైద్యవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. అవి యెట్లనిన.

శ్లో॥ శీతోష్ణతోయాసవమద్యయూషఫలామ్లధాన్యామ్లపయోరసానాం । యస్యానుపానంతుహితంభవేద్యత్తస్మైప్రదేయంత్విహ మాత్రయాతత్ ॥

తా॥ శీతోదకము ఉష్ణోదకము చెఱుకుకల్లు కల్లు కట్టు అనగా (పెసలు మొదలగువానిని ఉడకబెట్టిననీరు) పండ్లపులుసు ధాన్యములయొక్క పులుసు పాలు

ఫలరసములు వీటియందు యెవరెవరికి యేయేఅనుపానము హితముగనుండునో అట్టి వారికి ఆయా అనుపానమును ఆయా ప్రమాణప్రకారముగ ఔషధ సహితముగ నియ్యవలయును.

శ్లో॥ వ్యాధించకాలంచవిభావ్యధీరై ర్ద్రవ్యాణియోజ్యానిచతానితాని।
సర్వానుపానేషువరంవదంతిమేధ్యంయదంభశ్శుచిభాజనస్థం ॥

తా॥ విద్వాంసులగువారు వైద్యశ్రేష్ఠులు వ్యాధినిన్ని కాలమునున్ను అనుసరించి ఆయా అనుపానములను చేర్చవలయును. మఱియు శుద్ధపాత్రలయందుం (మట్టిపాత్ర) చబడిన శుద్ధోదకము సమస్త అనుపానములయందును శ్రేష్ఠమైనదిగనుండును.

శ్లో॥ లోకస్యజన్మప్రభృతిప్రశస్తాస్తోయాత్మకాస్సర్వరసాశ్చదృష్టాః ।
సంక్షేపఏషోఽభిహితోఽనుపానేష్వతః పరంవిస్తరతోఽభిధాస్యే॥

తా॥ సమస్తరసములును వుదకాంతర్భూతముగ నుండుటవలన జనులకు జన్మప్రభృతి మరణపర్యంతము వుదకము ప్రశస్తమైన అనుపానమని యెఱుంగవలయు. ఇట్టివుదకము సమస్త అనుపానములయందు సంక్షేపముగ జెప్పబడినది. ఇకను విశేషముగ అనుపానములను జెప్పబోవుచున్నాను.

శ్లో॥ ఉష్ణోదకానుపానంతుస్నేహానామథశస్యతే ।
ఋతేభల్లాతకస్నేహాత్ స్నేహాత్తౌవరకాత్తథా ॥

తా॥ జీడిగింజలు వగరుపదార్థములు వీటియొక్క తైలములకుతప్ప యితరములయిన తైలములకు వుష్ణోదకము అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ అనుపానంవదంత్యేకేతైలేయూషామ్లకాంజికే ।
శీతోదకంమాక్షికస్యపిష్టాన్నస్యచసర్వశః ॥

తా॥ కొందరుతైలమునకు పులికట్టు పులికడుగు యివి అనుపానములని చెప్పుచున్నారు. మఱియు తేనె పేలపిండి మొదలయిన పిండిపదార్థములు వీటికి సర్వసమ్మతముగ శీతోదకము అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ దధిపయస్సిమద్యార్తేవిషజుష్టేతథైవచ ।
కేచిత్పిష్టమయస్యాహుఃరనుపానంసుఖోదకం ॥

ప్రథమస్తరంగము.

తా॥ మద్యము విషము వీటివలన గలిగిన వికారమునకు పెరుగు పాలు యివి అనుపానములగుచున్నవి. పైజెప్పబడిన పేలపిండి మొదలయిన వాటివలన గలిగిన వికారములకు సుఖోష్ణోదకము అనుపానమని కొందరు వచించెదరు.

శ్లో॥ పయోమాంసరసోవాపిశాలిముద్గాదిభోజినాం ।
యుద్ధాధ్వాతపసంతాపవిషమద్యరుజాసుచ ॥

తా॥ సంబాబియ్యము పులగము వీటినిభుజించుట యుద్ధముచేయుట దారినడచుట యెండవేడిమిచే కొట్టుబడుట నిప్పుసెగచే గాసినొందుట విషపానము మద్యపానము వీటివలన గలిగినరోగములకు పాలుగాని మాంసరసముగాని అనుపానమగుచున్నది.

శ్లో॥ మాషాదేరనుపానంతుధాన్యామ్లందధిమస్తువా ।
మద్యంమద్యోచితానాంతుసర్వమాంసేషుపూజితం ॥

తా॥ మినుములు మొదలయినవాటికి ధాన్యపులుసుగాని పెరుగుగాని పెరుగు మీదితేటగాని అనుపానమగుచున్నది. మఱియు మద్యపానాభ్యాసము గలవారికి సర్వమాంసములయందును మద్యానుపానమే శ్రేష్ఠమగుచున్నది.

శ్లో॥ అమద్యపానాముదకంఫలామ్లంవాప్రశస్యతే ।
క్షీరంఘర్మాధ్వభాష్యస్త్రీక్లాంతానామమృతోపమం ॥

తా॥ మద్యపానాభ్యాసము లేనివారికి (సర్వమాంసములయందును) వుదకముగాని పులుసుగల పండ్లరసముగాని ప్రశస్తమైన అనుపానముగ నుండు. ఎండమొదలయిన వానివలన గలిగినతాపము మిగులమాటలాడుట స్త్రీసంభోగమువలన గలిగిన శ్రమ వీటికి క్షీరము అమృత తుల్యానుపానముగ నుండు.

శ్లో॥ సురాకృశానాంస్థూలానామనుపానంమధూదకం ।
నిరామయానాంచిత్రంతుభుక్తమధ్యేప్రకీర్తితం ॥

తా॥ చిక్కినవారికి మద్యము అనుపానము బలిసినవారికి వుదక సహితమగు తేనె అనుపానము రోగరహితులకు భోజన మధ్యమునందు నానావిధపదార్థములు అనుపానములని చెప్పబడుచున్నవి.

శ్లో॥ స్నిగ్ధోష్ణంమారుతేపథ్యంకఫేరూక్షోష్ణమిష్యతే ।
అనుపానంహితంచాపిపిత్తేమధురశీతలం ॥

తా॥ వాతరోగమునకు కొంచము వుష్ణముగనుండు పదార్థమున్ను కఫరోగమునకు మిక్కిలి వుష్ణపదార్థమున్ను పిత్తరోగమునకు తీపుగను చల్లగనుండు పదార్థమున్ను హితమైన అనుపానముగ నుండు.

శ్లో॥ హితంశోణితపిత్తిభ్యఃక్షీరమిక్షురసస్తథా ।
అర్క శేలుశిరీషాణామాసవాస్తువిషార్తిషు ॥

తా॥ రక్తపిత్తరోగముగల వారలకు పాలుగాని చెరుకురసముగాని అనుపానముగనుండు. విషజనిత రోగముగలవారలకు జిల్లేడు విరిగి దిరిశెన వీటియొక్క మద్యములు అనుపానములుగ నుండు.

శ్లో॥ అతఃపరంతువర్ణానామనుపానంపృథక్పృథక్ ।
ప్రవక్ష్యామానుపూర్వేణసర్వేషామేవమేశ్రుణు ॥

తా॥ ఇకమీదట వర్గములనన్నిటికి అనుపానములను వేర్వేరుగ చెప్పుచోవుచున్నాను.

శ్లో॥ భవంతిచాత్రసర్వేషాంమాహేంద్రంతోయముత్తమం ।
సాత్మ్యంయస్యతుయత్తోయంతత్తస్మైహితముచ్యతే ॥

తా॥ మహేంద్రోదకము సమస్త అనుపానముల యందును వుత్తమమైనది. ఎవనికి యేవుదకము వికారమును కలుగజేయకుండునో ఆవుదకము వానికి హితముగ నుండునని చెప్పబడును.

శ్లో॥ వుష్ణంవాతేకఫేతోయంపిత్తేరక్తేచశీతలం ।
దోషవద్గురువాభుక్తమతిమాత్రమతాపివా ।
యథోక్తేనానుపానేనసుఖమన్నంప్రజీర్యతే ॥

తా॥ వాతరోగము కఫరోగము వీటియందు వుష్ణోదకమును. పిత్తరోగము రక్తజనితరోగము వీటియందు శీతోదకమును అపానములుగ నుండు. భుజింపబడిన పదార్థము వాతపిత్తశ్లేష్మములలో నేదైనైన కలుగజేయునదిగ నుండినను గురుత్వమును గలుగజేయునదిగ నుండినను అధికమైనను పైజెప్పబడిన వుచితానుపానముల చేత జీర్ణింపబడును.

శ్లో॥ రోచనంబృంహణంవృష్యందోషసంఘాతభేదనం ।
తర్పణంమార్దవకరంశ్రమక్లమహరంసుఖం ॥
దీపనందోషశమనంపిపాసాచ్ఛేదనంపరం ।
బల్యంవర్ణకరంసమ్యగనుపానంసదోచ్యతే ॥

తా॥ ఏయేపదార్థమునకు ఏయేఅనుపానము వుచితముగ జెప్పబడియున్నదో ఆయా అనుపానను రుచికరముగను వృద్ధికరముగను వీర్యవృద్ధికరముగను సమస్తదోషములను పోగొట్టునదిగను తృప్తికరముగను మృదుత్వమును కలుగజేయునదిగను శ్రమము గ్లాని వీటినిపోగొట్టునదిగను బలకరముగను కాంతిని కలుగజేయునదిగను నుండు.

శ్లో॥ తదాదావాకర్శయేత్పీతంస్థాపయేన్మధ్యసేవితం ।
పశ్చాత్పీతంబృంహయతితస్మాద్వీక్ష్యప్రయోజయేత్ ॥
స్థిరతాంగతమక్లిన్నమన్నమద్రవపాయినాం ।
భవత్యాబాధజననమనుపానమతఃపిబేత్ ॥

తా॥ అట్టిఅనుపానము భోజనాదియందు సేవింపబడసేని శరీరమునకు దౌర్బల్యము మధ్యమునందు సేవింపబడసేని భుజింపబడిన పదార్థమును శరీరమునందు యిమిడికయు భుజింపబడిన పిదప సేవింపబడసేని శరీరపుష్టి వీటిని గలుగంజేయుగాన చక్కగ ఆలోచించి అనుపానములను పైజెప్పబడిన ప్రకారముగ సేవింప వలయు. ద్రవపదార్థమును సేవించినవారికి భుజింపబడిన అన్నము మృదుత్వమును జెందక స్థిరత్వమును పొందినదై శరీరమునకు భాధను గలుగజేయుగాన అనుపానమును తప్పక సేవింపవలయు.

శ్లో॥ నపిబేచ్ఛ్వాసకాసార్తోరోగేచాప్యూర్ధ్వజత్రుగే ।
క్షతోరస్కఃప్రసేకీచయస్యచోపహతస్స్వరః ॥

తా॥ శ్వాస కాసరోగములు గలవాడును ఊర్ధ్వజత్రురోగము గలవాడును రొమ్మునొప్పి గలవాడును ప్రసేకరోగము గలవాడును హీనస్వరము గలవాడును యిట్టిరోగములు ప్రకోపించి యున్నపుడు వుదకమును పానము జేయకూడదు.

శ్లో॥ పీత్వాఽధ్వభాష్యాధ్యయనగేయస్వప్నాశీలయేత్ ।
ప్రదూష్యామాశయంతద్ధితస్యకంఠోరసిస్థితం ॥
స్యందాగ్నిసాదచ్ఛర్ద్యాదీనామయాన్జనయేద్బహూన్ ॥

తా॥ అనుపానమును సేవించిన తోడనే దారినడచుట మిగుల సంభాషించుట అధ్యయనముచేయుట గానముచేయుట నిద్రించుట వీటిని వర్జింపవలయు. అటుల వర్జింపనియడల పానముజేయఁబడిన అనుపానము ఆమాశయమును చేరిచి కంఠము రొమ్ము వీటియందునిలచి వోకరించి కఫముపడుట అగ్నిమాంద్యము వమనము యివి మొదలైన అనేకరోగములను గలుగజేయు.

శ్లో॥ గురులాఘవచింతేయంస్వభావంనాతివర్తతే।
తథాసంస్కారమాత్రాంతకాలాంశ్చాప్యుత్తరోత్తరం॥

తా॥ మనుష్యునియొక్క స్వభావము సంస్కారము ప్రమాణము రోగాంత కాలము వీట్లయొక్క న్యూనాధిక భావముల ననుసరించి అధికముగగాని లఘువుగగాని అనుపానమును సేవించవలయు.

శ్లో॥ మందకర్మానలారోగ్యాఃసుకుమారాస్సుఖోచితాః।
జన్తవోయేతుతేషాంహిచింతేయంపరికీర్తితా॥

తా॥ మందముగ పనిజేయువారు మందాగ్నిగలవారు మిగుల ఆరోగ్యము నపేక్షించువారు సుకుమారులుగ నుండువారెవరో అట్టివారికి పైచెప్పబడిన అనుపానములు విధింపబడి యున్నవి.

శ్లో॥ బలినఃకరభక్షాశ్చయేచదీప్తాగ్నయోనరాః।
కర్మనిత్యాశ్చయేతేషాంనావస్యంపరికీర్తయేత్॥

తా॥ యెట్టివారు బలవంతులుగను కఠినభక్షణ చేయువారుగను అగ్నిదీపము గలవారుగను యెల్లపుడు పనిచేయువారుగను నుందురో అట్టివారికి పైజెప్పబడిన అనుపానములు అవస్యకముగావు.

కొన్నిరోగములకు క్షీరానుపానము.

శ్లో॥ క్షీరోచితస్యప్రక్షీణశ్లేష్మణోదాహతృడ్వతః।
క్షీరంపిత్తానిలార్తస్యపథ్యమప్యతిసారిణః॥

తా॥ క్షీణశ్లేష్మరుడు తాపము దప్పి పిత్తము వాతము వీటిచేపీడ అతిసారము యివిగలవానికి పాలు అనుపానముగ నుండు.

శ్లో॥ తద్వపుర్లంఘనోత్తప్తంప్లుష్టంవనమివాగ్నినా ।
దివ్యాంబుజీవయేత్తస్యజ్వరంచాశునియచ్ఛతి ॥

తా॥ కార్చిచ్చుచే దహింపబడిన వనము వర్షోదకముచే మగలచిగిరించు చందం బున లంఘనముచేత గాశిజెందినవాడు యెండచేత తపింపబడినవాడు క్షీరానుపానముచే జీవించు. అట్టివానికిజ్వరము శీఘ్రముగనశించు.

శ్లో॥ సంస్కృతంశీతముష్ణంవాతస్మాద్ధారోష్ణమేవవా ।
విభజ్యకాలేయుంజీతజ్వరిణంహంత్యతోన్యథా॥

తా॥ కాగిచల్లారియైను లేక కొంచము వుష్ణముగను లేక ధారోష్ణముగనుండు పాలును కాలమునుసెఱిగి జ్వరపీడితుడు సేవింపవలయు. కాచబడినదియును ధారోష్ణ ముగ నుండనిదియునునైన పాలను జ్వరపీడితుడు సేవించెనేని మృత్యువశుడగును.

శ్లో॥ పయస్సశుంఠీఖర్జూరమృద్వీకాశర్కరాఘృతం ।
శృతశీతంమధుయుతంతృడ్దాహజ్వరనాశనం ॥
తద్వద్ద్రాక్షాబలాయష్టిసారివాకణచందనైః ।
చతుర్గుణేనాంభసావాపిప్పల్యావాశ్రితంపిబేత్ ॥

తా॥ పాలయందు శొంఠి ఖర్జూరపుకాయ ద్రాక్ష వీటిలో నేదియైననునైచి కాచి అందుశర్కరగాని నెయ్యిగాని తేనెగానివైచి చల్లార్చి అనుపానముగ సేవించిన యెడల దప్పి తాపమువీటిని నివర్తింపజేయు. మఱియు ద్రాక్ష చిట్టాముదపువేరు యష్టిమధుకము సుగంధపాలవేరు పిప్పలి చందనము వీటినివైచి కాపబడిన పాలు సేవింపబడినను లేక పాలకు నాలుగింతలు వుదకముపోసి పిప్పలివైచి నీరంతయు యిగురునటులకాచి సుఖోష్ణముగ పానముచేసినను జ్వరమును నశింపజేయు.

శ్లో॥ కాసాచ్ఛ్వాసాచ్ఛిరశ్శూలాత్పార్శ్వశూలాచ్చిరజ్వరాత్ ।
ముచ్యతేజ్వరితఃపీత్వాపంచమూలిశ్రితంపయః ॥

తా॥ జ్వరముగలవాడు పంచమూలములను పాలలోనైచి కాచి అనుపానముగ సేవించిన యెడల చిరకాలజ్వరము నశించుటయేగాక కాస శ్వాస తలనొప్పి పార్శ్వ శూల యివిగూడనశించు.

శ్లో॥ శ్రితమేరండమూలేనబాలబిల్వేనవాజ్వరాత్ ।
ధారోష్ణంవాపయఃపీత్వావిబద్ధానిలవర్చసః ॥

తా॥ పాలయందు ఆముదపువేరునుగాని లేక బిల్వపత్రములనుగాని వైచికాచి అనుపానముగ సేవించినను లేక పాలను ధారోష్ణముగ సేవించినను జ్వరము మలబద్ధము యివి నశించు.

శ్లో॥ సరక్తపిత్తాతిసృతేస్సతృట్ శూలప్రవాహికాత్ ।
సిద్ధంశుంఠీబలావ్యాఘ్రీగోకణ్ణకగుడూచిపయః ॥

తా॥ పాలయందు శొంఠి చిట్టాముదపువేఱు వాకుడు పల్లేరు తిప్పతీగె వీటిని వైచికాచి అనుపానముగ సేవించిన రక్తపిత్తము అతిసారము దప్పితో కూడిన శూలభేదులు యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ శోఫమూత్రశకృద్వాతవిబంధజ్వరకాసజిత్ ।
వృశ్చికబిల్వవర్షాభూసాధితంజ్వరశోఫనుత్ ॥
శింశుపాసారసిద్ధంవాక్షీరమాశుజ్వరాపహం ॥

తా॥ తెల్లగలిజేరు బిల్వము గలిజేరు వీట్లను పాలయందువైచి కాచి అనుపానముగ సేవించినను లేక యిరుగుడు రసమునువైచి కాచి త్రాగినను శోఫ మూత్ర రోగము భేదులు వాతము మలమూత్రములను బంధించు రోగము జ్వరకాస జ్వరశోఫ కేవలజ్వరము యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ సౌభాగ్యపుష్టిబలశుక్రవివర్ధనాని కింసన్తినోభువిబహూనిరసాయనాని । కందర్పవర్ధనీపరంతుసితాజ్యయుక్తాదుగ్ధాదృతేసమమకోపిమతఃప్రయోగః ॥

తా॥ శరీరకాంతి శరీరపుష్టి బలము వీర్యవృద్ధి కామవృద్ధి వీటిని గలుగఁజేయుటకు అనేక రసాయనములుండినప్పటికిన్ని పాలనుకాచి అందు తెల్లశర్కర నెయ్యి వీటినివైచి సేవించిన పైజెప్పబడిన గుణములను గలుగజేయుటకు యితర రసాయనములు యీప్రయోగముతో సమానములుగావు.

యోగరాజగుగ్గుల్వనుపానములు.

శ్లో॥ రాస్నాదిక్వాథసంయుక్తోవివిధంహంతిమారుతం ।
కాంకోల్యాదిశ్రితాత్పిత్తంకఫమారగ్వధాదినా ॥
దార్వీశ్రితేనమేహాంశ్చగోమూత్రేణైవపాండుతాం ।

మేదోవృద్ధించమధునాకుష్ఠేనింబశ్రితేనవా ।
చ్ఛిన్నాక్వాథేనవాతాస్రంశోథంశూలంకణాశ్రితా ॥
పాటలాక్వాథసహితోవిషమూషకజంజయేత్ ।
త్రిఫలాక్వాథసహితోనేత్రార్తింహంతిదారుణాం ॥
పునర్ణవాదేఃక్వాథేనసహన్యాత్సర్వోదరాణ్యపి ॥

తా॥ యోగరాజగుగ్గులు అనేకౌషధమును రాస్నాది కషాయముతో సేవించిన నానావిధములయిన వాతములు నశించు. కాకోల్యాది కషాయముతో సేవించిన పిత్తరోగమునశించు. ఆరగ్వధాది (రేల) కషాయముతో సేవించిన కఫరోగము నివర్తించు. మానిపసపు కషాయముతో సేవించిన మేహరోగములు నివర్తించు. గోమూత్రముతో సేవించిన పాండురోగము నశించు. తేనెతో సేవించిన మేదోవృద్ధి (అధికబలుపు) నశించు. వేపకషాయముతో సేవించిన కుష్ఠురోగముతొలగు తిప్పతీగ కషాయముతో సేవించిన వాతరక్తరోగము నివర్తించు. పిప్పలికషాయముతో సేవించిన శోఫ శూల యివినివర్తించు. మొక్కపుచెట్టువేరు కషాయముతో సేవించిన యెలుకవిషము నశించు. త్రిఫలకషాయముతో సేవించిన దారుణమైన నేత్రరోగము నివర్తించు. పునర్నవాది (గలిజేరు) కషాయముతో సేవించిన సమస్త వుదరరోగములు నశించు.

నారాయణ చూర్ణానుపానములు.

శ్లో॥ దద్యాద్మద్యాక్తానుపానేనతథాధ్మానేసురాదిభిః ।
గుల్మేబదరనీరేణవిట్సంగేదధిమస్తునా ॥
ఉష్ణాంబుభిశ్చాజీర్ణేచవృక్షామ్లైఃపరికర్త్రృషు ।
ఉష్ట్రీదుగ్ధేనోదరేషుతథాతక్రేణవాగవాం ।
ప్రసన్నయావాతరోగేదాడిమాంభోభిరర్శసి ।
ద్వివిధేచవిషేదద్యాత్ఘృతేనవిషనాశనం ॥
చూర్ణంనారాయణంనామదుష్టరోగగణాపహం ॥

తా॥ నారాయణ చూర్ణమును ఆయారోగములకు తగిన అనుపానములతో నివ్వవలయు. ఎట్లన్నను; మద్యము మొదలయిన వాటితో నారాయణచూర్ణమును సేవించిన కడుపుబ్బరము నివర్తించు. రేగుకషాయముతో సేవించిన గుల్మరోగము తొలగు. పెరుగుతేటతో సేవించిన మలబద్ధము నశించు. వుష్ణోదకముతో సేవించిన

అజీర్ణరోగము నివర్తించు. వృక్షామ్లములతో సేవించిన గుదరోగము నశించు. ఒంటె పాలతో సేవించిన వుదరరోగములు నివర్తించు. కల్లుతో సేవించిన వాతరోగము నశించు. దాడిమరసముతో సేవించిన అర్శోరోగము (మూలవ్యాధి) నశించు. తేనెతో సేవించిన ద్వివిధవిషములు నశించు. ఇట్టిగుణములుగల నారాయణచూర్ణ మును సేవించిన అనేక రోగములను బోగొట్టునని తాత్పర్యము.

నిర్గుండ్యానుపానములు.

శ్లో॥ ప్రస్థనిర్గుండిచూర్ణస్యగోమూత్రేణసమంపిబేత్ ।
దశరాత్రప్రయోగేనకుష్ఠనాశోద్భవేధ్రువం॥

తా॥ 16 పలముల వావిలిచూర్ణమును గోమూత్రములోనైచి దానిని 10 భాగ ములుచేసి 10 దినములు సేవించిన కుష్ఠురోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ నిర్గుండీచూర్ణమాదాయఘృతేనసహాభక్షయేత్ ।
కృశస్తుదుర్బలోవాపీబలవీర్యయుతోభవేత్ ॥

తా॥ చిక్కిపోయిన వాడుగాని దుర్బలుడుగాని నిర్గుండీ చూర్ణమును నేతితో సేవించిన బలము వీర్యవృద్ధి వీట్లతో గూడుకొన్న వాడగును.

శ్లో॥ నిర్గుండీచూర్ణమాదాయపిబేదుష్ణేనవారిణా ।
సప్తరాత్రప్రయోగేనరోగముక్తోభవేన్నరః ॥

తా॥ ఉష్ణోదకముతో 7 దినములు నిర్గుండీ చూర్ణమును సేవించిన సర్వరోగ ములు నివర్తించు.

శ్లో॥ నిర్గుండీమూలముద్ధృత్యగృహేచధారయేద్బుధః ।
నస్యంతిసర్వవిఘ్నానిగ్రహానాగాశ్చసర్వశః ॥

తా॥ ఎవనియింట్లో వావిలివేరు వుంచబడియున్నదో వానిగృహమునందు విఘ్న ములు లేకుండుటయేగాక సర్పములు నగా తొలగిపోవును.

భృంగరాజానుపానములు.

శ్లో॥ భృంగరాజపత్రరసంకృష్ణజీరసమంపిబేత్ ।
తైలేనసహసందద్యాద్వలీపలితవర్జితః ॥

తా॥ గుంటగలగరాకు రసమును నల్లజీలకఱ్ఱతోగాని లేక మంచినూనెతోగాని చేర్చి అనుపానముగ సేవించిన వార్ధికమువలన గలిగిన శరీర శైథిల్యము వెంట్రుకలు నరసిపోవుట యివితొలగి యౌవ్వనమునుజెందు.

శ్లో॥ భృంగరాజరసంచైవగుడూచీరససంయుతం।
మాసమాత్రప్రయోగేనసర్వవ్యాధిర్వినశ్యతి ॥

తా॥ గుంటగలగరాకు రసమును తిప్పతీగె రసములోచేర్చి మాసమాత్రము సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

సకలరోగములకు హారీతక్యాదిపానములు.

శ్లో॥ సితాయుక్తాచశరదిహేమంతేనాగరేణచ।
శిశిరేపిప్పలీయుక్తావసంతేమధునాసహ ।
గ్రీష్మేచగుడసంయుక్తావర్షాసులవణేనచ ।
అనేనైవవిధానేనభక్షయేద్యోహరీతకీం ।
తస్యవృద్ధిర్బలంవీర్యంమారోగ్యంస్థిరయవ్వనం ।
అగ్నిర్దహతికాష్ఠానితనురోగాన్హరీతకీ ।
కదాచిత్కుప్యతేమాతానోదరస్థాహరీతకీ ।
నూతేవసర్వదాజ్ఞేయాహితధాత్రీహరీతకీ ॥

తా॥ కరకచూర్ణమును శరదృతువునందు తెల్లశర్కరతోను హేమంత ఋతువునందు శొంఠిచూర్ణముతోను శిశిరుతువునందు పిప్పలిచూర్ణముతోను వసంత ఋతువునందు తేనెతోను గ్రీష్మరుతువునందు బెల్లముతోను వర్షర్తువునందు లవణముతోను యీ ప్రకారముగ యెవడు సేవించుచున్నాడో అట్టిమనుజునికి వృద్ధి బలము వీర్యము పుట్టి ఆరోగ్యము స్థిరయౌవనము యివి గలుగుటయేగాక అగ్నికట్టెలను దహింపజేయుచుండంబున సమస్తరోగములను సగా నివర్తింపజేయు. తల్లి పుత్రునికాపాడురీతి పూర్వోక్తప్రకారముగ సేవింపబడిన కరకచూర్ణము తన్నుసేవించిన వానిని కాపాడును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ గ్రీష్మేతుల్యగుడాంసుసైంధవయుతాంమేఘావనద్ధాంబరే।
తుల్యాంశర్కరయాశరద్యమలయాశుంఠ్యాతుషారాగమే।

పిప్పల్యాశిశిరేవసంతసమయేక్షౌద్రేణసంయోజితాం ।
రాజన్ప్రాప్యహరీతకీమివరుజోనశ్యంతి తేశత్రవః ॥

తా॥ గ్రీష్మర్తువునందు కరకచూర్ణమును బెల్లముతో సమముగచేర్చి సేవించినను వర్షర్తువునందు సైంధవలవణముతో సమముగచేర్చి సేవించినను శరదృతువునందు తెల్లచక్కెరతో సమముగచేర్చి సేవించినను హేమంతరుతువునందు శొంఠి చూర్ణముతో సమముగచేర్చి సేవించినను శిశిరుతువునందు పిప్పలిచూర్ణముతో సమముగ చేర్చి సేవించినను వసంతరుతువునందు తేనెతోచేర్చి సేవించినను శూరత్వముజెందిన రాజెదట శత్రువులు నశించు చందంబున సమస్తరోగములు నశించు.

గుడూచ్యానుపానములు.

శ్లో॥ ఘృతేనవాతంసగుడావిబంధంపిత్తంసితాఢ్యామధునాకఫంచ।
వాతాస్త్రముగ్రంరుబుతైలమిశ్రా శుంఠ్యావాతంశమయేద్గుడూచీ॥

తా॥ తిప్పసత్తును నేతితో సేవించిన వాతరోగము నివర్తించు. బెల్లముతో సేవించిన మలమూత్ర కట్టురోగము నశించు. తెల్లచక్కెరతో సేవించిన పిత్తరోగము నివర్తించు. తేనెతో సేవించిన కఫరోగము నశించు. ఆముదముతో సేవించిన వాతరక్తరోగము నివర్తించు. శొంఠిచూర్ణముతో సేవించిన ఆమవాతరోగము నశించు.

శ్లో॥ అమృతాస్వరసోహన్తిక్షౌద్రయుక్తోహికామలాం ।
శార్ఙ్గధరేణచోక్తత్వాచ్ఛ్లోకోయంరచితోమయా ॥
సమధుచ్ఛిన్నాస్వరసోనానామేహానివారణం।
వదంతిభిషజస్సర్వేశరదిందునిభాననే ॥

తా॥ తిప్పతీగరసము తేనెతో సేవించిన కామిలారోగము సమస్తప్రమేహరోగములు యివినివర్తించు.

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరంకఫకృతం కణయాసమేతశ్ఛిన్నోద్భవోహ్యథకషాయకవషహంతి॥

తా॥ తిప్పతీగ కషాయమునందు పిప్పలిచూర్ణమునువైచి సేవించిన కఫజన్యజీర్ణజ్వరము నివర్తించు.

శ్లో॥ అమృతాక్వాథకల్కాభ్యాంసక్షీరంవిపచేద్ఘృతం ।
వాతరక్తంజయత్యాశుకుష్ఠంజయతిదుస్తరం ॥

తా॥ తిప్పతీగ కషాయము తిప్పతీగకల్కము పాలు వీట్లను నేతిలోవైచి పక్వముగవండి ఘృతముచే దానిని సేవించిన వాతరక్తము కుష్ఠము యివినివర్తించు.

శ్లో॥ గుడూచీస్వరసఃకర్షంక్షౌద్రంస్యాన్మాషకోన్మితం ।
సైంధవంక్షౌద్రతుల్యంస్యాత్సర్వమేకత్రమర్దయేత్ ॥
అంజయన్నయనంతేనపిల్లార్మతిమిరంజయేత్ ।
కాచకండూలింగనాశంశుక్లాకృష్ణాగతాన్గదాన్ ॥

తా॥ కర్షమాత్రము తిప్పతీగెరసము మాషప్రమాణము తేనె మాషప్రమాణము సైంధవలవణము వీటినన్నిటిని నేకముజేసి మర్దించి నేత్రమునకు అంజనము వేసికొనిన పిల్లార్మయనే నేత్రరోగము తిమిరరోగము కాచరోగము కండ్లయందు దురద లింగనాశనము (అనగా గురుతు తెలియకపోవుట) వల్ల తెల్ల గుడ్లయందలి రోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

నేత్రరోగమునకు పునర్నవానుపానము.

శ్లో॥ దుగ్ధేనకండూంక్షౌద్రేణనేత్రస్రావంచసర్పిషా ।
పుష్పంతైలేనతిమిరంకాంజికేననిశాంధతా ॥
పునర్నవాజయత్యాశుభాస్కరస్తిమిరంయథా ॥

తా॥ గలిజేరురసమును పాలతో రంగరించి నేత్రములకు అంజనమిడిన కండ్లదురద తేనెతో రంగరించి అంజనమిడిన నేత్రస్రావము నేతితో రంగరించి అంజనమిడిన కండ్లయందలి పూలు మంచినూనెలో రంగరించి అంజనమిడిన తిమిరరోగము కడుగు నీటితో రంగరించి అంజనమిడిన రేచీకటి వీటిని సూర్యుడు అంధకారమును తొలగించు చందంబున యీయంజనము తొలగించు.

త్రిఫలానుపానములు.

శ్లో॥ ఏకాహరీతకీయోజ్యాద్వాచయోజ్యౌవిభీతకౌ ।
చత్వార్యామలకాన్యేవత్రిఫలైషాప్రకీర్తితా॥
త్రిఫలాశోథమేహఘ్నీనాశయేద్విషమజ్వరాన్ ।
దీపనీశ్లేష్మపిత్తఘ్నీకుష్ఠహంత్రీరసాయనీ ।
సర్పిర్మధుభ్యాంసంయుక్తాసైవనేత్రామయాన్జయేత్ ॥

తా॥ కరక్కాయ 1 భాగము తానికాయ 2 భాగములు వుశిరికవలుపు 4 భాగములు వీటినన్నిటిని నేకముజేర్చి చూర్ణముచేసినట్టి చూర్ణము త్రిఫలయన బడును. ఈ త్రిఫలచూర్ణమును సేవించిన శోఫ మేహము విషమజ్వరములు శ్లేష్మము పిత్తము కుష్ఠురోగము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక అగ్నిదీపనమును సగాగలు గంజేయు. మఱియు యీ చూర్ణమును నెయ్యి తేనె వీట్లతో సంగరించి నేత్రముల కంజనమిడిన నేత్రరోగములన్నిటిని నివర్తింపజేయు.

శ్లో॥ ఫలత్రికోద్భవంక్వాథంగోమూత్రేణైవపాయయేత్ ।
వాతశ్లేష్మకృతంహంతిశోథవృషణసంభవం ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమును గోమూత్రముతో వండి సేవించిన వాతశ్లేష్మజనిత రోగము బీజమువాచుట వీటిని నశింపంజేయు.

శ్లో॥ క్షౌద్రేణత్రిఫలాక్వాథఃపీతోమేదహరస్స్మృతః ।
శీతీభూతంతథోష్ణాంబుమేధోహృత్క్షౌద్రసంయుతః ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమునందు తేనెవైచి చేర్చిగాని లేక చల్లారిన వేడినీళ్ళు తేనె యీరెంటినిచేర్చి గాని పుచ్చుకొనిన మేదోరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ త్రిఫలారగ్వధక్వాథశ్శర్కరాక్షౌద్రసంయుతః ।
రక్తపిత్తహరోదాహపిత్తశూలనివారణః ॥

తా॥ త్రిఫలములు రేలవిత్తులు వీటిని కషాయముకాచి అందు శర్కర తేనె వీటినివైచి సేవించిన రక్తపిత్తము తాపము పిత్తము శూల వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శ్లో॥ త్రిఫలాయారసక్షౌద్రయుక్తోజయతికామిలాం ।
శార్ఙ్గధరేణచోక్తత్వాచ్ఛ్లోకోయంరచితోమయా ॥
మృతాయస్త్రిఫలాయష్టీచూర్ణంమధుఘృతాన్వితం ।
దినాంతేలేఢినిత్యంసరతౌచటకవద్భవేత్ ॥

తా॥ త్రిఫల కషాయమునందు తేనెవైచి పుచ్చుకొనిన కామిలారోగము నివర్తించు. మఱియు అయోభస్మము త్రిఫలచూర్ణము యెష్టిమధుకచూర్ణము వీటిని నేకముగజేర్చి అందునెయ్యిగాని తేనెగానివైచి సంగరించి ప్రతిదినము రాత్రుల యందు సేవించిన మగపిచ్చుకవలె స్త్రీసంభోగమునందు పటుత్వముగలవాడగును.

గద్య॥ ఇతిశ్రీమదాంధ్రభాషానువాదభూషితే,అనుపానరత్నాకరే.
అన్నౌషధ్యనుపానవివేకకథనంనామ ప్రథమస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

ద్వితీయస్తరంగము.

మృత్యుంజయాదిరసములకు అనుపానములు.

శ్లో॥ మృత్యుర్వినిర్జితో యస్మాత్తేనమృత్యుంజయోరసః ।
మధునాలేహనంప్రోక్తంసర్వజ్వరనివృత్తయే ॥
దధ్యుదకానుపానేనవాతజ్వరనిబర్హణః ।
ఆర్ద్రకస్వరసైఃపానందారుణేసన్నిపాతకే ॥
జమ్బీరద్రవయోగేనహ్యజీర్ణజ్వరనాశనః ॥
అజాజీగుడసంయుక్తోవిషమజ్వరనాశనః ॥

తా॥ ఈరసము మృత్యువును జయించునది కాబట్టి మృత్యుంజయ రసమనంబడు దీనిని తేనెతో సేవించిన జ్వరము పెరుగుమీఁది తేటతో సేవించిన వాతజ్వరము అల్లపురసముతో సేవించిన దారుణమగు సన్నిపాతము నిమ్మపండ్లరసముతో సేవించిన అజీర్ణజ్వరము బెల్లముతోగూడిన జీలకఱ్ఱ కషాయముతో సేవించిన విషమజ్వరము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

వసంతకుసుమాకర రసానుపానములు.

శ్లో॥ శిలాజితుమధూషణైః త్రియుగదేషుసర్వేష్వపి ప్రమేహరుజిరా
త్రిభిస్సమధుశర్కరాభిస్సహా । సితామలయజద్రవై ర్మహాతి
రక్తపిత్తేథవాసితామధుసమన్వితైర్వృషభపల్లవానాంద్రవైః।
త్రిజాతగజచందనై రపి చతుష్టిపుష్టిప్రదోమనోభవకరఃపరోప
మిషుశంఖపుష్పీరసైః । అభీరురసశర్కరామధుభిరమ్లపిత్తా.
మయేపరేషుతుయుక్తిచితసనుగదేషుసంయోజయేత్ ॥

తా॥ వసంతకుసుమాకర రసమును తేనెతోచాది అందు శిలాజత్తుభస్మము త్ర్యూషణములు వీటినిచేర్చి సేవించిన సమస్తమగు క్షయలు మానిపసపుచూర్ణము శర్కర వీటిని తేనెలోనైచి యీ అనుపానముతో సేవించిన ప్రమేహములు చందన కషాయములో తెల్లచక్కెరనైచి దానితోసేవించినను లేక వృషభకమనుచెట్టు చిగుళ్ల రసమునందు తెల్లచక్కెర తేనెనైచి దానితోసేవించినను మిగుల ప్రకోపముగనుండు రక్తపిత్తము వీటిని నివర్తింపంజేయు. త్రిజాతకము గజపిప్పలి చందనము వీటినిచేర్చి కషాయముకాచి దానితోసేవించిన సంతోషము శరీరపుష్టి కామవృద్ధి వీటినిగలుగం జేయు. శంఖపుష్పి రసముతోసేవించిన వమనము పిల్లపీచర రసమునందు శర్కర తేనె వీటినిచేర్చి దానితోసేవించిన ఆమ్లపిత్తము యివినశించు. మఱియు యితరరోగములయందు తగుమైన అనుపానములతో సేవించిన ఆయారోగములు నివర్తించు.

లోకనాథ రసానుపానములు.

శ్లో॥ అరుచౌనిస్తుషంధాన్యంఘృతభృష్టంసశర్కరం । దద్యాత్తథా
జ్వరేధాన్యం గుడూచీక్వాథమాహరేత్ ॥ ఉశీరవాసక
క్వాథం దద్యాత్సమధుశర్కరం । రక్తపిత్తే కఫేశ్వాసేకాసే
చస్వరసంక్షయే ॥ అగ్నిభృష్ట జయాచూర్ణం మధునానిశిదే
యతే।నిద్రానాశేఽతిసారేచగ్రహణ్యాంమందపావకే ॥ సౌవ
ర్చలాభయాకృష్ణా చూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ । శూలేజీర్ణే
తథాకృష్ణా మధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లీహోదరేవాత
రక్తేశ్ఛద్యాంచైవగుడాంకురే ॥ నాసికాదిషురక్తేషురసందా
డిమపుష్పజం । దూర్వాయాస్స్వరసంనస్యంవదద్యాచ్ఛర్కర
యాయుతం ॥ కోలమజ్జాకణాబర్హి పక్షభస్మాసశర్కరం॥
మధునాలేహయేచ్ఛర్దిహిక్కాకోపస్యశాన్తయే । విధిరేష
ప్రయోజ్యస్తుసర్వస్మిన్నోప్లేటలిరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచ
మౌక్తికాఖ్యేరసేతథా । ఇత్యయంలోకనాథాఖ్యో రసస్సర్వ
రుజోజయేత్ ॥

తా॥ లోకనాథరసమును ధనియాలను చక్కగదంచి పొట్టుతీసి దానిని వేయించి చూర్ణముచేసి అందులోశర్కరకలిపి యీ అనుపానముతో సేవించిన అరుచి రోగము నివర్తించు. ధనియాలు తిప్పతీగ వీటిని కషాయముకాచి దానితో సేవించిన జ్వరము మానును. వట్టివేళ్ళు అడ్డసరము వీటిని కషాయముబెట్టి అందుశర్కర తేనె నైచి యీ అనుపానముతో సేవించిన రక్తపిత్తము కఫము శ్వాసము కాశము స్వర హీనము యివి నశించు. పసపును వేయించి చూర్ణముచేసి తేనెకలిపి యీ అనుపాన ముతో రాత్రులయందు సేవించిన నిద్రానాశము అతిసారము గ్రహణీ మందవాతము యివి నశించు. సౌవర్చలవణము కరక్కాయ పిప్పళ్ళు వీటిని చూర్ణముచేసి వేడినీళ్ల యందునైచి యీ అనుపానముతో సేవించిన శూల అజీర్ణము యివి నివర్తించు. పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెకలిపి దీనితో సేవించిన జ్వరము నివర్తించు. దాడిమపువ్వ రసముతో సేవించిన ప్లీహము వుదరరోగము వాతరక్తము వాంతి మొలక మూలము ముక్కునుంచి రక్తముకారుట యివినివర్తించు. మఱియు గరికవేళ్ల రసమునందు శర్కరనైచి యీ అనుపానముతో చేర్చి నస్యముచేసిన నాసికా రక్తస్రావరోగము నివర్తించు. రేగుగిజరు పిప్పలిచూర్ణము నెమలిరెక్క భస్మము శర్కర వీటిని నేక ముగజేసి తేనెనైచి రంగిలించి యీ అనుపానముతో సేవించిన ప్రకోపించిన వమనము యెక్కిళ్ళు యివి శమించు. మఱియు పోటలీరసము మృగాంకరసము హేమగర్భ రసము మౌక్తికరసము యీ రసములు పైజెప్పంబడిన అనుపానములతో సేవించిన ఆయా అనుపానములయందు జెప్పంబడిన రోగములు నివర్తించు. యీ ప్రకారముగ లోకనాథరసము సమస్తరోగములను నివర్తింపం జేయునని తాత్పర్యము.

స్వర్ణమాలినీ వసంత రసానుపానములు.

శ్లో॥ జీర్ణజ్వరేధాతుగతేఽతిసారేరక్తాన్వితేరక్తజదృష్టిరోగే ।
ఘోరేవ్యధేపిత్తకృతేథరోగేబలప్రదోదుగ్ధయుతంచపథ్యం ॥
వసన్తోమాలినీపూర్వస్సర్వరోగహరశ్శిశోః ।
గర్భిణ్యాదేయమేతంచజయస్త్రీపుమ్సకైర్యుతం ।
సర్వజ్వరహరంశ్రేష్ఠంగర్భపాలనముత్తమం ॥

తా॥ స్వర్ణమాలినీ వసంతరసమును పాలు అనుపానముతో సేవించిన ధాతుగత మైన జీర్ణజ్వరము రక్తాతిసారము రక్తజనిత నేత్రరోగము మిగుల పిత్తరోగము యివి నివర్తించుటయే గాక బలమును సగాగలుగంజేయు. మఱియు య్యా వసంతమాలినీ

రసము శిశువులకు పైజెప్పంబడిన అనుపానముతో సేవింపజేసిన సర్వరోగ హరముగ నుండు. గర్భిణీస్త్రీలకు సోమింద పుష్పరసముతో సేవింపజేసిన సర్వజ్వరములను పోగొట్టుటయేగాక గర్భమును స్థిరముగజేయు.

బృహన్మాలినీ వసంత రసానుపానములు.

శ్లో॥ వల్లప్రమాణంమధుపిప్పలీభ్యాంజీర్ణజ్వరేధాతుగతేప్రదేయః ।
ఛిన్నోద్భవా సత్వసితాయుతశ్చ సర్వప్రమేహేషుచయోజ
నీయః ॥ కృచ్ఛ్రాశ్మరీం నిహంత్యాశు మాతులుంగార్ద్రక
ద్రవైః । రసోవసంతనామాయంమాలినీపదపూర్వకః ॥

తా॥ పిప్పలిచూర్ణమునందు తేనెచేర్చి అందు బృహన్మాలినీ వసంతరసమును వల్లప్రమాణముచేర్చి సేవించిన జీర్ణజ్వరము ధాతుగతజ్వరము యివినివర్తించు. తిప్ప సత్తులో శర్కరచేర్చి దానితో వల్లప్రమాణము సేవించిన సర్వప్రమేహములు నివర్తించు. మాదీఫలరసము అల్లపురసము వీటితో వల్లమాత్రము సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రరోగము నివర్తించు.

పాశుపత రసానుపానములు.

శ్లో॥ తాలమూలీరసేనైవ హన్త్యుదరామయనాశనః । మోచారసే
నాతిసారంగ్రహణీతక్రసైంధవైః ॥ సౌవర్చలవణాశుంఠీ యు
తశ్శూలంవినాశయేత్ । అర్శాంసిహంతి తక్రేణపిప్పల్యారం
జయుక్ష్మకం॥వాతరోగంనిహంత్యాశుశుంఠీసౌవర్చలాన్వితః ।
శర్కరాధాన్యయోగేన శ్లేష్మరోగంచతత్క్షణాత్ । అతఃపర
తరోనాస్తిధన్వంతరిమతోరసః॥

తా॥ పాశుపత రసమును నేలతాటిరసముతో సేవించిన ఉదరవ్యాధి అరటి రసముతో సేవించిన అతిసారము మజ్జిగలో సైంధవలవణమువైచి దానితోసేవించిన గ్రహణి సౌవర్చలవణము శొంఠి పిప్పలి వీటిచూర్ణముల నేకముగజేసి దానితోసేవించిన శూలము మజ్జిగతో సేవించిన అర్శస్సు పిప్పలిచూర్ణముతో సేవించిన క్షయ రోగము శొంఠి సౌవర్చలవణము వీటిచూర్ణముల నేకముగజేర్చి దానితో సేవించిన వాతరోగము వేయించిన ధనియాలచూర్ణములో శర్కరజేర్చి దానితో సేవించిన

శ్లేష్మరోగము యివినివర్తించు. ఇది ధన్వంతరిచే జెప్పంబడిన మిగులశ్రేష్ఠమైన రసమని తెలియవలయు.

పర్పటీ రసానుపానములు.

శ్లో॥ సహింగుజీరకవ్యోషైశ్చూర్ణయేద్గ్రహణీంరసః । దశమూలాంభసావాతజ్వరంత్రికటునాకఫం ॥ జ్వరంమధుకసారేణ పంచకోలేనసర్వజం।యక్ష్మాణంమధుపిప్పల్యా గోమూత్రేణగుదాంకురాన్।శూలేచైరండతైలేన పాండుంశోథంసగుగ్గులుః।కుష్ఠానిభంగభల్లాతవాకుచీపంచనింబకైః। ధుత్తూరబీజసంయోగాన్మహోన్మాదవినాశినీ ॥ అపస్మారం నిహంత్యాశువ్యోషనింబదళైస్సహ । స్తనంధయ శిశూనాంతు నితరాంపర్పటీహితా। పథ్యాయాశ్చూర్ణసంయుక్తావ్యాధీంశ్చాన్యాంత్సుదుస్తరాన్॥

తా॥ పర్పటీరసమును యింగువ జీలకఱ్ఱ శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వీటిని నేకముగ చూర్ణించి దానితో సేవించిన గ్రహణి దశమూలకషాయముతో సేవించిన వాతజ్వరము త్రికటుకముతో సేవించిన కఫము అతిమధురపు కషాయముతో సేవించిన జ్వరము పంచకోల కషాయముతో సేవించిన సమస్తజ్వరములు పిప్పలి చూర్ణములో తేనెవైచి దానితో సేవించిన క్షయరోగము గోమూత్రముతో సేవించిన గుదాంకురము ఆముదముతో సేవించిన శూలరోగము గుగ్గిలముతో సేవించిన పాండురోగము శోఫ జనపవిత్తులు జీడిగింజలు కారు గచ్చవేరు పంచనింబకములు వీటిని కషాయముబెట్టి దానితో సేవించిన కుష్ఠరోగములు వుమ్మెత్తవిత్తుల చూర్ణముతో సేవించిన మహోన్మాదము శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు వేపాకు వీటిని కషాయముపెట్టి దానితో సేవించిన అపస్మారరోగములు కరక చూర్ణముతో సేవించిన సర్వరోగములు వీటిని నివర్తింపంజేయును. మఱియును స్తన్యపానముజేయును. శిశువులకు పర్పటీరసము మిగుల హితకరముగనుండును.

జయాజయస్త్యనుపానములు.

శ్లో॥ జయస్త్రీవా జయానాథ క్షీరైశ్శీతజ్వరాపహా । ముద్గామలకయూషేణపథ్యం దేయంఘృతంవినా ॥ జయస్త్రీవాజయానాథ

సక్షౌద్రమరిచాన్వితా । సన్నిపాత జ్వరంహంతి రసశ్చానంద భైరవః । జయన్తీవా జయావాథవిషమజ్వరనుత్ ఘృతైః । సర్వజ్వరంమధూశ్రేష్టైర్గవాంమూత్రేణశీతకం । చందనస్య కషాయేణరక్తపిత్తజ్వరాపహా।జయంతీవాజయావాథమాక్షీకేణచకాసజిత్ ।జయంతీవాజయావాథతండులోదకపానతః। అశ్మరీంహంతినోచిత్రంమూత్రకృచ్ఛ్రింతుదారుణాం । జయంతీంవాజయాంవాథగోమూత్రేణయుతాంపిబేత్ ॥ హంత్యాశు కాకణంకుష్ఠంసులేఖంచతద్ఘృతం । ద్వినిష్కం కేతకీమూలం, పిష్ట్వాతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాథమేహం హన్తిసురాహ్వయం ॥ జయన్తీవా జయావాథమధునామేహజిద్భవేత్ ।లోధ్రముస్తాఉభయాతుల్యంకట్ఫలంచజలైస్సహ। క్వాథయిత్వాపిబేచ్చాను మధునాసర్వమేహజిత్ । జయంతీవాజయావాథగుళైఃకోష్ణజలైఃపిబేత్ ॥ త్రిదోషోత్థంహరేద్భల్యంరసశ్చానందభైరవః । జయంతీవాజయాహంతీశుంఠ్యాన్సర్వంభగందరం।జయంతీవాజయావాథతక్రేణగ్రహణీప్రణుత్ ; జయంతీవాజయావాథరసశ్చానందభైరవః। రక్తపిత్తేత్రిదోషోత్థేశీతతోయేనపాయయేత్ । జయంతీవాజయావాథభృంగద్రావైర్శిశాంధ్యనుత్ ।జయంతీవాజయావాథఘృష్టాస్తన్యేవచాంజయేత్ । స్రావణంసర్వదోషోత్థం మాంసవృద్ధించనాశయేత్ ॥

తా॥ జయంతీ జయావటుకి ములలో దేనినైనను పాలతోసేవించి నేతినివర్జించి పెసరకట్టు నెల్లికట్టు వీటినిపథ్యమిడిన పిత్తజ్వరము నివర్తించు. మఱియు మిరియాల చూర్ణములో తేనెనైచి ఆనందభైరవ రసమునుచేర్చి దానితోసేవించిన సన్నిపాత జ్వరము నశించు. నేతితోసేవించిన విషమజ్వరము త్రికటుకచూర్ణములో తేనెనైచి దానితోసేవించిన సమస్తజ్వరములు గోమూత్రముతో సేవించిన శీతజ్వరము చందన కషాయముతో సేవించిన రక్తపిత్తజ్వరము తేనెతోసేవించిన కాసను కడుగునీళ్లతో

సేవించిన మూత్రరోగము దారుణమైన మూత్రకృచ్ఛ్రము యివి నివర్తించు. మఱియును కాకణకుష్ఠరోగము గలవాడు యీ జయంతీ జయూవటుకములలో దేనినైనను గోమూత్రముతో సేవించి పైవటుకములను ఘృతమునందువైచి కాచి దానిని శరీరమునకు లేపనముజేసుకొనిన ఆ కాకణకుష్ఠరోగము నివర్తించు. 2 వరహాలయెత్తు మొగిలిగడ్డనునూరి నీళ్లలోకలిపి కషాయముకాచి దానితో సేవించిన సురామేహము నివర్తించు. తేనెతో సేవించిన మేహరోగము నశించు. మఱియు దీనిని తేనెతో సేవించి లొద్దుగ తుంగముస్తెలు కరక్కాయ కట్ఫలము వీటిని సమభాగముల నీళ్లయందునిచి కషాయముకాచి అందుతేనెవైచి పుచ్చుకొనిన సర్వమేహములు నివర్తియగు. సుఖోష్ణముగనుండు నీళ్లయందు బెల్లమువైచి కలిపి ఆనంధభైరవి మాత్రనుచాది అందులోకలిపి దానితో సేవించిన త్రిదోషజనిత గుల్మరోగమును బోగొట్టు. మఱియు పైవటుకమును శొంఠితో సేవించిన సమస్తములైన భగందర రోగములను నశింపంజేయు. మజ్జిగతో సేవించిన గ్రహణీరోగము నివర్తించు. చల్లనినీళ్లయందు ఆనందభైరవినికలిపి దానితో సేవించిన త్రిదోషజనిత రక్తపిత్తరోగమునునశింపంజేయు. గుంటగలగర రసముతో పైవటుకమునుచాది కండ్లకు అంజనమిడిన రేజీకటి నివర్తించు, పైవటుకమును చనుబాలతో చాది కండ్లకు అంజనమిడిన త్రిదోషజనిత స్రావణము కండ్లయందు మాంసవృద్ధి వీటిని నశింపంజేయు. (స్రావణమనగా కండ్లయందు నీరుగారుట.)

గద్య॥ ఇతి శ్రీ ఆంధ్రభాషానువాద భూషితే అనుపానరత్నాకరే
మృత్యుంజయాది రసానుపాన వివేకకథనన్నామ
ద్వితీయ స్తృరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

తృతీయస్తరంగము.

సువర్ణాదిసప్తధాతువులకు అనుపానములు.

సువర్ణభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ మత్స్యపిత్తస్యయోగేనస్వర్ణంతత్కాలదాహజిత్ ।
భృంగయోగాచ్చతద్వృష్యందుగ్ధయోగాద్బలప్రదం ॥
పునర్నవాయుతంనేత్ర్యంఘృతయోగేరసాయనం ।
స్మృత్యాదికృద్వచాయోగాత్ కాంతికృత్కుంకుమేనచ ।
రాజయక్ష్మాచపయసానిర్విషాచవిషంహరేత్ ।
శుంఠీలవంగమరిచైస్త్రిదోషోన్మాదహారకం ।
మధ్వామలకచూర్ణంతుసువర్ణంచేతితత్రయం ।
ప్రాశ్యాదిష్టగృహీతోపిముచ్యతేప్రాణసంకటాత్ ।
శంఖపుష్ప్యవయోర్థంచవిదార్యాచప్రజార్థకః ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మమును చాపకొవ్వుతో సేవించిన తత్కాలతాపము నివర్తించు. గుంటగలగర రసముతో సేవించిన వీర్యవృద్ధి పాలతో సేవించిన బలము గలిజేరురసముతో సేవించిన నేత్రములకుహితము నేతితో సేవించిన వయస్థాపనము వసతో సేవించిన చిత్తస్ఫురణము కుంకుమపువ్వుతో సేవించిన శరీరకాంతి వీటిని గలుగంజేయు. పాలతో సేవించిన క్షయరోగము నిర్విషాయును గ్రంథ్యముతో సేవించిన విషరోగము శొంఠి లవంగములు మిరియాలు వీటికషాయముతో సేవించిన త్రిదోషజనిత వున్మాదరోగము వుసిరికచూర్ణములో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన ప్రాణహారకమగు ప్రబలవ్యాధులు వీటిన్ని నివర్తింపంజేయు. శంఖపుష్పి రసముతో సేవించిన వయోవృద్ధి నేలగుమ్మడు గడ్డ రసముతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తి వీటిని గలుగంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ వాజీకరం భృంగరసేన తూర్ణం దుగ్ధేన శక్తిం ప్రదదాతి నిత్యం। పునర్నవాయుజ్న యనామయఘ్నం జరాపహంచాజ్యయుతం నరాణాం। బుద్ధిదం తు వచాయుక్తం దాహఘ్నం కటుకాయుతం। కాంతిదం కుంకుమేనేదం కాంతిజిన్నవనీరజే॥ సద్యోదుగ్ధయుతం హంతియక్ష్మాణమతిదారుణం। లవంగశుంఠీమరిచైః పున్మాదంచత్రిదోషకం। మధ్వామలకసంయుక్తం గ్రహణీంప్రబలాం హరేత్। మధునాపరఖం హైమం విషదోషనివారణం। శంఖపుష్పీరసై రాయుఃప్రదంచందనచర్చితే। విదారీకందసంయుక్తం పుత్రిదం పుత్రవత్సలే॥

తా॥ సువర్ణభస్మమును గుంటగలిజేరాకు రసముతో పుచ్చుకొనిన వాజీకరణము (అనగా స్త్రీసంభోగమునందు మిగులపటుత్వము) పాలతో సేవించిన పటుత్వము యివి గలుగు. గలిజేరాకురసముతో సేవించిన నేత్రరోగము నెయ్యితో సేవించిన ముదిమి యివి నశించు వసతో సేవించిన బుద్ధివృద్ధియగును. కటుకరోహిణితో సేవించిన తాపమును తొలుగంజేయు. కుంకుమపువ్వుతో సేవించిన శరీరమునకు కాంతిని గలుగంజేయు. ఆవుపాలు నురుగుతో సేవించిన మిగులదారుణమగు క్షయరోగము లవంగములు శొంఠి మిరియాలు వీనిచూర్ణములను నేకముగజేసి దానితో సేవించిన పున్మాదము త్రిదోషములు యివి నశించు. ఉసిరికెచూర్ణము తేనెలో కలిపి దీనితో సేవించిన దారుణమగు గ్రహణిరోగము తొలగు. తేనెతో సేవించిన విషోపద్రవములు నివర్తియగు. శంఖపుష్పిరసముతో సేవించిన ఆయుర్వృద్ధి నేలగుమ్ముడుగడ్డ చూర్ణముతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తి యివి గలుగు.

రౌప్యభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ భస్మీభూతంరజతమమలంతత్సమంవ్యోమభానుః। సర్వై వస్తుల్యంత్రికటురసవరంసారమాజ్యేనయుక్తం। లీఢంప్రాతఃక్షపయతినృణాంయక్ష్మపాండూదరార్శ్య। శ్వాసాన్ కాసాన్ నయనసతిమిరంపిత్తరోగాన శేషాన్॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రజితభస్మము అభ్రకభస్మము తామ్రభస్మము వీటెనిసమముగ చేర్చి యీమూటితో సమముగ త్రికటుక రసముగాని లేక చూర్ణముగానిచేర్చి

ప్రాతఃకాలమునందు నేతితో సేవించిన క్షయరోగము పాండువు మహోదరము అర్శస్సు శ్వాస కాస తిమిరరోగము పిత్తరోగము వీటినినశింపజేయును.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ దాహేశర్కరయాయుక్తంవాతేపిత్తేవరాయుతం ।
త్రిసుగంధయుతంమేహేగుల్మేక్షారసమన్వితం ॥
కాసేకఫేలఘూషస్వరసేత్రికటుకాన్వితే ।
భార్గీవిశ్వయుతంశ్వాసేక్షయజిత్సశిలాజతు ।
క్షీణేమాంసరసేదేయందుగ్ధేవాలలనోత్తమే ।
యకృత్ప్లీహహరంకాంతేవరాపిప్పలిసంయుతం ।
పునర్నవాయుతంశోఫేపాండౌమండూరసంయుతం ।
వలీపలితహంకాంతిక్షుత్కరంఘృతసంయుతం ॥

తా॥ తాపమునందు రజతభస్మమును పంచదారతోను వాతము పిత్తము వీని యందు త్రిఫలాచూర్ణముతోను మేహమునందు త్రిసుగంధ చూర్ణముతోను గుల్మము నందు సర్జక్షారముతోను కాసము కఫము వీటియందు త్రికటుకచూర్ణము అడ్డసరపు రసము వీటితోను శ్వాసమునందు గంటుభారంగి శొంఠి వీటితోడను క్షయమునందు శిలాజతుతోడను క్షీణతయందు మాంసరసముతోడను లేక ఆవుపాలతోను యకృత్తు ప్లీహము వీటియందు త్రిఫలములు పిప్పళ్ళు వీటిచూర్ణముతోను శోఫయందుగలిజేరు రసముతోను పాండురోగమునందు మండూరముతోను పుచ్చుకొనిన పైనుదహరించిన వ్యాధులన్నియు నశించు. ఓలలనోత్తమా! యీ రజితభస్మమును నేతితో పుచ్చుకొనిన వళులు పలితము వీటినిబోగొట్టుటయేగాక ఆకలి కాంతి వీటినిసగా గలుగంజేయు.

తామ్రభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ దుగ్ధంఖండంచానుపానంప్రదద్యాత్సాజ్యంభోజ్యంత్యాజ్యమమ్లేనయుక్తం । వీర్యంపుష్టిందీపనందేహదార్ఢ్యందివ్యాదృష్టిర్జాయతేకామరూపం ॥ పూర్వేషాం మత్తమాలోక్యసైద్ధైశ్శాస్త్రధురీణైస్సుబుద్ధైః । స్వబుద్ధ్యాదాపయేత్తామ్రంరోగనాశనసక్షమైః॥

తా॥ తామ్రభస్మము పాలతోగాని లేక నేతిలోకలకండ చూర్ణమువైచి దానితోగాని సేవింపజేసి పులుసునువర్జించి పథ్యంబిడిన వీర్యవృద్ధి శరీరపుష్టి అగ్నిదీపనము శరీరదార్ఢ్యము నిర్మలదృష్టి కామరూపము యివిగలుగు. మఱియు వైద్యవేత్తలు ప్రాచీన వైద్యమతములను పర్యాలోచించి స్వబుద్ధిచేత విచారించి ఆయా రోగములకు తగిన అనుపానములతో యీ తామ్రభస్మమును సేవింపజేసిన ఆయారోగములు (సర్వరోగములు) నివర్తించు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీమధుసంయుక్తంసర్వరోగేషుయోజయేత్ ।
స్వబుద్ధ్యాపిప్రయుంజీతరోగనాశనవస్తుభిః ॥

తా॥ తామ్రభస్మమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనెవైచి దానితోసేవించిన సర్వరోగములు హరించు. మఱియు బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు ఆయారోగాను గుణ్యముగ బుద్ధిచేయోచించి రోగహర ద్రవ్యములను అనుపానముగా గ్రహించి దానితో తామ్రభస్మము నిప్పింపవలయు.

వంగభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ జాతీఫలేనేతికరోతిపుష్టింపత్రేసుగంధింస్ఫటికేనచోక్తం । ప్రా
చీనవైద్యైర్మృతరంగకోఽథశ్లోకోమయాఽయం రచితోఽ
త్రసూనం ॥ తులసీపత్రసంయుక్తఃప్రమేహంనాశయేద్ధ్రువం ।
ఘృతేనపాండురోగంచ టంకణైర్గుల్మనాశనం ॥ నిశయారక్త
పిత్తంచమధునాబలబుద్ధికృత్ । ఖండేనస హాపిత్తఘ్నంనాగ
వల్ల్యాచబంధనం ॥ పిప్పల్యాచాగ్నిమంద్యత్వంనిశయాచోర్ధ్వ
శ్వాసహృత్ ॥ చంపకస్వరసేనైవదుర్గంధింనాశయేద్ధ్రువం ।
నింబకస్వరసేనాఢ్యందేహేదహాసశాంతయే। కస్తూరీసంయుక్త
వంగభక్షణాద్వీర్యరోధకృత్ । ఖదిరక్వాథయోగేనచర్మపక్షి
మలైస్సహ।పూగఫలేనసార్ధంవాఽజీర్ణంనాశయతేక్షణాత్ ॥
నవనీతసమాయుక్తమస్త్రిజీర్ణం సవంభవేత్ । దుగ్ధసార్ధంభవే
త్తుష్టిర్గయయాస్తంభసంభవేత్ । లశునైర్వాతజాంపిండాం
నాశయేన్నాత్రసంశయః । సముద్రఫలసంయోగాన్నిర్గుండ్యా

సహంభక్షణాత్॥కుష్ఠంనాశయతేక్షిప్రం సింహనాదేమృగా యి
వ।ఆఘూతజటికాయోగాత్షండత్వంనాశయేద్ధ్రువం । దేవపుష్ప
స్యసంయోగాత్సముద్రఫలయోగతః।నాగపత్రరసైర్లేపాల్లింగ
వృద్ధిఃప్రజాయతే।గోరోచనలవంగేనతిలకాన్మోహనంభవేత్।
ఏరండజటికాయోగేఘర్ష యిత్వాచవంగకం। లేపయేచ్ఛలలా
టేవై తదాశీర్షగదంజయేత్ । కౌబ్జేఽపామార్గమూలేనప్లీహే
టంకణసంయుతం । రసేనతైలయుక్తస్య మపస్మారనిషూ
దనం । పుత్రాప్త్యైరాసభీక్షీరై స్త్రక్రాఢ్యంవాతగుల్మనుత్ ।
యవానికాయుతంవాతేవాజిగంధాయుతంతునా । జలోదరే
త్వజాక్షీరసంయుతంగుణకృద్భవేత్।జాతీఫలాశ్వగంధాభ్యాం
కటిపీడానివారణం॥

తా॥ వంగభస్మమును జాజికాయతో సేవించిన పుష్టి పచ్చకర్పూరముతో సేవించిన ముఖమునందు సువాసన యివి గలుగునని ప్రాచీనవైద్యులు చెప్పియున్నందున యిచ్చట వ్రాయడమైనది; మఱియు తులసీరసముతో సేవించిన ప్రమేహము నేతితోసేవించిన పాండువు వెలిగారముతో సేవించిన గుల్మరోగము మానిపసపు చూర్ణముతో సేవించిన రక్తపిత్తము యివి నివర్తించు. తేనెతోసేవించిన మిగుల బలమును గలుగంజేయు. కలకండతో సేవించిన పిత్తరోగము తమలపాకుతో సేవించిన మలబద్ధము పిప్పలీచూర్ణముతో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము పసపుతో సేవించిన ఊర్ధ్వశ్వాస సంపెంగిరసముతో సేవించిన శరీరదౌర్గంధ్యము వేపాకురసముతో సేవించిన శరీరతాపము వీటిని నశింపంజేయు. వంగభస్మమును కస్తూరితో సేవించిన వీర్యస్తంభనమును గలుగంజేయు. చంద్రకషాయముతో పులుగుమలముచేర్చి వంగభస్మమునకు అనుపానముగ సేవించిన చర్మరోగము నివర్తించు; మఱియు పోకచూర్ణమును చంద్రకషాయముతోచేర్చి సేవించిన అజీర్ణరోగము నశించు. వెన్నతో సేవించిన అస్థిగతరోగములు వెలువెడలు. పాలతోసేవించిన సంతోషము కరకచూర్ణముతో సేవించిన వీర్యస్తంభనము వీటినిగలుగంజేయు. వుల్లిపాయలరసముతో సేవించిన వాతరోగము సముద్రఫలము వావిలిరసము వీటితోసేవించిన „ సింహనాదము విని యితరమృగములు బరుగిడుచందంబున ” కుష్ఠరోగము శీఘ్రముగ నశించు. కోరిందవేళ్ల కషాయముతో సేవించిన షండత్వము నివర్తించు. ప్రేంఖణపుష్ప సముద్రఫలము తమల్లపాకురసము వీటినిచేర్చి సేవించి లింగమునకు లేపనముజేసిన పుంస్త్వ

వృద్ధిగలుగు. గోరోచనము లవంగము తిలకచూర్ణము వీటినికలిపి దానితో సేవించిన మోహనముగలుగు. చిట్టాముదపువేరు రసములో వంగభస్మమును కలిపి చక్కగ మర్దించి లలాటమునకు లేపనముజేసిన శిరోరోగము నివర్తించు. ఉత్తరేణివేరుపట్ట చూర్ణముతో సేవించిన కుబ్జత్వము వెలిగారముతో సేవించిన ప్లీహారోగము వెల్లుల్లిరసముతో నస్యముజేసిన అపస్మారరోగము యివి నివర్తించు. గాడిదపాలతో సేవించిన పుత్రోత్పత్తిగలుగు. మజ్జిగతో సేవించిన వాతగుల్మము నివర్తించు. ఓమ కషాయముతోగాని లేక పెన్నేరుగడ్డ చూర్ణముతోగాని సేవించిన వాతరోగము నశించు. మేకపాలతో సేవించిన జలోదరము నివర్తించు. జాజికాయ పెన్నేరుగడ్డ వీటిచూర్ణములతో సేవించిన కటిపీడ (అనగా మొలనొప్పి) తొలగు.

జసద భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ శ్రుణుసఖే జసదస్య వదామ్యహం సుఖకరంహ్యనుపానమరం వరం । వివిధతం త్రమతంసువిచార్యవై నిధనగస్యగదాపహారంనృణాం । జసదభస్మజయేత్రిసుగంధినా సనునశేత్రిమలోద్భవమామయం । హరతిశాలిహిమేనతథాజ్వరం సహమృదుచ్ఛదయాలఘుమాయుజం । శిఖరదీప్యయుతంశమయేజ్జ్వరంజసదభస్మసఖేశ్రుణుశీతజం।రుధిరజంత్వతిసారగదంవమింకణసిదాయుతమాశునిహంతివై । మధురసేనధనంజయమందతాంనయనరోగమథోపసిచాంజితం । స్నుణికయాధ్రువమాశుసఖేథవాహరలీగోహవిషాప్రతనేనవై । సుభసితంహ్యశితంజసదంయదాలఘునిహంతిచమేహగదంతదా । అహిలతాదలయుక్తమిదంసదానహసఖేమహాప్లీహవిషాథవా । శిఖరదీప్యకసైశ్చసశర్కరైర్హ్రరతిశూలగదంహిభయానకం । సహకషాయవానికయాసఖేజయతిచాశువిబంధగదంధ్రువం॥

తా॥ ఓస్నేహితుడా! నేను అనేకవైద్యశాస్త్రములను పరిశోధించి మనుష్యులలోపల మరణసందేహము గలవారికి రోగనివర్తకముగ నుండు నస్తుభస్మమునకు శ్రేష్ఠముగనుండు అనుపానములను సంగ్రహముగ చెప్పుచున్నాను వినుము. సత్తుభస్మ

ముసు * త్రిజాతకముతో సేవించిన త్రిదోష జనితరోగములు నివర్తించు. బియ్యపు కడుగునీళ్లతోగాని లేక ఖర్జూరపుకాయల కషాయముతోగాని సేవించిన పిత్తజ్వరము నివర్తించు. లవంగము వోమము వీటిని కషాయముబెట్టి దానితో సేవించిన శీతజ్వరము నివర్తించు. జీలకర్ర చెక్కెర వీటితో సేవించిన రక్తాతిసారము వాంతి యివి శీఘ్రముగ తొలగు. కూరవెన్నెరసముతో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము జొల్లుయందుగాని పాత ఆవునేతియందుగాని యీసత్తుభస్మము రంగరించి ప్రాతఃకాలమునందు నేత్రముల కంజనమిడిన నేత్రరోగము యివి హరించు. తమలపాకు రసముతోగాని వెనప నేతితోగాని సేవించిన ప్రమేహము శీఘ్రముగ నివర్తించు. లవంగము వోమము జీలకర్ర వీటిసన్నిటిని కషాయముబెట్టి తెల్లచక్కెరచేర్చి దానితో సేవించిన భయంకరమగు శూలరోగము నివర్తించు. సుఖోష్ణముగనుండు కొరిందకషాయముతో సేవించిన మలబద్ధరోగము నివర్తించు.

నాగానుపానములు.

శ్లో॥ మృతంనాగం వాయుంహరతిసహమూ యుణ్ఛ సితయాశిరో
రోగందాహంహ్యారుచి మథనేత్రా మయమరం । ప్రలాపం
సంతాపంవివిధగదతాపంజయతినై సఖేదేయం నైర్వైర్గను
గదగణేఽన్యేస్వమతినా॥

తా॥ నాగభస్మమును శర్కరతో సేవించిన వాతము పిత్తము శిరోరోగము తాపము అరుచి నేత్రరోగము ప్రలాపము సంతాపము అనేకరోగజనిత పీడ యివి నివర్తించుగాన వైద్యులు తమస్వబుద్ధిచే ఆలోచించి సమస్తరోగములయందును తగు అనుపానములతో నివ్వవలయు.

లోహానుపానములు.

శ్లో॥ లోహంమృతం సర్వగదేషుదేయం సదాసువైద్యైశ్చపలేస
సాకం । భార్గీమధు వ్యోషయుతం జయేద్వైకృత్స్నంతథా
ధాతువికారమాశు ॥ పునర్న వాక్వాథయుతశ్చపాండుమేహం
నిశాఘ్రయుతంజయేద్వై ॥కణామధుభ్యాం మథవాసరాణాం
శైలేయయుక్తంననుమూత్రకృచ్ఛ్రం॥నూనంకఫం గంధరసేం

* త్రిజాతకమనగా :—ఏలకులు లవంగపుచెక్క ఆకుపత్రి వీటికూటము.

ద్రమాక్షికై స్సార్ధంచతుర్జా తిసితాన్వితంజయేత్ । వైరక్త పిత్తం మృతలోహమాశుతం హన్యాత్పునర్భ్యాషయసాతథా బలం.॥ద్రాక్షాకణాసింహికమాక్షికైః కృతాశ్వాసంజయే ద్దైవ గుటికాముఖేధృతా । పారావతస్యాథమృతస్యసేవనాన్మర్త్యో భవేచ్ఛామయహీనవిగ్రహః॥

తా॥ లోహభస్మమును శుద్ధిజేసిన పారదభస్మముతోగూడ సేవించిన సమస్త రోగములు నివర్తించు. మఱియు గంటుభారంగి తేనె త్రికటుకములు వీటితో సేవించిన ధాతుజన్య వికారములు శీఘ్రముగ నివర్తించు. గలిజేరుకషాయముతో సేవించిన పాండువు మానిపసపు తేనె వీటితోగాని పిప్పలి తేనె వీటితోగాని సేవించిన ప్రమేహము శిలాజిత్తు భస్మముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని నివర్తింపంజేయు. శుద్ధగంధకభస్మము శుద్ధపారదభస్మను తేనె వీటితో సేవించిన కఫము * చాతుర్జాతకములు తెల్లచక్కెర వీటితోసేవించిన రక్తపిత్తము వీటిని నశింపంజేయు. తెల్లగలిజేరు వేళ్లచూర్ణమును పాలలోనైచి దానితోసేవించిన బలమును గలుగంజేయు. ద్రాక్ష పిప్పలి అడ్డసరము వీటిచూర్ణములు తేనె వీటితోచేర్చి ఘుటికలుచేసినోటియందుంచుకొని దానిరసమును మ్రింగుచుండిన శ్వాసనివర్తియగు. మఱియు నీ లోహభస్మమును రోగహీతుడు తాంబూలముతో సేవించిన రోగరహితశరీరము గలవాడగు.

స్వర్ణమాక్షికానుపానములు.

శ్లో॥ మధుపిప్పలిసంయుక్తంక్షయశ్వాసభ్రమాదికాన్ ।
హన్తిరోగచయంవిష్ణుర్యథాచక్రధరోసురాన్॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షిక భస్మమును తేనె పిప్పలిచూర్ణము వీటితో సేవించిన "చక్రధారియగు మహావిష్ణు రాక్షసులను నశింపంజేయు. చందంబున" క్షయ, కాస, భ్రమ వీటిని నివర్తింపంజేయు.

రౌప్యమాక్షికానుపానములు.

శ్లో॥ లీఢోవ్యోమ వరాన్వితో విమలకోయుక్తోఘృతై స్సేవితోహ
న్యాద్దుర్భగకృజ్జ్వరాన్ శ్వయథుకంపాండు ప్రమేహారుచిం ।

---

* చాతుర్జాతకములనగా : లవంగములు ఆకుపత్రి ఏలకులు నాగకేసరములు. వీటికూటము.

మూలార్తింగ్రహణీశ్చశూలమతులం యక్ష్మామయం కామ
లాంసర్వాన్పిత్తమరుద్గదాన్క్రమపరై ర్యోగై ర శేషామయాన్॥
విషవ్యోషవరాజ్యేన విమలస్సేవితోయది । భగంధరాదికా
రోగాన్నృణాంగచ్ఛంతిదుస్తరాః॥

తా॥ రౌప్యమాక్షికమును అభ్రికభస్మము త్రిఫలాచూర్ణము వీటిని నేతిలో వైచి దానితో సేవించిన కురూపమును గలుగంజేయు. జ్వరములు శోఫ పాండువు ప్రమేహము అరుచి మూలవ్యాధి గ్రహణి మిగుల శూల క్షయరోగము కామిల సమస్త పైత్యరోగములు వాతరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు. మఱియు సర్వరోగ నాశనమునకు పై అనుపానములకంటె యితరానుపానముల సహాయము; దీనికి అనావశ్యకము. అతివస త్రికటుకములు త్రిఫలములు వీటిని చూర్ణించి నేతిలో కలిపి దానితో సేవించిన దుస్తరములైన భగందరాది రోగములు నివర్తించు.

తుత్థానుపానములు.

శ్లో॥ ఘృతేనకండూవిషకుష్ఠరోగాన్ తాంబూలయోగేనకఫంతథో
గ్రం । కృమింకృమిఘ్నేనచతుత్థభస్మక్షౌద్రాంజితంనేత్రగతం
జయేద్వై॥

తా॥ తుత్థభస్మమును నేతితో సేవించిన దురద విషము కుష్ఠరోగము తాంబూలముతో సేవించిన వుగ్రమైన కఫము వాయువిడంగములతో సేవించిన కృమిరోగము తేనెతో కలిపి అంజనమిడిన నేత్రరోగము యివి హరించు.

శిలాజితు భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ ఏలాపిప్పలిసంయుక్తంమాసమాత్రంతుభక్షయేత్ ।
మూత్రకృచ్ఛ్రింమూత్రరోధంహంతిమేహంతథాక్షయం ।
సర్వానుపానై స్సర్వత్రరోగేషువినియోజితే ।
జయత్యభ్యాసతోనూనంస్తాన్ స్తాన్ రోగాన్నసంశయః ॥

తా॥ శిలాజిత్తుభస్మమును యేలకులు పిప్పలి వీటిచూర్ణముతో మాసమాత్రము సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము మూత్రనిరోధము ప్రమేహము క్షయము యివి నివర్తించు. మఱియు నీభస్మమును ఆయారోగములకు తగుమైన అనుపానములతో దీర్ఘకాలము సేవించిన ఆయారోగములు నిస్సంశయముగ తొలగు.

పారద భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ పిప్పలీమరిచైశ్శుంఠీభారంగీమధునాసహా । కాసశ్వాస ప్రశమనః శూలస్యచవినాశనః । హరిద్రాశర్కరాసార్థంరుధిరస్య వికారనుత్ । త్ర్యూషణంత్రిఫలావాసాకామలాపాండురోగ జిత్ ।శిలాజతుతథైలాచశితోపలసమన్వితః । మూత్రకృచ్ఛ్రే ప్రశస్తోయంసత్యం నాగార్జునోదితం । లవంగకుసుమంపత్రం హింగులంచాకలంకరా । పిప్పలీవిజయాచైవ సమాన్యేతాని కారయేత్ । కర్పూరమహిఫేనానినాగాద్భాగార్థకంక్షిపేత్ । సర్వమేకత్రసంమర్ద్య ధాతువృద్ధౌప్రదాపయేత్ । సౌవర్చలం లవంగంచభూనింబంచహరీతకీ । అస్యానుపానయోగేనసర్వ జ్వరవినాశనః॥తథారేచకరఃప్రోక్తఃసౌవర్చలఫలత్రికం। లవం గకుసుమంచైవ ఖరచేనచసంయుతం ॥ తాంబూలేనసమం భక్ష్యంధాతువృద్ధింకరంపరం । విదారీచూర్ణయోగేనధాతు వృద్ధికరోమతః ॥ విజయాదీప్యసంయుక్తోవమనస్యవికారనుత్ । సౌవర్చలంహరిద్రాచవిజయాదీప్యకంతథా। అనేనోదరపీడాం చసద్యోత్పన్నాంవినాశయేత్ । చతుర్వల్లీపలాశస్య బీజంచ ద్విగుణంగుడః । అస్యానుపానయోగేనకృమిదోషవినాశనః। అహిఫేనలవంగంచదరదంవిజయాతథా।అస్యానుపానతస్సద్య స్సర్వాతీసారనాశనః । సౌవర్చలేనదీప్యేనఅగ్నిమాంద్యహరః పరః। క్షుద్బోధజనకశ్చైవసిద్ధనాగేశ్వరోదితం।గుడూచీసత్వ యోగేనసర్వపుష్టికరస్మృతః ॥

తా॥ రసభస్మమును పిప్పలి మిరియాలు శొంఠి గంటుభారంగి వీటిచూర్ణముతో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన కాస శ్వాస శూలరోగము మానిపసపు చూర్ణములో శర్కరకలిపి దానితో సేవించిన రక్తవికారము త్ర్యూషణము త్రిఫలములు అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన కామిల పాండువు, శిలాజతుభస్మము యేలకలచూర్ణము

ఖండశర్కర వీటితో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము యివినివర్తించు. లవంగములు తాళిసపత్రి యింగువ అక్కలకఱ్ఱ పిప్పలి కరక్కాయ వీటిచూర్ణమును సమముగజేర్చి నాగేశ్వరభస్మము 1 భాగము కర్పూరము వల్లమందు యివి ½ భాగము వీటినన్నియు ఖల్వమునందునిచి మర్దించి దానితో సేవించిన ధాతువృద్ధి గలుగు. సౌవర్చలవణము లవంగములు నేలవేము కరక్కాయ వీటిచూర్ణముతో సేవించిన సర్వజ్వరములు నివర్తించు. సౌవర్చలవణము త్రిఫలములు వీటికషాయముతో సేవించిన విరేచనము గలుగు. లవంగము రసభస్మము వీటిని తమలపాకునందునిచి సేవించినను నేలగుమ్మడు వేరు చూర్ణముతో సేవించినను వీర్యవృద్ధినిగలుగంజేయు. కరక్కాయ వోమము వీటిచూర్ణముతో సేవించిన వమనము సౌవర్చలవణము మానిపసపు కరక్కాయ వోమము వీటిచూర్ణముతో సేవించిన తత్కాలవుదరపీడ చతుర్వల్లీ మోదుగవిత్తులు వీటిచూర్ణమునకు రెండింతలు బెల్లముచేర్చి దానితో సేవించిన క్రిమిరోగము వల్లమందు లవంగము కరక్కాయ వీటికషాయముతో సేవించిన సమస్తఅతిసారరోగములు సౌవర్చలవణము వోమము వీటితో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము యివి నివర్తించు. తిప్పసత్తుతో సేవించిన ఆకలిని గలుగంజేయుటయేగాకశరీరపుష్టిని సగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ పిత్తేశర్కరయానులేనసహసా వాతేచకృష్ణాసమం ।
దద్యాచ్ఛ్లేష్మణిశృంగబేరసహితంజంబీరనీరంజ్వరే ॥
రక్తోద్ధేమధునాప్రవాహదుధిరేస్యాన్మేఘనాదోదకే ।
దద్యాచ్ఛాథకృతాతిసారవికృతౌరోగారిసంజ్ఞోరసః ॥

తా॥ రసభస్మమును శర్కర వుసిరికెచూర్ణము వీటితో సేవించిన పిత్తరోగము పిప్పలిచూర్ణముతో సేవించిన వాతరోగము అల్లపురసముతో సేవించిన శ్లేష్మరోగము నిమ్మపండ్లరసముతో సేవించిన జ్వరము తేనెతో సేవించిన రక్తజనితరోగము చిర్రికూర రసముతో సేవించిన రక్తస్రావము (రక్తభేది) అతిసారము యివి నివర్తించు. గాన యీరసభస్మము రోగారి యనబడును.

రససిందూరానుపానములు.

శ్లో॥ వాతేసక్షౌద్రపిప్పల్యపిచకఫరుజిత్ర్యూషణంసాగ్నిచూర్ణం ।
పిత్తేత్రైలాసితేందూత్రణవతిచవరాగుగ్గులుశ్చారుబద్ధే ।
చాతుర్జాతేనపుష్టౌహరనయనఫలా శాల్మలీపుష్పవృత్తం ।
కింవాకాంతాలలాటాభరణరసపతేస్స్యాదనూపానమేతత్ ॥

తా॥ రససిందూరమును తేనెతోగూడిన పిప్పలీచూర్ణముతో సేవించిన వాత రోగము త్ర్యూషణములు చిత్రమూలపుచూర్ణము వీటిని నేకముజేసి దానితోసేవించిన కఫరోగము శిలాజతుభస్మములో పచ్చకర్పూరముచేర్చి దానితోసేవించిన పిత్త రోగము త్రిఫలముతో సేవించిన వ్రణరోగము గుగ్గిలచూర్ణముతో సేవించిన మల బద్ధము యివి హరించు. చాతుర్జాతకముతోగాని త్రిఫలముతోగాని బూరుగ పువ్వ రసముతోగాని సేవించిన శరీరపుష్టిగలుగు. ఇట్టిరససిందూర మహిమకు పైజెప్పఁ బడిన అనుపానములు కళాంశముగూడ సమముగాదు ; అనగా రససిందూరము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదని తాత్పర్యము.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీమధుసంయుక్తంవాతమేహనివారణం । సితోపలావరా యుక్తంపిత్తమేహంవరాంగనే ॥ భార్జీత్ర్యూష ణమాక్షికైః కసనశ్వాసశూలనుత్ । సితారాత్రిసమాయుక్తంరక్తదోషం వినాశయేత్ ॥ కామలాపాండుమందాగ్నీన్వరాత్ర్యూషణయు గ్జయేత్ । యథావిష్ణుశ్రియాయుక్తోహృదిస్థోభక్తపాతకాన్॥ హృద్రోగం బద్ధజోష్ఠంచ వహ్నిమాంద్యాదికాన్గదాన్ । జయేచ్చిత్రకపాంచాలీశివాసౌవర్చలాన్వితం ॥ శిలాజతుసితై లాభిఃమూత్రకృచ్ఛ్రాణితనుద్భవేత్ । సౌవర్చలవరాయుక్తం శేచయేన్నవయావనే ॥ జాతీపత్రిలవంగాభూభంగాపిప్పలికుం కుమైఃకర్పూరేణచసంయుక్తంధాతువృద్ధికరంపరమ్॥ లవంగగు చ్యకశివాయుక్తంసర్వజ్వరాపహామ్ । ప్రియేభంగాజమోదా భ్యాంఛర్దీరోగప్రణాశనమ్ ॥ లవంగకుంకుమయుతే నాగవల్లీ దళోద్భవే । వీటకేనాపికూశ్మాండచూర్ణేస్యాద్ధాతువర్ధనమ్॥ గుడపర్పటసంయుక్తంక్రిమీన్కోష్ఠగతాన్జయేత్ । లవంగ భంగాపూగైశ్చసర్వాతీసారనుత్ప్రియే ॥ దీప్యసౌవర్చలోపే తంవహ్నిమాంద్యాపహంపరమ్ । పౌష్టికేప్యమృతాసత్వేనం యుతంపుష్టికారకమ్॥వాతంమాక్షికపాంచాలీచూర్ణయుక్తం వినిర్జయేత్ । సితోపలాయుతంపిత్తంజయేదంబుజలోచనే ॥

త్రికట్వగ్ని యుతంహన్యాత్కఫరోగంసుదారుణం । అన్యాన్రోగాన్‌జయేద్యుక్త్యా యథాయోగ్యానుపానకైః ॥ పథ్యం పారదవత్సర్వంసేవయేద్వైహరింస్మరన్ । నవకంజవిశాలాక్షి ప్రియేపీనపయోధరే ॥

తా॥ రససిందూరమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనెనైచి దానితో సేవించిన వాతమేహము తెల్లచక్కెర త్రిఫలాచూర్ణము వీటితో సేవించిన పిత్తమేహము గంటు భారంగి త్రికటుకచూర్ణము తేనె వీటితో సేవించిన కాస శ్వాస శూల పసుపుచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తదోషము త్రిఫలములు త్రికటుకములు వీటిచూర్ణములను నేకముజేసి దానితో సేవించిన కామిల పాండువు అగ్నిమాంద్యము చిత్రమూలము పిప్పలి కరక సౌవర్చలవణము వీటిని నేకముగజేర్చి చూర్ణించి దానితో సేవించిన హృద్రోగము బద్ధకోష్ఠము అగ్నిమాంద్యము శిలాజిత్తు శర్కర యేలకులు వీటిచూర్ణముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని హరింపంజేయు. సౌవర్చలవణము త్రిఫలాచూర్ణము వీటితో సేవించిన విరేచనము జాపత్రి లవంగములు అభిని గంజాయి పిప్పళ్లు కుంకుమపువ్వు పచ్చకర్పూరము వీటితో సేవించిన విశేషముగ ధాతువృద్ధివీటినిగలుగంజేయు. లవంగములు సౌవర్చలవణము కరక్కాయ వీటిచూర్ణముతో సేవించిన వాతాది సర్వజ్వరములు గంజాయి అజామోదము వీటితో సేవించిన ఛర్దిరోగము యివి నివర్తించు. లవంగము కుంకుమపువ్వు వీటిని పై రససిందూరముతో చేర్చి తమలపాకు యందునిచి సేవించినను లేక కుష్మాండచూర్ణముతో సేవించినను విశేషముగ వీర్యవృద్ధిని గలుగంజేయు. పర్పాటకచూర్ణమును బెల్లములోకలిపి దానితో సేవించిన క్రిమిరోగము లవంగములు గంజాయి అభిని వీటితో సేవించిన సర్వాతిసారములు అజామోదము సౌవర్చలవణము వీటితో సేవించిన అగ్నిమాంద్యము యివి నివర్తించు. తిప్పసత్తుతో సేవించిన శరీరపుష్టినిగలుగంజేయు. పిప్పలిచూర్ణములో తేనెకలిపి దానితో సేవించిన వాతరోగము కలకండతో సేవించిన పిత్తరోగము త్రికటుకములు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణములను కలిపి దానితో సేవించిన దారుణమగు కఫరోగము యివి నశించు. ఈ రససిందూరమును యుక్తానుపానములతో సేవించిన "శ్రీమహాలక్ష్మీ సమేత విష్ణువు భక్తజనులయొక్క పాపములను నశింపంజేయు చందంబున" సమస్తరోగములను బోకడచు. వికసించిన తామరపువ్వులవంటి కండ్లును గొప్పకుచములనుగల ఓ ప్రియునాయకీ! రసభస్మమును సేవించునపుడు అందుకు యే ప్రకారము పథ్యాది క్రమంబుల్లనుదహరింపఁ బడియున్నవో అదే ప్రకారముగ రససిందూర సేవనయందునుఁగూడ నాచరింప వలయు.

రసకర్పూరానుపానములు.

శ్లో॥ వల్లంవల్లార్థమానేనజీర్ణగుడసమం దేయం । యథోచితానుపానేనసర్వకర్మసుయోజయేత్ ॥ దుగ్ధోదనంతుపథ్యం దేయంచాస్మింశ్చతాంబూలం । హరతిసమస్తాన్‌రోగాన్‌కర్పూరాఖ్యోరసోనృణాం॥

తా॥ శుద్ధిజేయఁబడిన రసకర్పూరము వల్లప్రమాణము గాని లేక అందులో సగము గాని పాతబెల్లముతో సేవింపవలయు. మఱియు తగునైన అనుపానములతో సేవించి పాలన్నముభుజించి తాంబూలము విడెముజేసిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

గంధకానుపానములు.

శ్లో॥ ఇత్థంవిశుద్ధస్త్రిఫలాజ్యభృంగమధ్వాన్వితశ్శాణమితోవలీఢః। గృధ్రాక్షితుల్యంకురుతేక్షియుగ్మంకరోతిరోగోజ్ఝితదీర్ఘమాయుః। శుద్ధంగంధంనిష్కమాత్రంసదుగ్ధంసేవ్యంమాసంశౌర్యవీర్యప్రవృద్ధ్యై । షణ్మాసాత్సాత్సర్వరోగప్రణాశోదివ్యాందృష్టిందీర్ఘమాయుస్స్వరూపం। మోచాఫలేనత్వగ్దోషంచిత్రకేణమహాబలం । ఆథరూష కషాయేణ క్షయకాసాసృగ్యోద్భృశం । మందానలత్వంజయతిత్రిఫలాక్వాథ సంయుతః । ఊర్ధ్వగాన్సకలాన్రోగాన్హంతిశీఘ్రంసుగంధకః ॥

తా॥ శుద్ధగంధకభస్మమును త్రిఫలాచూర్ణము నెయ్యి గుంటగలగరరసము తేనె వీటిని నేకముగజేర్చి దానితో శాణప్రమాణము సేవించిన నేత్రములకు స్వచ్ఛతమారదృష్టి యివి గలుగుటయేగాక శరీరారోగ్యము దీర్ఘాయుస్సు వీటిని సగాగలుగంజేయు. శుద్ధిజేసిన గంధకభస్మమును నిష్కప్రమాణము పాలతో 1 మాసము సేవించిన శౌర్యము బలము యివి గలుగు. 6 మాసములు సేవించిన సమస్తరోగములు బోవుటయేగాక దివ్యదృష్టి దీర్ఘాయుస్సు సౌందర్యము యివి సగాగలుగు. అరటిపండుతో సేవించిన త్వగ్దోషము చిత్రమూలముతో సేవించిన మహాబలము అడ్డసరపుకషాయముతో సేవించిన క్షయ కాస త్రిఫలాకషాయముతో సేవించిన అగ్నిమాం

ద్యము శరీరమునకు ఊర్ధ్వభాగమునందు గలుగు సమస్తరోగములు యివి శీఘ్రముగ నివర్తించు.

హింగులానుపానములు.

శ్లో॥ వామావశ్యకరస్తథామయహరస్సంమారితో హింగులః ।
కందర్పంత్రిసుగంధినాశుతనుతేవహ్నింబలంసన్మతిం ।
తాంబూలేనపఖేనిహంతికసనంశ్వాసంసమస్తాన్‌జ్వరాన్ ।
దేయోఽన్యేషువిచార్యసద్గుణయుతై రోగేషువైద్యైక్షియా॥

తా॥ హింగుళ (యింగిలీకము) భస్మము యేలకులు లవంగములు ఆకుపత్రి వీటిని యేకముజేసిన చూర్ణముతో సేవించిన సమస్తరోగములను నివర్తింపంజేయుటయే గాక స్త్రీవశ్యకరత్వము కామవృద్ధి అగ్నిపుష్టి బలము సద్బుద్ధి వీటిని సగాగలుగం జేయు. తమలపాకుతో సేవించిన కాస శ్వాస సమస్తజ్వరములు యివి నివర్తించు. మఱియు యితర వ్యాధులయందును చక్కగయోచించి యుక్తానుపానములతో సేవింపజేసిన ఆవ్యాధులు నివర్తించు.

అభ్రికానుపానములు.

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రింసనువల్లకద్వయమితంకృష్ణామధుభ్యాంయుతం ।
మేహంశ్వాసవిషంచకుష్ఠమతులంవాతంచపిత్తంకఫం ॥
కాసక్షీణక్షతక్షయంగ్రహణికాంపాండుంభ్రమంకామిలాం ।
గుల్మాద్యంచతథానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే ॥

తా॥ 2 వల్లములప్రమాణము అభ్రికభస్మమును తేనెతో చేర్చబడిన పిప్పలీ చూర్ణముతో సేవించిన మేహరోగము శ్వాస విషము కుష్ఠము వాతము పిత్తము కఫము కాస క్షీణత్వము గాయము క్షయము సంగ్రహణి పాండువు భ్రమ కామిల గుల్మము యివి మొదలగు రోగములను హరింపంజేయు. మఱియు దీనిని తగునైన అనుపానముతో సేవించిన అపమృత్యుజయము సగాగలుగు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అభ్రికంచనిశాత్యక్తేపిప్పలీమధునాసహా । వింశతించప్రమేహా
నాంనాశయేన్నాత్రసంశయః । అభ్రికంహేమసంయుక్తం

క్షయరోగవినాశనం । రౌప్యహేమాభ్రకంచైవధాతువృద్ధి
కరంపరం॥ గోక్షీరశర్కరాయుక్తంపిత్తరోగవినాశనం । శైల
జంపిప్పలీచూర్ణమాక్షికైస్సర్వమేహహృత్ । అభయాగు
డసంయుక్తంవాతరక్తంనియచ్ఛతి।స్వర్ణయుక్తంక్షయంహంతి
ధాతువృద్ధింకరోతిచ । రక్తపిత్తం నిహంత్యాశు చైలాశర్క
రయాసహ॥

తా॥ అభ్రకభస్మమును పిప్పలిచూర్ణములో తేనెవైచి దానితో ప్రాతఃకాల మునందు సేవించిన వింశతిప్రమేహములు పుష్కరపత్త్రముల చూర్ణములో సేవించిన క్షయరోగము యివి నివర్తించు. రౌప్య స్వర్ణభస్మములతో సేవించిన ధాతువృద్ధిని గలుగంజేయు. ఆవుపాలతో శర్కరవైచి దానితో సేవించిన పిత్తరోగము శిలాజితు భస్మము పిప్పలిచూర్ణము తేనె వీటితో సేవించిన సర్వమేహములు కరకచూర్ణము బెల్లము వీటితో సేవించిన వాతరక్తము యివి హరించు. స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన క్షయరోగము తొలగుటయేగాక ధాతువృద్ధి వగాగలుగు. ఏలకచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ సితామృతాసత్వయుతంమేహంనాశయతేధ్రువం ।
వరామధుఘృతైస్సాకంవీర్యకృన్నేత్రరోగహృత్ ॥
ఏలాగోక్షురభూధాత్రీశర్కరాసహితంతథా।
గోదుగ్ధేనయుతంహంతిమూత్రకృఛ్రంప్రమేహకం ।
త్రిసుగంధవరావ్యోషశర్కరానాగకేసరం ।
మాక్షికేణనిహంత్యాశుపాండురోగంక్షయంజ్వరం ॥

తా॥ అభ్రకభస్మమును తిప్పసత్తు చక్కెరవీటితోచేర్చి సేవించిన మేహ రోగము నివర్తించు. త్రిఫలములు తేనె నెయ్యి వీటితోచేర్చి సేవించిన నేత్రరోగ మును పోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధి కరముగనుండు. ఏలకులచూర్ణము పల్లేరురసము నేలవుసిరిక శర్కర పాలు వీటిని నేకముగజేర్చి దానితో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము ప్రమేహము వీటిని నశింపంజేయు. త్రిజాతకములు త్రిఫలములు త్రికటుకములు నాగకేసరములు వీటిచూర్ణములో శర్కర తేనెకలిపి దానితో సేవించిన పాండువు క్షయరోగము జ్వరము యివి నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ వల్లంవ్యోషసమన్వితంఘృతయుతంవల్లోన్మితంసేవితం ।
దివ్యాభ్రింక్షయపాండుసంగ్రహణికాశూలంచకుష్ఠామయం।
సర్వంశ్వాసగదంప్రమేహమరుచింకాసామయందుర్ధరం ।
మంనాగ్నింజఠరవ్యథాంపరిహరేచ్ఛోషామయానిశ్చితం ॥

తా॥ వాయువిడంగములు త్రికటుకములు నెయ్యి వీటితో వల్లప్రమాణము అభ్రకభస్మమును చేర్చి సేవించిన క్షయము పాండురోగము సంగ్రహణి శూల కుష్టువు సమస్తశ్వాసలు ప్రమేహము అరుచి కాస మిగులకాస అగ్నిమాంద్యము కడుపునొప్పి శోఫ వీటిని నిశ్చయముగ నివర్తింపంజేయు.

హరితాళానుపానములు.

శ్లో॥ అనుపానాన్యనేకానియథాయోగంప్రయోజయేత్ । గుడూ
చ్యాదికషాయేణగదానేతాఙ్ వ్యపోహతి ॥ సోపద్రవంవాత
రక్తంకుష్ఠాన్యష్టాదశాపివా । సర్వరక్తవికారేషుదేయమా
మ్రహరిద్రయా । సుహాలాహలజీరాభ్యామపస్మారహరంపరం।
సముద్రఫలయోగేనజలోదరవినాశనః॥ దేవదాలీరసైర్యుక్తం
భగంధరహరంపరం । ఫిరంగదోషజంరోగంజాతంహంతిసును
త్తరం॥మంజిష్ఠాదికషాయేణకుష్ఠమష్టాదశంహరేత్। త్రిఫలా
శర్కరాయుక్తపాండురోగంజయిత్యసౌ। శుంఠీచూర్ణయుతం
హన్యాదామవాతంసుదుర్జయం । సౌవర్ణభస్మయోగేన రక్త
పిత్తవికారనుత్ ॥తండులీయరసైస్సాకంజ్వరమష్టవిధంజయేత్।
ఏవంసర్వేషురోగేషుస్వబుధ్యాకల్పయేద్భిషక్ ॥

తా॥ హరితాళభస్మమును ఆయారోగములకు తగునైన అనుపానములతో సేవించవలయును. గుడూచ్యాది కషాయముతో సేవించిన వాతరక్తము అష్టాదశ కుష్టువులు యివి నివర్తించు. మామిడిపట్ట చూర్ణము మానిపసపు చూర్ణము వీటితో సేవించిన సర్వరక్తదోషము నివర్తించు. అతివస జీలకర్ర వీటిచూర్ణముతో సేవించిన అపస్మారము సముద్రఫలముతో సేవించిన జలోదరము దేవదాళిరసముతో సేవించిన భగందరరోగము ఫిరంగిరోగము యివి నశించు. మంజిష్టాది కషాయముతో సేవించిన

అష్టాదశకుష్టవులు త్రిఫలచూర్ణము శర్కర వీటితో సేవించిన పాండురోగము శొంఠి చూర్ణముతో సేవించిన ఆమవాతరోగము స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన రక్తపిత్తము చిత్తికూరరసముతో సేవించిన అష్టవిధ జ్వరములు యివి హరించు. ఈ ప్రకారముగ బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు అనుపానములను ఆలోచించి ప్రయోగింప వలయు.

మనశ్శిలానుపానములు.

శ్లో॥ మనశ్శిలాసుమాక్షికేణశుక్రమాశుపిచ్చిటంనిహంతివాసరాంధి
మామయంసఖేనసంశయః। కణామరీచచూర్ణసంయుతాశిలాం
బునాంజితాత్రిదోషజంజ్వరంవ్యథాశ్చభూతసంనివేశజాం ॥
దధ్యంబునాహంతితథార్బుదం శిలాశ్వాసంచభాంగ్గీకటుభద్ర
సంయుతా । వాసారసవ్యోషయుతా జయేచ్ఛిచ్ఛిలాకాసం
బలాసంకసకేవసై విషం॥

తా॥ శుద్ధిజేయబడిన మనశ్శిలను తేనెతోచాది నేత్రమున కంజనమిడిన కంటి పూలు పిచ్చిటమను నేత్రరోగము తిమిరరోగము యివి నిస్సందేహముగ నివర్తించు. మనశ్శిలను నీళ్లయందుచాది అందు పిప్పలి మిరియాలు వీటిచూర్ణమును చేర్చి అంజన మిడిన త్రిదోషజనిత జ్వరము (సన్నిపాతము) భూతబాధ యివి నివర్తించు. మనశ్శిలను పెరుగుమీది తేటతో సేవించిన అర్బుదరోగము భారంగి అల్లము వీటికషాయ ముతో సేవించిన శ్వాస అడ్డసరపురసము త్రికటుకములు వీటితో సేవించిన కాస బలాసరోగము వుమ్మెత్తవిత్తుల చూర్ణముతో సేవించిన విషము వీటిని హరింపంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ పిప్పలీనింబఫలాభ్యాంశిలావిమర్ద్యాసుకేరివాల్లరసైః। గుటికా
జ్వరామయఘ్నిత్రిదోషభూతజ్వరం నిహంత్యేవ ॥ శిలాయా
ద్విగుణంశంఖమర్థంమారీచకంరజః। సైంధవంస్యాచ్చతుర్థాం
శః చూర్ణంనేత్రగదాపహం ॥ శుక్రంతిమిరకంహంతిమాక్షికేన
చపిచ్చటం । అర్బుదండధితోయేనకంజాక్షిప్రమదోత్తమే ॥
కణామరిచసంయుక్తా శిలాపిష్టాంబునాంజితా । భూతావేశ
హరానేత్రేసన్నిపాతజ్వరాపహా ॥ భార్గీవిశ్వాన్వితం శ్వాసం

విషంస్వర్ణసమన్వితం । వాసకస్వరసవ్యోషైఃకఫంకాసంజయే చ్ఛిలా॥ శిలైలార్జునకాసీసగృహధూమాబ్దసర్జకైః। సరోధ్రైరోచనైర్లేపఃసర్షపస్నేహసంయుతః॥ కిలాసంకిటభందద్రుంకుష్ఠం పామాంభగందరం । ఇంద్రలుప్తమథార్శాంసిహన్యాదేవన్నృణామియమ్॥

తా॥ పిప్పళ్ళు నిమ్మపండ్లరసము వీనిచే శుద్ధిజేయబడిన మనశ్శిలను సుకేరివాల రసములో మర్దించి సెనగగింజంత గుటికలుచేసి దానిని సేవించిన జ్వరములు సన్నిపాత జ్వరములు భూతజ్వరము శుద్ధమనశ్శిల 1 భాగము శంఖభస్మము 2 భాగములు మన శ్శిల $\frac{1}{2}$ భాగము మిరియాలచూర్ణము మిరియాలచూర్ణమున $\frac{1}{2}$ భాగము సైంధవ లవణము వీటినన్నిటిని మెత్తగచూర్ణించి నేకముగజేర్చి దానిని తేనెలోకలిపి కండ్ల కంజనమిడిన శుక్రరోగము తుమిరరోగము పిచ్చుటము అనునేత్రరోగములు మఱియు పెరుగుమీది తేటలో పైచూర్ణమునుకలిపి అంజనమిడిన అర్బుదరోగము పిప్పళ్ళు మిరియాలు శుద్ధిజేసిన మనశ్శిల వీటిని సమముగజేర్చి దానిని వుదకముతోనూరి కండ్ల కంజనమిడిన భూతపీడ సన్నిపాతజ్వరము గంటుభారంగి శొంఠి వీటిచూర్ణముల నేక ముగజేర్చి దానితో సేవించిన శ్వాసరోగము స్వర్ణభస్మముతో సేవించిన విషపీడ అడ్డ సరపురసములో త్రికటుకచూర్ణముజేర్చి దానితో సేవించిన కఫము కాసరోగము వీటిని నశింపంజేయు. మఱియు మణిశిల యేలకులు మద్దిచెక్క కాసీసము కరు ధూపము తుంగముస్తెలు వేగిసపట్ట లొద్దుగచెక్క గోరోచనము వీటినన్నిటిని చూర్ణించి ఆవనూనెలోకలిపి లేపనజేసిన కిలాసరోగము కిటభము దద్రుకుష్ఠము దురద భగందరము యింద్రలుప్తము అర్శస్సు వీటిని హరింపంజేయు.

సౌవీరానుపానములు.

శ్లో॥ నీలాంజనం శుంఠ్యాభయా గుడైః కఫం పిత్తంనిహంత్యాజ్య సితాయుతంధ్రువం। వాయుంకణావిశ్వమరీచమాక్షికైర్దోయం ధియాన్యేషుగదేషుపండితైః॥

తా॥ సౌవీరమును శొంఠి కరక్కాయ బెల్లము వీటితో సేవించిన కఫము నెయ్యి శర్కర వీటితో సేవించిన పిత్తము పిప్పలి శొంఠి మిరియాలు తేనె వీటితో సేవించిన వాతము వీటిని నశింపంజేయు. మఱియు పండితుడు యితరరోగముల యందు తగునైన అనుపానములతో దీనిని సేవింపంజేసిన ఆయారోగములు నివర్తించు.

ఖర్పరానుపానములు.

శ్లో॥ తద్భస్మమృతకాంతేనసమేనసహయోజయేత్ । అష్టగుంజా మితంచూర్ణం త్రిఫలాక్వాథసంయుతం । కాంతపాత్ర స్థితం రాత్రౌతిలజప్రతివాపకం । నిషేవితం నిహన్త్యాశుమధుమేహ మపిధ్రువం । పిత్తక్షయంచపాండుంచశ్వయథుంగుల్మమేవచ। రక్తగుల్మంచనారీణాంప్రదరంసోమరోగకం।యోనిరోగానుశే షాంశ్చవిషమాంశ్చజ్వరానపి । రజయక్ష్మాణంచశ్వాసంచహిధ్మ నాంచవిశేషతః॥

తా॥ ఖర్పరభస్మము కాంతభస్మము వీటిని సమముగచేర్చి 8 గురిగింజలప్రమాణము త్రిఫలా కషాయమునందునైచి దానిని లోహపాత్ర యందొకరాత్రినునిచి మరుదినము ప్రాతఃకాలమునందు సేవించిన మధుమేహము పిత్తక్షయరోగము పాండురోగము శోఫ గుల్మరోగము స్త్రీలకుజనించెడు రక్తగుల్మము ప్రదరరోగము సోమరోగము సమస్తయోనిరోగములు విషజ్వరములు రజయక్ష్మల శ్వాస యెక్కిళ్ళు వీటిని బోకడచు.

వజ్రభస్మానుపానములు.

శ్లో॥ కుష్ఠేఖాదిరత్వక్క్వథా పవనజాసృక్ శృంగబేరంమధుదేయం కాసబలాసశ్వాసవికృతౌ వాసోష ణాత్వక్క్వాణా ॥ పిత్తేదాహా సితాసమంజ్వరగణేచ్ఛిన్నాజలేతిక్తకేవజ్రంమారితశుక్తభస్మ గదహృద్యోజ్యంభిషక్ యుక్తిభిః॥

తా॥ వజ్రభస్మమును చంద్రపట్ట కషాయముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము రోగము అల్లపురసములో తేనెనైచి దానితోసేవించిన వాతరక్తము త్రికటుక లవంగములు వోమము అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన కాస శ్వాస బలా. శర్కరతో సేవించిన పిత్తము తాపము తిప్పతీగ నేలవేము వీటికషాయముతో సేవించిన సమస్తజ్వరములు యివి నివర్తించు. మఱియు బుద్ధిమంతుడగు వైద్యుడు తనబుద్ధిచాతుర్యముచేత యోచించి తగుపాటి అనుపానములతో. నిప్పించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

వైక్రాంతానుపానములు.

శ్లో॥ భస్మత్వంసముపాగతో వికృతకో హేమ్నామృతేనాన్వితః ।
పాదాంశేనకలాజ్యవల్లసహితో గుంజోన్మితిస్సేవితః ।
యక్ష్మాణంజ్వరణంచపాండుగుదజంశ్వాసంచ ।
కాసామయంద్రుష్టాంవైగ్రహణీముగ్రఃక్షుత ముఖాన్ రోగాన్
జయేద్దేహకృత్ ॥

తా॥ వైక్రాంతభస్మము 1 గురిగింజప్రమాణము ¼ గురిగింజయెత్తు స్వర్ణ భస్మము వీటిని 3 గురిగింజలయెత్తు పాతనేతిలో కలిపి సేవించిన క్షయరోగము జ్వరము పాండురోగము గుదరోగము శ్వాస కాస క్రూరమగు సంగ్రహణి వురక్షతము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక శరీరపుష్టిని సగాగలుగంజేయు.

నీల వైక్రాంత భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ సూతభస్మార్ధసంయుక్తంనీలవైక్రాంతభస్మకం ।
మృతాభ్రికంతదుభయోస్తుల్యంపరిమర్దితం ॥
క్షౌద్రాజ్యసంయుతంప్రాతర్గుంజామాత్రంనిషేవితం ।
నిహంతిసకలాన్ రోగాన్ దుర్జయాసన్యభేషజైః ।
త్రిసప్తదివసైర్నృణాంగంగాంభఇవపాతకం॥

తా॥ రసభస్మము 1 భాగము నీలవైక్రాంతభస్మము ½ భాగము యీ రెంటికి సమము అభ్రికభస్మము వీటిని నేకముగజేర్చి చక్కగమర్దించి అందు తేనె నెయ్యి వీటినినైచి కలిపి 1 గురిగింజయెత్తు 21 దినములపర్యంతము ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలము నందు సేవించిన గంగోదకము పాపముల నశింపంజేయు చందంబున అసాధ్యములగు సర్వరోగములను నివర్తింపంజేయు.

ప్రవాళ భస్మానుపానములు.

శ్లో॥ ప్రవాళభస్మమాక్షికేణమాగధీ యుతేనవై నిహంతిమారుతం
కోష్ఠగంజ్వరంపురాతనం । జయేత్సుపక్వవారుణీఫలేనశుక్ర
సంక్షయందదాతిపుష్టిమాశుశర్కరాజ్య సంయుతంనృణాం ॥
సితాపయోయుతంనిహంతి పిత్తమాశుదారుణం సఖీసుశాలి
జైర్హిమైశ్చమూత్రకృచ్ఛ్రిమామయం। చికిత్సకైర్విచార్యదే

యమూమగ్రేషు వైద్యాఖిలేష్వనేక తంత్ర సమ్మతేన
మత్కృతిష్వియం॥

తా॥ ప్రవాళ (పవడము) భస్మమును పిప్పలిచూర్ణము తేనె వీటినికలిపి దానితో సేవించిన కోష్టగతవాతము పురాణజ్వరము పావగ (వెట్టిపుచ్చ) పండు రసముతో సేవించిన ధాతు క్షయము వీటిని నశింపజేయు. శర్కర నెయ్యి వీటితో సేవించిన శరీరపుష్టిని గలుగజేయు. పాలు శర్కర వీటితో సేవించిన దారుణమగు పిత్తరోగము చల్లనికడుగునీళ్లతో సేవించిన మూత్రరోగము వీటినిబోకడచు. మఱియు వైద్యుడు ఆయారోగములయందు అనుపానములను బుద్ధిచేతనూహించి సేవింపజేసిన యవి నివర్తించు.

రసోపర సాధ్యౌషధములకన్నిటికిని కొన్నిరోగముల
యందనుపానములు.

శ్లో॥ శూలేహింగుఘృతాన్వితం మధుయుతాకృష్ణాపురాణజ్వరే ।
వాతేసాజ్యరసోనకఃశ్వసనకేక్షౌద్రాన్వితంత్రూషణం ।
శీతేవ్యాలలతాదళంసమరిచంమేహేవరాసోపలా ।
దోషాణాంత్రితయేఽనుపానముదితంసక్షౌద్రమార్ద్రాదికం ॥

తా॥ సమస్త సోపరసములు మొదలైన ఔషధములను సామాన్యముగ కొన్ని రోగములయందును అనుపానములను చెప్పుచున్నాను. రసోపరసాద్యౌషధములకు శూలరోగమునందు నేతితో చేర్చబడిన యింగువ పురాణజ్వరమునందు పిప్పలీచూర్ణముతోచేర్చబడిన తేనె వాతరోగమునందు నేతితోచేర్చబడిన వుల్లి కాసరోగమునందు తేనెతోగూడిన త్రూషణచూర్ణము శీతరోగమునందు తమలపాకునందుంచబడిన మిరియాలు మేహరోగమునందు త్రిఫలముతో చేర్చబడిన యిరుగుడురసము త్రిదోషములందు తేనెతో చేర్చబడిన అల్లపురసము యివి అనుపానములని యెఱుంగవలయు.

శ్లో॥ ఘనపర్పటకంజ్వరేగ్రహణ్యాంమథితం హేమగరేవమిరోషులా
జాః । కుటజోఽతిసృతౌవృషోఽస్రపిత్తేగుదకీలేష్వనలఃకృమౌ
కృమిఘ్నః॥

తా॥ జ్వరమునందు తుంగముస్తెలు పర్పాటకము గ్రహణిరోగమునందు మజ్జిగ విషరోగమునందు పుమ్మొత్తవిత్తులు వాంతిరోగమునందు పేలాలు అతిసారమునందు కొడిసవిత్తులు రక్తపిత్తమునందు అడ్డసరము మూలవ్యాధియందు చిత్రమూలము క్రిమి

రోగమునందు. వాయువిడంగములు యివి రసోపరసాదులకు జెప్పంబడిన రోగములయందును పానములని తెలియవలయు.

విషానుపానములు.

శ్లో॥ శిఖికర్కారసోపేతంవిషమజ్వరజిద్విషం । విషయష్ట్యాహ్వయం రాస్నా సేవ్యముత్పలకందకం । తండులోదకపీతానిరక్తపిత్త స్యభేషజం।రాస్నావిడంగత్రిఫలాదేవదారుకటుత్రయం । పద్మ కంక్షౌద్రమమృతావిషంచశ్వాసకాసజిత్ । సితాంసవిషక్షీర ప్రవాళమధుభిఃకృతా । వాంతింనిహంతిగుటికామనుజానాంన సంశయః । మధుమద్యానిశారేణుసైంధవైఃకటుత్వగ్యుతం। చ్యవనప్రాశనోపేతంవిషంక్షపయతిక్షయం ॥

తా॥ విషమున శుద్ధమైలుతుత్థభస్మము పాదరభస్మము వీటితో సేవించిన విషమజ్వరము విషయష్టి సన్నరాస్నము కలువగడ్డ బియ్యపుకడుగునీళ్ళు వీటితో సేవించిన రక్తపిత్తము సన్నరాస్నము వాయువిడంగములు త్రిఫలములు దేవదారు త్రికటుకములు తామరగడ్డ తేనె తిప్పసత్తు వీటితో సేవించిన శ్వాసకాసలు శర్కర శుద్ధపారదభస్మము అతివస పాలు పగడభస్మము తేనె వీటిని యేకముగజేసి సేవించిన వాంతి రోగము మానిపసపు పర్పాటకము సైంధవలవణము దుందిలపుచెట్టుపట్ట వీటిచూర్ణములను తేనె మద్యము వీటితోచేర్చి దానితో సేవించిన క్షయరోగము నివర్తించు.

శ్లో॥ విజయాపిప్పలీమూలంపిప్పలీద్వయచిత్రకైః । పుష్కరాహ్వా సటీద్రాక్షాయవానీక్షారదీప్యకైః॥ సితాయష్టీద్విబృహతిసైంధ వైఃపాలికైః పచేత్ । సవిషార్ధపలైఃప్రస్థంఘృతాత్తంజీర్ణభుక్తి బేత్ ॥ దుర్నామమేహగుల్మార్శతిమిరకృమిపాండుకాః । గల గ్రహగ్రహాన్మాదకుష్ఠానిచనియచ్ఛతి॥ముస్తావత్సకపాఠా గ్నివ్యోషప్రతివిషావిషం । ధాతకీమోచనిర్యాసంచూతాస్థి గ్రహణీహరం । కృచ్ఛ్రఘ్నవిషపథ్యాగ్నిదంతీద్రాక్షావిషా వృషాః॥శిలాజితువిషంత్ర్యూషముదావర్తాశ్మరీహరం ॥

తా॥ విషమును కరక్కాయ మోడి పిప్పలి గజపిప్పలి చిత్రమూలము పుష్కరమూలము కచోరములు ద్రాక్ష యవక్షారము వోమము శర్కర యష్టిమధుకము ములక వాకుడు సైంధవలవణము చంగల్వకోష్టు $\frac{1}{2}$ పలను వసనాభి వీటినిచేర్చివండి

నీడనుయెండించి పిదపచూర్ణించి నేతిలోనైచి 4 మాసములుంచి పిదప దానిని ప్రతి నిత్యము సేవించిన దుర్నామరోగము మేహము గుల్మము అర్శస్సు అతిసారము క్రిమి పాండువు గళగ్రహము వుస్మాదము కుష్టువు వీటిని నివర్తింపంజేయు. తుంగముస్తెలు కొడిశవిత్తులు శొంఠి చిత్రమూలము త్రికటుకములు అతివస వసనాభి ఆరె బూరుగబంక మామిడిపప్పు వీటికషాయముతో సేవించిన గ్రహణిరోగము వసనాభి కరక్కాయ చిత్రమూలము దంతివిత్తులు ద్రాక్ష అతివస అడ్డసరము వీటికషాయముతో సేవించిన మూత్రకృచ్ఛ్రము శిలాజతుభస్మము వసనాభి త్రికటుకములు వీటికషాయముతో సేవించిన వుదావర్తము అర్శస్సు వీటిని హరింపంజేయు.

శ్లో॥ గోమూత్రక్షారసింధూత్థ విషపాషాణభేదకం । వజ్రవద్దారయత్యేతదేకతఃపీతమశ్మరీం । త్రిఫలాసర్జికాక్షారైర్విషంగుల్మప్రభేదనం। పిప్పలీపిప్పలీమూలంవిషంశూలహరంపరం । విషంద్రవంతిమధుక ద్రాక్షారాస్నాసణీకణాః ॥ విషవేల్లమిశీక్షీరం గుల్మప్లీహానిబర్హణం । ప్లీహోదరఘ్నంపయసాశతాహ్వాకృమిజిద్విషం । వాయసీమూలక్వాథేనపీతంకుష్ఠహరంవిషం॥ పయసారాజవృక్షత్వక్ త్రాయంతీవాకుచీబలాత్ । ప్లీహఘ్నం వాకుచాయాంచవిషంక్వాథేనకుష్ఠజిత్ । అవల్గుజైలాకజయా విడక్షారద్వయంవిషం । లేపస్సైంధవఃపిష్టో వారిణాకుష్ఠనాశనః॥

తా॥ విషమును గోమూత్రము యవక్షారము సైంధవలవణము క్రొమ్మనగ్రోవి వీటికషాయముతో సేవించిన వజ్రాయుధము పర్వతము భేదించుచందంబున అశ్మరీరోగమును త్రిఫలాచూర్ణము సర్జక్షారము వీటితో సేవించిన గుల్మరోగమును పిప్పలిమోడి వీటికషాయముతో సేవించిన శూలరోగమును యెలికచెవియాకు యష్టిమధుకము ద్రాక్ష సన్నరాస్న కచోరములు వసనాభి వాయువిడంగములు సదాప వీటికషాయములో పాలుబోసి దానితో సేవించిన గుల్మ ప్లీహారోగములును నశించు. పాలతో సేవించిన ప్లీహము వుదరరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు. సదాపవిత్తుల కషాయముతో సేవించిన కృమిరోగము కాచాకురసముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము రేలపట్ట కలుక్రానుగ కారుగత్సె వీటిచూర్ణమును పాలలోనైచి. దానితో సేవించిన ప్లీహారోగము కారుగత్సె కషాయముతో సేవించిన కుష్ఠరోగము క్రాలుపట్ట రేలకులు

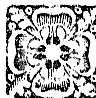
కరక్కాయ వాయువిడంగములు సజ్జక్షారము యవక్షారము సైంధవలవణము వీటిని వుదకముతోనూరి శరీరమునకు లేపనముజేసిన కుష్ఠరోగము వీటిని బోకడచును.

శ్లో॥ ఏరండతైలత్రిఫలాగోమూత్రంచిత్రకంవిషం । సర్పిషాసహితంపీతంవాతార్త్తత్వమపోహతి॥స్వరసంబీజపూరశ్యవచాబ్రాహ్మీస్వరసంఘృతం ॥ సంధ్యాపిబతిసవిషం సుపుత్రైః పరివార్యతే । శీరాలాంగలికీదంతీవిషపాషాణభేదకైః । ప్రయోజ్యమూఢగర్భాణాంప్రలేపోగర్భమోచనః । దేవదారువిషంసర్పిర్గోమూత్రంకంటకారికా । వచావాస్థలసంహాన్నిబుద్ధిశ్చపరివర్ధనం । విషంసర్పిస్సితాక్షౌద్రంతిమిరాపహమంజనం । విషంచైకమజాక్షీరకల్పితంఘృతధూపితం । విషంధాత్రీఫలరసైరసకృత్పరివాసితం । అంజనంశంఖసహితంప్రగాఢంతిమిరంజయేత్ । విషమింద్రాయుధంస్తన్యేఘృష్టంకాచభిదంజనం । బీజపూరరసైఘృష్టంవిషంతద్వత్సితాన్వితం । విషంమాగధికాద్వేచనిషాకాచఘ్నమంజనం।శుక్లార్మంచవిషంకృష్ణాయుక్తంగోమూత్రభావితం । భల్లాతకాగ్నిశమ్యాకవిషైరాప్యమూత్రపేషితైః । లేపోవిచర్చికాదద్రురసికాకిటిభాపహా ॥ ఖర్జికాక్షారసింధూత్థశుక్తశుక్తవరంవిషం । కర్ణయోఃపూరణంతీవ్ర కర్ణశూలనిబర్హణం।ప్రపౌండరీకమంజిష్ఠావిషతిందుసముద్భవైః । నిహంతిసాధితంతైలం గండూషేణసుఖామయాన్ । శాలాఖదిరకంకోలజాతీకర్పూరచందనైః । శిలాబ్దవాలైర్ద్విగుణవిషైస్సారాంబుపేషితైః । సమూత్రవటికాకృష్ణాఘృతైర్ఘ్నంతిముఖామయాన్।కటుతైలంవిషంసస్యంపలికారుంష్షికాపహం॥గుంజాటంకణశిగ్రుమూలరజనీసంపాకభల్లాతక । స్నుహ్యర్కాగ్నికరంజసైంధవవచాకుష్ఠాభయాలాంగలీ।వర్షాభూషడభూశిరీషరణవ్యోషాశ్వమారోవిషం।గోమూత్రంశమవేధ్వాలుస్తమసచీంగ్రంథ్యర్బుదేష్లీపదాన్॥

తా॥ విషమును చిత్రామూదము గోమూత్రము నెయ్యి వీటిని నేకముగజేర్చి అందు త్రిఫలములు చిత్రమూలము వీటిచూర్ణములనునైచి దానితో సేవించిన వాతరోగమునివర్తించు. బ్రాహ్మీరసము నెయ్యి వీటియందు వసచూర్ణమునునైచి దానితో సేవించిన వంధ్యత్వమునివర్తించు. గజనిమ్మ తరిగొట్టు దంతి వసనాభి క్రొమ్మనగ్రోవి వీటినన్నిటిని నేకముగ వృధకముతోనూరి గర్భమునకు లేపనముజేసిన మూఢగర్భవిమోచనముగలుగు. సేవదారు వసనాభి వస వీటిచూర్ణమును నెయ్యి గోమూత్రము వీటిని జేర్చి దానియందునైచి దానితోసేవించిన వర్తిరోగము నివర్తించుటయేగాక బుద్ధివృద్ధినగాగలుగు. నెయ్యి తేనె శర్కర వీటితోచేర్చి అంజనమిడినగాని లేక నెయ్యి మేకపాలు వీటితో అంజనమిడినగాని తిమిరరోగము నివర్తించు. శంఖభస్మము విషము వీటిని వృసిరికరసముతో అనేకమార్లు భావనచేసి నేత్రముల కంజనమిడిన గాఢమైన తిమిరరోగమునశించు. వజ్రభస్మము చనుబాలు నెయ్యి వీటిని నేకముగ కలిపి అంజనమిడిన గాని లేక మాదీఫలరసము శర్కర విషము వీటిని నేకముగజేర్చి రంగరించి అంజనమిడిన గాని కాచమనే నేత్రరోగము నివర్తించు. పిప్పలి గజపిప్పలి వీటిచూర్ణమును తెల్లతామరపువ్వురసముతో కలిపి అందు విషమునుచేర్చి నేత్రముల కంజనమిడిన కాచరోగము నివర్తించు. పిప్పలీ విషము వీటిని గోమూత్రములో భావనచేసి అంజనమిడిన శుక్లార్మమనే నేత్రరోగము నివర్తించు. జీడి చిత్రమూలము రేల విషము వీటిని గోమూత్రముతోనూరి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన గజ్జి దద్రువ గసికా క్రిట్టిభఅను కుష్ఠరోగములు యివి నివర్తించు. సర్జక్షారము సైంధవలవణము త్రిఫలములు విషము వీటిని పులికల్లులోనైచి చెవులయందుపోసిన కర్ణశూల నివర్తియగు. ప్రపౌండరీకమనే గ్రంథ్యము మంజిష్ఠ విషము తుమికి వీటినినూనెయందునైచి తైలపక్వముగకాచి దానిని పుక్కిలించిన ముఖరోగము నివర్తించు. యేపి చంద్రతక్కోలాలు జాజికాయ పచ్చకర్పూరము శ్రీగంధము బోళము అబ్దవాలము యివి ప్రత్యేకముగ 1 భాగము 2 భాగములు విషము వీటిని సంబరేణురసము గోమూత్రము వీటితోనూరి వటుకములుచేసి. నేతితో సేవించిన ముఖరోగములన్నియు నివర్తించు. కటుకరోహిణి విషము వీటిని మంచినూనెలోనైచి కాచి నస్యముజేసిన పలికా అరుంషికా అను సిరోగములునశించు. గురిగింజ వెలిగారము మునగవేరు కోరిందపట్ట రేలపట్ట జీడి ఆకుజెముడు జిల్లేడు చిత్రమూలము వ్యాఘ్రనఖమనే గ్రంథద్రవ్యము

సైంధవలవణము వస చంగల్వకోష్టు కరక్కాయ నీరు పిప్పలి గలిజేరు వుత్తరేణి దిరిశనము త్రికటుకములు గన్నేరు విషము వీటిచూర్ణమును గోమూత్రముతో నూరి లేపము జేసిన అపచీరోగము గ్రంధిరోగము అర్బుదరోగము శ్లీపదరోగము యివి తొలగు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే, అనుపానరత్నాకరే
సప్తధాతూపధాతు పారదాది రసోపరసానాం విషస్య
చానుపాన వివేకకథనన్నామ, తృతీయస్తరంగః.



శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

చతుర్థస్తరంగము.

సప్తధాతు శోధన.

శ్లో॥ స్వర్ణతారారతామ్రాణాంపత్రాణ్యగ్నౌప్రతాపయేత్ ।
నిషిఞ్చేత్తప్తతప్తానితైలేతక్రేచకాంజికే ।
గోమూత్రేచకులుత్థానాంకషాయేచత్రిధాత్రిధా ।
ఏవంస్వర్ణాదిలోహానాంవిశుద్ధిస్సంప్రజాయతే ॥

తా॥ బంగారు వెండి యిత్తడి రాగి వీటిని పలచనగ రేకులుజేసి అనేకమార్లు నిప్పుయందుకాచి నూనె మజ్జిగ కాంజికము గోమూత్రము వులవకషాయము వీటిలో ప్రతిదానియందును మూడేసిమార్లు ముంచిన నవిశుద్ధియగు. ఇదేప్రకారము స్వర్ణాది సప్తధాతువులను శుద్ధిజేయవలయు.

ఉపధాతు (అనగా) సువర్ణమాక్షికశోధన.

శ్లో॥ మాక్షికస్యతయోభాగాభాగైకంసైంధవస్యచ ।
మాతులుంగద్రవైర్వాథజమ్బీరస్యద్రవైఃపచేత్ ।
చాలయేల్లోహజేపాత్రేమావత్పాత్రంసులోహితం ।
భవేత్తతస్తుసంశుద్ధింస్స్వర్ణమాక్షికమృచ్ఛతి॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికము 3 భాగములు సైంధవలవణము 1 భాగము వీటిని చూర్ణించి యినపబాణలిలోవైచి అగ్నిపైనునిచి 'యందు మాదీఫలరసమును గాని లేక నిమ్మపండ్లరసమునుగాని బోసి బాణలియెఱ్ఱగ యగువరకు యినప గరిటెతో కలియ బెట్టుచుండిన స్వర్ణమాక్షికము శుద్ధియగు.

రౌప్యమాక్షిక శోధన.

శ్లో॥ కర్కోటీమేషశృంగ్యుత్థైర్ద్రవైర్జంబీరజైర్దినం ।
భావయేదాతపేతీవ్రే విమలాశుధ్యతిధ్రువం ॥

తా॥ రౌప్యమాక్షికమును డావరడంగి తీగెరసముతో 1 దినంబును వస్త్రికూర రసముతో 1 దినంబును నిమ్మపండ్లరసముతో 1 దినంబును మర్దించి ప్రతిదినంబును తీక్ష్ణమగు నెండనెండించిన నది శుద్ధియగు.

తుత్థశోధన.

శ్లో॥ విష్టయామర్దయేత్తుత్థం మార్జారకకపోతయోః ।
దశాంశంటంకణందత్వాపచేత్క్షుద్రపుటేస్త్రిభిః॥
పుటందధ్నాపుటంక్షౌద్రైర్దేయంతుత్థవిశుద్ధయే॥

తా॥ పిల్లివిష్టము పావురపిట్టపెంటలును వీటిని మైలుతుత్థమునకు సమభాగంబుగను వెలిగారము మైలుతుత్థమునకు సమభాగంబుగను గ్రహించి ఖల్వమున జక్కగ మర్దించి యెండనెండించి ప్రమిదలయందునిచి శీలయిచ్చి అడవి యెరుపిడకలతో లఘుపుటంబిడి పిదప దానిని పెరుగుతో మర్దించి పైజెప్పిన ప్రకారము మరల లఘుపుటంబిడవలయు. ఇటులనే తేనెతో నూరి పుటంబిడిన మైలుతుత్థము శుద్ధియగు.

కాంస్యరీతి శోధన.

శ్లో॥ శోధనంకాంస్యరీత్యోశ్చధాతుశ్శుద్ధిసమంభవేత్ ॥

తా॥ స్వర్ణాది ధాతువుల శోధనమువలెనే కంచు యిత్తడి వీటికికూడ శోధన జేయవలయు.

సిందూర శోధన.

శ్లో॥ దుగ్ధామ్లయోగతస్తస్యవిశుద్ధిర్గదితాబుధైః॥

తా॥ పాలు పులుసు వీటితో సిందూరమును శుద్ధిచేయవలయు.

శిలాజతు శోధన.

శ్లో॥ హేమాద్యాస్సూర్యసంతాపాత్స్రవంతిగిరిధాతవః ।
తచ్ఛాంభోమృదుమృత్స్నాభంతిష్ఠవేచ్ఛశిలాజతు ॥

శిలాజతుసమాసీదుగ్రీష్మతప్తశిలాచ్యుతం ।
గోమూత్రైస్త్రిఫలాక్వాథైర్భృంగద్రావైశ్చమర్దయేత్ ॥
దినసప్తసు శుష్కంతచ్ఛుద్ధతాంవ్రజేత్ ॥

తా॥ గ్రీష్మర్తువునందు సూర్యసంతాపముచే పర్వతాదులయందలి హేమాది ధాతువులు తపించి యందుండి రసము ద్రవించి ఘనీభవించుటయె శిలాజత్తు అనంబడు. అట్టి శిలాజిత్తును ఆవుపంచితము త్రిఫలకషాయము గుంటగలగరరసము వీటిలో ప్రతిదాని చేతను నొకొక్కదినము చొప్పున ఖల్వమునమర్దించి 1 దినము యెండనెండించిన వది శుద్ధియగు.

రససంస్కారము.

శ్లో॥ అష్టాదశైవసంస్కారాఃసప్తవింశతికాఃక్వచిత్ ।
సంప్రోక్తారసరాజస్యవసుసంఖ్యాఃక్వచిన్మతాః ॥

తా॥ రసమునకు 18 సంస్కారములు గలవనియు 19 సంస్కారములు గలవనియు 8 సంస్కారములు గలవనియును జెప్పబడియున్నది.

రసాష్టాదశసంస్కార వివరణము.

శ్లో॥ స్వేదనంమర్దనంమూర్ఛోత్థాపనంపాతనంత్రిధా ।
బోధనంనియమంచైవదీపనంచానువాసనమ్ ।
మారణంజారణంచైవసారణంప్రతిసారణమ్ ।
క్రామణంవేధనంచైవదేహయోగేచశస్యతే ॥

తా॥ స్వేదనము మర్దనము మూర్ఛనము ఉత్థాపనము అధఃపాతనము తిర్యక్పాతనము ఊర్ధ్వపాతనము బోధనము నియమము దీపనము అనువాసనము మారణము జారణము సారణము ప్రతిసారణము క్రామణము వేధనము శరీరయోగము అనునవి రసాష్టాదశ సంస్కారంబు లనంబడు.

స్వేదనవిధి.

శ్లో॥ త్ర్యూషణంలవణంరాజీరజనీత్రిఫలార్ద్రకమ్ ।
మహాబలానాగబలామేఘనాదఃపునర్నవా ।
మేషశృంగచిత్రకంచనవసారంసమంసమమ్ ।

రసస్యషోడశాంశేనసర్వంయుంజ్యాత్పృథక్పృథక్ ।
ఏతత్సమస్తంవ్యస్తంవాపూర్వోక్తామ్లేనపేషయేత్ ।
లింపేదనేనకల్కేనవస్త్రేత్ర్యంగుళిమాత్రకమ్ ।
తన్మధ్యేనిక్షిపేత్సూతంబధ్వాతత్రదినంపచేత్ ।
డోలాయంత్రేమ్లసంయుక్తేజాయతేస్వేదితోరసః ॥

తా॥ త్రికటుకములు వుప్పు ఆవాలు పసపు త్రిఫలములు అల్లము పెద్దముత్తవ పులగము నాగముత్తవపులగము చిరికూర తెల్లగలిజేరు వద్ది చిత్రమూలము నవాసాగరము అనువానిలో ప్రతిద్రవ్యమునుగాని అందు దొరికినవానినిగాని రసమునకు 16 వ భాగము గ్రహించి ప్రత్యేకముగగాని సముదాయముగగాని కలితోనూరి వస్త్రముపై అంగుళప్రమాణము లేపనముజేసి దానిమధ్యమున పాదరసమునుబోసి వస్త్రములో మూటగట్టి దానిని డోలాయంత్రమున దగిలించి కలితో 1 . దినము వండుటయ స్వేదనమనంబడు.

మర్దనవిధి.

శ్లో॥ భిషగ్భిర్మర్దయేచ్చాన్నైర్మిళిత్వాషోడశాంశతః ।
సూతస్యగాలితేవస్త్రేవక్ష్యమాణద్రవాదిభిః ।
గృహధూమేష్టికాచూర్ణంతథాదధిగుడాన్వితమ్ ।
లవణాసురిసంయుక్తంక్షిప్త్వాసూతంవిమర్దయేత్ ।
జీర్ణాభ్రికంతథాజీర్ణబీజసూతంతథైవచ ।
గృష్ణాతినిర్మలోరోగాన్ క్రాగాన్నేవిమర్దితః ॥

తా॥ కరుధూపము యిటికెరాయిపొడి పెరుగు బెల్లము వుప్పు ఆవాలు జీర్ణాభ్రకము వీటిలో ప్రతిదాని చూర్ణమును రసమునకు 16 వ భాగముజేర్చి మర్దించి రసమును వస్త్రములోబోసి పిడిచిన నిర్మలమై శీఘ్రముగ రోగముల హరింపంజేయును.

మూర్ఛనవిధి.

శ్లో॥ సహాకన్యామలంహంతిత్రిఫలావహ్నినాశినీ ।
చిత్రమూలంవిషంహంతితస్మాత్తంచప్రయత్నతః ।
మిశ్రితంమర్దయేత్సూతంసప్తవారేణమూర్ఛయేత్ ।
ఇత్థంసంమూర్ఛితస్సూతోదోషశూన్యఃప్రజాయతే ॥

తా॥ కలుబంద పాదరసమునందలి మలదోషమును త్రిఫలము వహ్నిదోషమును చిత్రమూలము విషదోషమును హరింపఁజేయు. కావున మిశ్రిత పాదరసమును కలుబంద త్రిఫలములు చిత్రమూలము అనువాని రసములతో ప్రతిదానిచే యేడేసిమార్లు మర్దించిన రసము మూర్ఛంజెందు. ఇటుల మూర్ఛంజెందినరసము దోషరహితంబు.

ఉత్థాపనవిధి.

శ్లో॥ జలైస్సోష్ణైస్సారనాళై ర్వాతాపనాదుత్థితో భవేత్ ।
అథవాపాతనాయంత్రేపాతనాదుత్థితో భవేత్ ।
ఉత్థితఃకాంజికక్వాథైఃక్షాళనీయమతఃపరమ్ ॥

తా॥ పాదరసమును వుష్ణోదకముతోగాని వుష్ణముగనుండు. కలితోగాని కడిగి దీసికొనిన వుత్థితంబగు ; లేక ఊర్ధ్వపాతనా యంత్రమునందును వుత్థితంబగు ; వుత్థాపనానంతరము రసమునుష్ణముగనుండు కలితో గడుగవలయు.

ఊర్ధ్వపాతనవిధి.

శ్లో॥ భాగాస్త్రయోరసస్యార్క–చూర్ణమంశాంశనింబుకమ్ ।
తతస్సంమర్దయేద్యావత్తావదాయాతిపిండతామ్ ।
తత్పిండంతలభాండస్థమూర్ధ్వభాండేజలంక్షిపేత్ ।
కృత్వాలంబాలకేయంత్రేదత్వావార్ధ్రింహిమోదకమ్ ।
సంరోప్యచాగ్నింమధ్యస్థంచతుర్యామంహిబోధయేత్ ।
యుక్త్యోర్ధ్వభాండసంలగ్నంగృహ్ణీయాత్పారదంతతః ।
ఊర్ధ్వపాతనమిత్యుక్తంభిషగ్భిస్సూతశోధనే ।
ససూతభాండవివరమన్యద్గలతిభాండకే ।
తథాసంధిర్ద్వయోఃకార్యాపాతనాయంత్రమంత్రకే ।
యంత్రప్రమాణంవదనాద్గురోర్జ్ఞేయంవిచక్షణైః ॥

తా॥ పాదరసము 3 భాగములు జిల్లేడుపట్టచూర్ణము 1 భాగము యిటుల వీనిని గ్రహించి అందొకింత నిమ్మపండ్లరసముబోసి యుంటగనగువరకు మర్దించి దాని నధస్థిత భాండమునందునిచి పైభాండమునం దుదకముబోయుటచే డమరుకాయంత్ర మని బఱంగెడు దానిని పొయిమీదనునిచి పైభాండమునందు శీతోదకముబోయుచు 4 ఝాములు మధ్యమాగ్నితో వండి పైకుండ నంటియుండు రసమును యుక్తితో

గ్రహింపవలయును. రసశోధన విషయమున జేయంబడు నీక్రియనే ఊర్ధ్వపాతనమని యెదరు. ఊర్ధ్వపాతనార్థస్థిత భాండముఖములో పైభాండముయొక్క ముఖమును ముఖమునుజేర్చి బాగుగసంధి లేపనము జేయవలయును. యంత్రప్రమాణము గురుముఖమువలన దెలిసికొనవలయును.

అధఃపాతనవిధి.

శ్లో॥ త్రిఫలాశిగ్రుశిఖిభిర్లవణాసురిసంయుతైః ।
నష్టపిష్టరసంకృత్వాలేపయేదూర్ధ్వభాండకే ।
ఊర్ధ్వభాండోదరంలిప్త్వాచాధోభాండేజలంక్షిపేత్ ।
సంధిలేపంద్వయోఃకృత్వాతద్యంత్రంభువిపూరయేత్ ।
ఉపరిష్టాత్పుటేదత్తేజలేపతతిపారదః ।
అధఃపాతనమిత్యుక్తంసిద్ధాద్యైస్సూతకర్మణి ॥

తా॥ త్రిఫలములు మునగ చిత్రమూలము ఘుప్ప ఆవాలు వీనితోడ రసమును జేర్చి రసముగలియువరకు ఖల్వమునమర్దించి డమరుక యంత్రముయొక్క పైపాత్ర లోభాగమున దానినిబూసి క్రిందిపాత్రయందుదకముబోసి ఆ 2 పాత్రలజేర్చి సంధులకు బాగుగచీలమన్ను లేపనముజేసి యెండించి యా పాత్రను భూమిలోపూడ్చి దానిపై పుటంబిడవలయును. ఇటులజేసిన రసము జలముండు క్రిందిపాత్రయందు బడు. దీనిని సిద్ధాదులు రసకర్మయందు అధఃపాతనమని వచించెదరు.

తిర్యక్పాతనము.

శ్లో॥ ఘటేరసోవినిక్షిప్యసజలంఘటమన్యకమ్ ।
తిర్యఙ్ముఖంద్వయోఃకృత్వాతన్ముఖంరోధయేత్సుధీః ।
తత్రైవచుల్ల్యాంసంస్థాప్యయత్నతస్తంతతోభిషక్ ।
రసస్యజ్వాలయేద్వహ్నింయావత్సూతోజలంవిశేత్ ।
తిర్యక్పాతనమిత్యుక్తంసిద్ధైర్నాగార్జునాదిభిః ।
మిశ్రితౌనాగవంగౌచరసేవిక్రయహేతుతః ॥
తాభ్యాంస్యాత్కృత్రిమోదోషస్తన్ముక్తిఃపాతనత్రయాత్ ।
ఏవంసుసంస్కృతస్సూతఃపాతనావిధియత్నతః ।
సర్వదోషవినిర్ముక్తోజాయతేనాత్రసంశయః ॥

తా॥ యంత్రమునకు తగినటులు వొకింత నిడుపుగనుండు కుండలగ్రహించి అందొకదానిలో పాదరసమును మఱియొక దానిలో యుదకమునుబోసి అడ్డముగ నునిచి వాటినిజేర్చి సందులకు చీలమన్ను లేపనముజేసి రసముబోసినకుండను పొయి మీాదనడ్డముగ యుక్తితోనునిచి పాకముజేసిన రసము నీళ్లలోప్రవేశించు. దీనినే నాగార్జునుడు మొదలగు సిద్ధులు తిర్యక్పాతనమని వచించెదరు. ఇటులయుక్తిచే 3 మార్లు తిర్యక్పాతనము జేయుటవలన రసమునందలి నాగ వంగ క్రిమిదోషనివర్తించు. ఈతిర్యక్పాతనవిధివలన రసమునందలి సర్వదోషములు నిస్సంశయముగ హరించు.

బోధనము.

శ్లో॥ ఏవంకదర్థితస్సూతష్షండత్వమధిగచ్ఛతి ।
తస్మాత్తస్యప్రమోక్తేబోధనంకథ్యతేహితత్ ॥

తా॥ పైప్రకారము శోధింపబడిన పాదరసమునందు షండత్వదోషంబుండు. అది నివర్తించుటకై బోధనక్రియను వచించెద.

బోధనము.

శ్లో॥ కదర్థ్యనేనైవనపుంసకత్వమేవంభవేదస్యరసస్యపశ్చాత్ ।
వీర్యప్రకర్షాయచభూర్జపత్రేస్వేద్యోజలేసైంధవచూర్ణగర్భే ॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పంబడిన సంస్కారములన షండత్వదోషముగలుగు. తన్నివారణార్థంబును రససామర్థ్యము వృద్ధిజెందుటకును రసమును భూర్జ పత్రము వుదకము సైంధవలవణము అనువానితో పాకముజేయవలయు.

నియమనము.

శ్లో॥ సర్పాక్షీచించికావంధ్యాభృంగార్ధకనకాంబుభిః ।
దినంసంస్వేదితస్సూతోనియమార్థిస్సరతాంవ్రజేత్ ॥

తా॥ పాదరసమును సర్పాక్షి. చింత గొడ్డుకాకర గుంటగలగర తుంగముస్తెలు వుమ్మెత్త అనువాని రసములతోగాని లేక కషాయములతోగాని 1 దినము వండిన నియమన మనంబడు.

సందీపనము.

శ్లో॥ కాసీసంపంచలవణంతమార్ధ్వంసింబుకరసమ్ ।
క్షీష్మాక్షీష్మాభదాలవ్యంతార్కసైంధవఘటకమ్ ।

గర్తేకృత్వాధరాగర్భే దత్వా సైంధవసంయుతమ్ ।
ఘూలిమష్టాంగులిందత్వా రాజికామరిచానిచ ।
ద్వాత్రిగుణబీజమేకత్రటంకణేనసమన్వితమ్ ।
ఆలోడ్య కాంజికే దోలాయంత్రే పాచ్యం దినైస్త్రిభిః ।
దీపనంజాయతే సమ్యక్సూతరాజస్య జారణే ॥

తా॥ అన్నభేది పంచలవణము వీటినిగ్రహించి దానిపైపలుమారు నిమ్మపండ్ల రసముబోసి సైంధవలవణగడ్డను పగలగొట్టి అందు సైంధవలవణముతోడ పాదరసమును జేర్చి దానిపైపూర్వోక్త సైంధవలవణమును నిమ్మపండ్లనంటించి దానిపై 8 అంగుళముల ధూళినంటించి మునగవిత్తులు చేదుమునగవిత్తులు వెలిగారము అనునీమూటిన్నినూరి కుండకు లేపనముజేసి అందుకలిబోసి దానిమధ్యమున డోలాయంత్రముతో 3 దినములు వండిన రసము జారణసంస్కారమునందు దీపనమగు.

(రసమున కష్టాదశ సంస్కారములు జెప్పంబడియుండినను “స్వేదోమర్దిత మూర్ఛనాస్థితిరతః పాతో౽పిఖేదాన్వితో। బోధస్సంయమనం ప్రదీపన మితిస్పష్టాష్టధా సంస్కృతిః! అస్యాసర్వ రసోపయోగికతయాత్వస్యాన విన్యస్యతే। గ్రంథేస్మిన్ ప్రకృతోపయోగ విరహాద్విస్తార భీత్యాథవా॥” అనుగ్రంథాంతర వచనప్రకారము స్వేదన మర్దన మూర్ఛన వుత్థాపన పాతన బోధన సంయమన ప్రదీపనములన 8 సంస్కారములు సర్వోపయోగంబులగుటచే జెప్పంబడియె. తక్కిన 10 సంస్కారములు ఔషధోపయోగంబులు గాకుండుటంజేసియు గ్రంథవిస్తర భీతింజేసియు జెప్పంబడవయ్యె.)

రసశోధన.

శ్లో॥ అథవాహింగులాత్సూతంగ్రాహయేత్తన్నిగద్యతే ।
జంబీరనింబునీరేణమర్దితోహింగులోదిసం ।
ఊర్ధ్వపాతనయంత్రేణగ్రాహ్యస్స్యాన్నిర్మలోరసః ।
కంచుకైర్నాగవంగాద్యైర్నిర్ముక్తోరసకర్మణి ।
వినాకర్మాష్టకేనైవసూతో౽యంసర్వకర్మకృత్ ॥

తా॥ రసమునకు పైజెప్పబడిన సంస్కారములు లేకపోయినను యింగిలీకములో తీయబడినరసము శుద్ధముగనుండుగాన దానిని గ్రహించువిధమును వివరించెద. నిమ్మపండ్లరసము వేపపట్టరసము వీటితో 1 దినము యింగిలీకమును మర్దించి ఊర్ధ్వపాతనమనే యంత్రమునందునిచి వండిన నాగవంగాదులతో గూడియుండు

రసము వాటిచే విడువబడి శుద్ధరసమునిలుచు. ఇట్టిరసము 8 సంస్కారములు లేక పోయినను సమస్త రసకర్మలయందుపయోగించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ నింబూరసైర్నింబపత్రరసైర్వాయామమాత్రకం।
పిష్ట్వాదరదమూర్ధ్వంచపాతయేత్సూతయుక్తివిత్ ।
తతశ్శుద్ధరసంతస్మాన్నీత్వాకార్యేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ రసమును వేపపట్టరసముతోగాని వేపాకు రసముతోగాని యామ మాత్రమునూరి ఊర్ధ్వపాతన యంత్రమునందువుంచిన నదిశుద్ధమగు. దానిని సమస్తరస కర్మలయందుపయోగించవలయు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ కుమారికాచిత్రకరక్తసర్షపైః కృతైఃకషాయైర్బృహతీవిమిశ్రితైః।
ఫలత్రికేణాపివిమర్దితోరసోదినత్రయంసర్వమలైర్విముచ్యతే॥

తా॥ రసమును కలబంద చిత్రమూలము యెఱ్ఱావాలు ములకవేరు త్రిఫలములు వీటికషాయముతో 3 దినములు మర్ధించిన సమస్తమలములచే విడువంబడి శుద్ధమగు.

—ఉపరస శోధనములు.—

గంధకశోధన.

శ్లో॥ లోహపాత్రేవినిక్షిప్యఘృతమగ్నౌప్రతాపయేత్ । తప్తేఘృతే తత్సమానంక్షిపేద్గంధకజంరజః। విద్రుతంగంధకందృష్ట్వాతను వస్త్రేవినిక్షిపేత్ ।యథావస్త్రాద్వినిస్సృత్యదుగ్ధమధ్యేఽఖిలం పతేత్ । ఏవంసగంధకశ్శుద్ధస్సర్వకర్మోచితోభవేత్ ॥

తా॥ లోహపాత్రయందు నెయ్యిబోసి కాచి అందు నేతికిసమముగ గంధక చూర్ణముసైచి అది కరుగునటులకాచి సూక్ష్మవస్త్రమునందుపోసి పాలయందుపడు నటుల వడియగట్టిన ఆగంధకము శుద్ధమగు. దీనిని సర్వకార్యములయందుపయో గించందగు.

హింగుళశోధన.

శ్లో॥ మేషీక్షీరేణదరదమమ్లవర్గైశ్చభావితం ।
సప్తవారార్కప్రలేపేనశుద్ధిమాయాతినిశ్చితం ॥

తా॥ ఇంగిలీకమును మేకపాలతో 7 మార్లును నిమ్మపండ్లు మొదలగు పుల్లని ద్రవ్యములతో 7 మార్లును ఖల్వమునమర్దించి యెండించిన నిశ్చయముగ శుద్ధియగు.

అభ్రిక శోధన.

శ్లో॥ కృష్ణాభ్రికంధమేద్వహ్నౌ తతఃక్షీరేవినిఃక్షిపేత్ ।
భిన్నపత్రంతుతత్కృత్వాతండులీయామ్లయోర్ద్రవైః ।
భావయేదష్టయామంతు దేవంశుద్ధ్యతిచాభ్రికమ్ ॥

తా॥ * కృష్ణాభ్రకమును కట్టెలలో వేసి యది యెఱ్ఱగనగువరకు తోలుతిత్తితో నూది పిదప దానిని ఆవుపాలతో వేసి రేకులు రేకులుగ వొలిచి చిర్రికూరరసమును నిమ్మపండ్లరసమును నేకముగచేసి యందాయభ్రికపు రేకులనువైచి 8 యామంబులునిచిన అభ్రికము శుద్ధియగు.

హరితాళ శోధన.

శ్లో॥ తాళకంకణశఃకృత్వాతచ్చూర్ణంకాంజికేక్షిపేత్ ।
దోలాయంత్రేణయామైకంతతఃకూష్మాండజైర్ద్రవైః ।
తిలతైలేపచేద్యామంయామంచత్రిఫలాజలైః ।
ఏవంతంత్రేచతుర్యామంపాచ్యంశుధ్యతితాళకం ॥

తా॥ తాళకమును రేకులుగవొలిచి చూర్ణముజేసి జమరిబట్టలో మూటగట్టి డోలాయంత్రమున కాంజికముచే 1 యామంబును బూడిదెగుమ్మడు రసముచే 1 యామంబును నువ్వులనూనెచే 1 యామంబును త్రిఫలకషాయముచే 1 యామంబును వండిననది శుద్ధియగు.

మనశ్శిల శోధన.

శ్లో॥ పచేత్త్ర్యహమజామూత్రైర్డోలాయంత్రేమనశ్శిలాం।
భావయేత్సప్తధాపిత్తైరజాయాశుద్ధిమృచ్ఛతి ॥

తా॥ మణిశిలను డోలాయంత్రముననునిచి మేకపంచితముచే 3 దినంబులువండి పిదప నామణిశిలను మేకపిత్తముతో 7 మార్లు భావనజేసిన నది శుద్ధియగు.

---

* శుద్ధిజేసిన కృష్ణాభ్రికమును గ్రహించి దానికి 4 వ భాగము వడ్లుకలిపి కంబళిలో మూటగట్టి యామూటను తొట్టియందునిచి చేతితో జక్కగ బిసికిన నందలి అభ్రికము పైలువెడలు. ఇటులవెడలిన పిదప ఆతొట్టియందలి అభ్రికపునీళ్లను 1 పాత్రలోబోసి యొక యామంబునునిచి పైతేట నీటినివంచి అడుగుననుండెడి అభ్రికమును దీసికొని యెండించిన నది ధాన్యాభ్రికమనంబడు.

అస్యచ్ఛ.

శ్లో॥ అగస్తిపత్రతోయేన భావితం సప్తవారకం ।
శృంగబేరరసైర్వాపి విశుధ్యతి మనశ్శిలా ॥

తా॥ అగసియాకు రసముతోగాని అల్లపురసముతోగాని 7 మార్లు భావన జేసిన మనశ్శిల శుద్ధమగు.

ఖర్పర శోధన.

శ్లో॥ నరమూత్రే చ గోమూత్రే సప్తాహం రసకం పచేత్ ।
దోలాయంత్రేణ శుద్ధస్స్యాత్తతః కార్యేషు యోజయేత్ ॥

తా॥ ఖర్పరను (కల్మ—షరి) దోలాయంత్రంబున నునిచి యందు నరమూత్రము బోసి 7 దినంబులును ఆవుపంచితముబోసి 7 దినంబులును వండిన నది శుద్ధియగు. ఇట్టుల శుద్ధిజేసినతర్వాత దీనిని ఔషధములయందు జేర్చుకొనందగు.

కంకుష్ఠాది శోధన.

శ్లో॥ కంకుష్ఠం గైరికం శంఖః కాసీసం టంకణం తథా ।
నీలాంజనం శుక్తిభేదాః క్షుల్లకాశ్చ వరాటకాః ।
జంబీరవారిణా స్విన్నాః క్షాలితాః కోష్ణవారిణా ।
శుద్ధిమాయాంతి నిర్దోషా యోజ్యా భిషగ్భిర్యోగసిద్ధయే ॥

తా॥ ముదారశింగు గైరికము శంఖను కాసీసము వెలిగారము నీలాంజనము ముత్యపుచిప్ప మొదలగునవి చిన్నగవ్వలు వీటిని నిమ్మరసముయొక్క ఆవిరిలోనునిచి పిదప నుష్ణోదకముతో కడిగిన నవి శుద్ధియగు. గానవీటిని వైద్యక్రియలయందుప యోగించందగు.

సర్వోపరస శోధన.

శ్లో॥ త్రిక్షారే లవణే దేయమమ్లవర్గే త్రిధా పచేత్ ।
తదా చోపరసాశ్శుద్ధా జాయంతే దోషవర్జితాః ॥

తా॥ త్రిక్షారములు లవణము ఆమ్లవర్గము వీటితో కూడ 3 మార్లువండిన వుప రసములు నిర్దోషములై శుద్ధమగు.

రత్నశోధన.

వజ్రశోధన.

శ్లో॥ కులత్థోద్రవకాథైర్దోలాయంత్రే విపాచయేత్ ।
వ్యాఘ్రీకందగతం వజ్రం త్రిదినం శుద్ధిమృచ్ఛతి ॥

తా॥ వాకుడుగడ్డనునూరి యందు వజ్రమునునించి జమరిబట్టలో మూటగట్టి డోలాయంత్రమున నునిచి అందు వులవకట్టుబోసి 3 దినంబులును అరికధాన్య కషాయముబోసి 3 దినంబులును వండిన వజ్రము శుద్ధియగు.

సర్వరత్న శోధన.

శ్లో॥ స్వేదయేద్దోలికాయంత్రేజయంత్యాస్స్వరసేనచ ।
మణిముక్తాప్రవాళానాంయామైకంశోధనంభవేత్ ॥

తా॥ సూర్యకాంతము మొదలగు సమస్తమణులు ముత్తియము పగడము వీటిని డోలాయంత్రముననునిచి తక్కాలిరసముచే 1 యామమువండిన నవి శుద్ధియగు.

విషశోధన.

శ్లో॥ కృత్వాచణకసంఖ్యానంగోమూత్రైర్భావయేత్త్ర్యహం ।
సమటంకణసంపిష్టంమృతమిత్యుచ్యతేవిషం ॥

తా॥ విషమును వెలిగారముతోనూరి సెనగగింజంత మాత్రలంచేసి గోమూత్రముచే డోలాయంత్రమునందు 3 దినములువండిన విషముశుద్ధియగు.

ఉపవిష శోధన.

శ్లో॥ పంచగవ్యేషుశుద్ధానిదేయాన్యుపవిషాణిచ ॥

తా॥ ఉపవిషములను పంచగవ్యములో భావనజేసిన శుద్ధియగు.

నేపాళ శోధన.

శ్లో॥ నిస్త్వచంచైవనేపాళంకుమారీరసజేనచ ।
గుడోదకేనగోక్షీరైర్గోఘృతేనపృథక్పృథక్ ।
పాచితంశుద్ధిమాప్నోతివైద్యశాస్త్రవినిశ్చితం॥

తా॥ నేపాళముల పైపొట్టునొలిచి యందలి యగరులందీసి కలబందరసము పానకము ఆవుపాలు ఆవునెయ్యి అనువానిలో ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ నుడికించిన నేపాళము శుద్ధియగు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే,అనుపానరత్నాకరే
ధాతూపధాతు రసోపరసోపరత్న విషోపవిషాణాం శోధన
వివేకకథనన్నామ చతుర్థస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్ర తాత్పర్యము.

పంచమస్తరంగము.

స్వర్ణమారణము.

శ్లో॥ స్వర్ణస్యద్విగుణంసూతమమ్లేనసహమర్దయేత్ ।
తద్గోలకంసమంగంధంనిదధ్యాదధరోత్తరం ॥
గోలకంచతతోరుధ్వాచ్ఛరావేదృఢసంపుటే ।
త్రింశద్వనోపలైర్దద్యాత్పుటాన్యేవంచతుర్దశ ॥
నిరుత్థంజాయతేభస్మగంధోదేయఃపునఃపునః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినబంగారును సన్నముగచూర్ణముగావించి దానికి రెండింతలు శుద్ధిజేసిన పాదరసమునుగలిపి నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి వుంటజేసి యెండనెండించి దానికిసమముగ శుద్ధిజేసిన గంధకచూర్ణమును 1 మూకుడులో సగముబోసి దానిపై ఆబంగారు వుంటనువుంచి దానిపై మరల గంధకపుపొడిబోసి మఱియొక మూకుడు మూసి చీలమన్ను లేపముజేసి పిదప 1 పల్లముత్రవ్వి అందు 15 అడివియేరు పిడకలను పేల్చి పుటంబిడి స్వాంగ శీతలమున గ్రహింపవలయు. ఇటుల గంధకయుక్తముగ 14 పుటములువేసిన బంగారు నిర్జీవితముగ భస్మమగు.

రౌప్యమారణము.

శ్లో॥ భాగైకంతాలకంమర్ద్యంయామమమ్లేనకేనచిత్ ।
తేనభాగత్రయంతారపత్రాణిపరిలేపయేత్ ॥
ధృత్వామూషాపుటేరుద్ధ్వాపుటేత్రింశద్వనోపలైః ।
సముద్ధృత్యపునస్తాలందత్వారుధ్వాపుటేచ్చేత్ ।
ఏవంచతుర్దశపుటైస్తారంభస్మప్రజాయతే ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినతాళకమును 1 భాగముగ్రహించి నిమ్మపండ్లరసముచే యొక యామము మర్దించి తాళకమునకు 3 భాగము లధికముగ శుద్ధిజేసిన వెండిరేకులను గ్రహించి దానికి, పై మర్దించియునిచిన తాళకమును లేపముజేసి మూకుడ్లయందునిచి యెండనెండించి చీలమన్నులేపముజేసి పల్లముత్రవ్వి యందు 15 అడవి యేరుపిడకలు పేర్చి దానిపై చీలయిచ్చియుంచిన సంపుటమును ఘనిచి దానిపై మరల 15 అడవి యేరుపిడకలు పేర్చి పుటంబిడవలయు. ఇటుల 14 పుటంబులిడినగా [illegible] నిశ్చితముగ భస్మంబగు.

తామ్రమారణము.

శ్లో॥ సూక్ష్మాణితామ్రపత్రాణికృత్వాసంస్వేదయేద్బుధః । వాసర
త్రయమమ్లేనతతఃఖల్వేవినిక్షిపేత్ ॥పాదాంశంసూతకందత్వా
యామమమ్లేనమర్దయేత్ । తతఉద్ధృత్యపత్రాణిలేపయేద్ద్విగుణే
నచ ॥ గంధకేనామ్లఘృష్టేనతచ్చకుర్యాచ్చగోలకం । తతః
పిష్ట్వాచమీనాక్షీంచాంగేరీంవాపునర్నవాం ॥ తత్కల్కేనబ
హిర్గోళంలేపయేదంగులోన్మితం । ధృత్వాతద్గోలకంభాండే
శరావేణచరోధయేత్ ॥ వాలుకాభిఃప్రపూర్యాథవిభూతిలవ
ణాంబుభిః । దత్వాభాండముఖేముద్రాంతతఃచ్చుల్ల్యాంవిపాచ
యేత్ ॥ క్రమవృద్ధాగ్నినాసమ్యగ్యావద్యామచతుష్టయం ॥
స్వాంగశీతంసముద్ధృత్యమర్దయేచ్ఛూరణద్రవైః॥ దినైకంగోల
కంకుర్యాదర్ధగంధేనలేపయేత్। సఘృతేసతతోమూషాపుటే
గజపుటేపచేత్ ।స్వాంగశీతంసముద్ధృత్యమృతంతామ్రంశుభం
భవేత్ । వాంతిభ్రాంతిక్లమంమూర్ఛాంనకరోతికదాచన॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తామ్రమును పలచనగ రేకులుజేసి సన్నగకత్తిరించి నిమ్మపండ్ల రసంబునవైచి మందాగ్నిచే 3 దినములు యుడికించి యుండుండి యా రేకులను బైటికిదీసి వానికి 4 వ భాగము పాదరసమువైచి ఖల్వమున నిమ్మపండ్లరసముచే 1 యామము రాగిరేకులను మర్దించి పిదప నారేకులను బైటికిదీసి దీనికిరెండింతల గంధకమును నిమ్మపండ్లరసముచేనూరి యీ రాగిరేకులను లేపముజేసి యుంటగ జేయవలయు. పిదప పొన్నగంటియాకు పులిచింతాకు తెల్లగలిజేరు వీటిలో దేనినైనను నూరి నాయుంటకుపైన 1 యంగుళ ప్రమాణముపూసి యెండనెండించి కుండలోనునిచి

పుటకుపైన మూకుడును బోర్లించి దానిపై కుండమూతివరకు నిసుకబోసి దానిపై మూకుడును బోర్లించి బూడిదె పుష్ప వీటిని నుదకముతోనూరి జక్కాగ చీలయిచ్చి క్రమముగ లఘుమధ్య గాఢాగ్నులచే 4 యామములుండి స్వాంగశీతలమున నా పుటను గ్రహించి అడవికంద రసముతోడను దుంపరసముతోడను 1 దినము మర్దించి ముద్దజేసి దీనికిసమముగ గంధకమును గ్రహించి దానిని నేతితో మర్దించి నాయుంటకు పైన లేపముజేసి మంటిమూకుడులోనునిచి జక్కాగ చీలమన్నుజేసి అడవిపిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున గ్రహింపవలయు. ఇటుల జేయబడిన తామ్రభస్మము వాంతులు భేదులు ఆయాసము మూర్ఛ వీటిరహితంబై చాలాగుణమును గలుగంజేయు.

వంగ మారణము.

శ్లో॥ మృత్పాత్రే ద్రావితే వంగే చించాశ్వత్థత్వచోరజః ।
క్షిప్త్వా వంగచతుర్థాంశమానం సమ్యగ్దర్వ్యా ప్రచాలయేత్ ॥
తతో ద్వియామమాత్రేణ వంగభస్మ ప్రజాయతే ।
అథ భస్మసమం తాలం క్షిప్త్వా ఽమ్లేన విమర్దయేత్ ॥
తతో గజపుటే పక్త్వా పునరమ్లేన మర్దయేత్ ।
తాలేన దశమాంశేన సర్ద్యామమేకం తతః పుటేత్ ।
ఏవం దశపుటైః పక్వో వంగస్మ్రియతే ధ్రువం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన తెల్లసీసమును మృత్పాత్రంబుననుంచి కరిగించి దానికిచతుర్థాంశముగ చింతపట్టచూర్ణము రావిపట్టచూర్ణము వీటినిగ్రహించి యందుకొంచము కొంచముగచల్లుచు యినప గరిటెచే 2 యామములు మర్దింపుచుండిన తెల్లసీసము భస్మంబగు. ఈ భస్మమునకు సమముగ శుద్ధిజేసిన తాళకమును ఆతగరభస్మమును జేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో మర్దించి ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి అడవిపిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున గ్రహించి యాభస్మమునకు 10 వ భాగము శుద్ధిజేసిన తాళకమునుజేర్చి మరల నిమ్మపండ్లరసముతో 1 యామము ఖల్వమున మర్దించి ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల 10 గజపుటంబులిడిన తెల్లసీసము భస్మంబగు. (వంగమనగా తెల్లసీసము.)

జసద మారణము.

శ్లో॥ జసదస్యచతుర్థాంశంపారదంగంధకంప్రియే ।
మర్ద్దయేత్ ఖల్వకేసమ్యక్కన్యానిమ్బురసైః పృథక్ ॥
లేపయేత్తేనపత్రాణిగజాహ్వేపాచయేత్పుటే ।
ఏవమేకపుటేనైవభస్మసాజ్జసదంభవేత్ ॥

తా॥ ఓ ప్రియురాలా! శుద్ధిజేసిన సత్తును సన్ననిరేకులుగానించి దానికి 4 వ భాగము శుద్ధపారదము శుద్ధగంధకము వీటిని ఖల్వమునందునిచి కలబందరసముచే బాగుగమర్ద్దనజేసి దానిని మరల నిమ్మపండ్లరసముచే మర్ద్దించి పైరేకులకు లేపముజేసి యెండనెండించి శరావసంపుటము నందునిచి చీలయిచ్చి వొక్కగజపుట మిడిన సత్తుభస్మంబగు.

నాగ మారణము.

శ్లో॥ తాంబూలరససంపిష్టశిలాలేపాత్పునఃపునః ।
ద్వాత్రింశద్భిఃపుటైర్నాగోనిరుత్థంభస్మజాయతే ॥

తా॥ మణిశిలను తమలపాకు రసముతోనూరి దానిని నాగమునకు లేపముజేసి మూకిటియందునిచి చీలయిచ్చి 32 పుటములువేసిన నాగము శుద్ధభస్మమగు.

లోహమారణము.

శ్లో॥ క్షిపేద్ద్వాదశాంశేనదరదంతీక్ష్ణచూర్ణతః ।
మర్ద్దయేత్కన్యకాద్రావైర్యామయుగ్మంతతఃపుటేత్ ।
ఏవంసప్తపుటైర్మృత్యుంలోహచూర్ణమవాప్నుయాత్ ॥
రసైఃకుఠారఛిన్నాయాఃపాతాళగరుడీరసైః ।
స్తన్యేనచార్కదుగ్ధేనతీక్ష్ణస్యైవమృతిర్భవేత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన లోహచూర్ణమునకు పన్నెండవభాగము శుద్ధిజేసిన యింగిలీకమునుజేర్చి కలబందరసముతో 2 యామములుమర్ద్దించి ప్రమిదెలయందునిచి యెండనెండించి చీలయిచ్చి అడవియేరుపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల 7 గజపుటంబిడిన లోహము నిర్జ్జీవితముగ భస్మంబగు. లేక లోహచూర్ణమును అడవితులసిరసముచే 7 గజపుటంబులును దూసరితీగరసముచే 7 గజపుటంబులును చనుబాలచే 7 గజపుటంబులును జిల్లేడుపాలచే 7 గజపుటంబులును వేసిన నిర్జ్జీవితముగ భస్మంబగు.

స్వర్ణ మాక్షిక మారణము.

శ్లో॥ కులిత్థస్యకషాయేణఘృష్ట్వాతైలేనవాపునేత్ ।
తక్రేణవాఽజగోమూత్రైర్మ్రియతేస్వర్ణమాక్షికం ॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికమును వులవకషాయముతోనైనను లేక నువ్వులనూనెతోనైనను లేక మజ్జిగతోనైనను లేక గోమూత్రముతోనైనను నూరి యెండ నెండించి మూసయందునిచి చీలయిచ్చి యెరుపిడకలతో గజపుటంబిడిన స్వర్ణమాక్షికము బాగుగ భస్మంబగు.

రౌప్యమాక్షిక మారణము.

వాక్యం॥ స్వర్ణమాక్షికమారణప్రకారేణరౌప్యమాక్షికస్యాపిమారణం॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షిక మారణప్రకారముగానే రౌప్యమాక్షికమునకును గూడ మారణమును జేయందగు.

తుత్థమారణము.

శ్లో॥ లకుచద్రావగంధాశ్మటంకణేనసమన్వితం ।
వజ్రమూషాగతంద్విత్రికుక్కుటైర్మృతిమాప్నుయాత్ ॥

తా॥ తుత్థమును గంధకము మణిశిల వెలిగారము వీటితోచేర్చి నిమ్మపండ్లరసముతో నూరి వజ్రమూసయందునిచి 2 లేక 3 కుక్కుట పుటములిడిన తుత్థము భస్మంబగు.

కాంస్యము - ఇత్తడి - వీటిమారణము.

వాక్యం॥ కాంస్యరీత్యోర్మారణమనుపానంచాపితామ్రవజ్జ్ఞేయం ॥

తా॥ కంచు యిత్తడి వీటికి తామ్రమువలెనే మారణము అనుపానము వీటిని కల్పించవలయును.

సిందూరమారణ నిషేధము.

శ్లో॥ సిందూరస్యప్రయోగోహినదృష్టఃకుత్రచిత్పృథక్ ।
తస్మాన్న్యుత్థసతేయోజ్యముపదేశోగురోరితి ॥

తా॥ సిందూరమారణ విధి వైద్యశాస్త్రమునందెక్కడను వేఱుగ జెప్పంబడలేదు గాన గురూపదేశముచేతనే దానిని జేసికొనందగు.

శిలాజతు మారణవిధి.

శ్లో॥ శిలాయాంగంధతాలాభ్యాంమాతులుంగరసేనచ ।
పుటితంహిశిలాధాతుర్మ్రియతేష్టోపలేనచ॥

తా॥ గంధకము తాళకము వీటిని మాదీఫలరసముతో నూరి శిలాజతుకు కవచ మిచ్చి బిళ్లజేసి 8 పిడకలతో పుటమిడిన శిలాజతు భస్మమగు.

మండూరవిధి.

శ్లో॥ అక్షాంగారైర్ధమేత్కిట్టంలోహజంతద్గవాంజలైః ।
సేచయేత్తప్తతప్తంతత్సప్తవారంపునఃపునః॥
చూర్ణయిత్వాతతఃక్వాథైర్ద్విగుణైస్త్రిఫలాభవైః ।
ఆలోడ్యభర్జ్జయేద్వహ్నౌమండూరంజాయతేవరం॥

తా॥ తాండ్రబొగ్గులలో యినపచిట్టెమునునిచి యెఱ్ఱగనగునట్లు తిత్తితోనూది గోమూత్రముతో చల్లార్చవలయు. ఇటుల యినపచిట్టెమును 7 మార్లుకాచి చల్లార్చి చూర్ణముచేసి దానికి రెండింతల త్రిఫలములనుంచి కషాయముకాచి యందాచిట్టె చూర్ణమునుంచి గట్టియగునటుల మగలకాచి పిదప నాకుండకు బిళ్లజేసి అడవిపిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున వంచలి మండూరమును గ్రహించవలయు. ఇటుల జేయబడిన మండూరము శుద్ధమండూరమగుటచే దానిని రోగములయం దుపయోగింపందగు.

రసమారణము.

శ్లో॥ కాకోదుంబరికాదుగ్ధైరసంకించిద్విమర్దయేత్ ।
తద్దుగ్ధఘృష్టహింగోశ్చమూషాయుగ్మంప్రకల్పయేత్॥
క్షిప్త్వాతత్సంపుటేసూతంతత్రముద్రాంప్రదాపయేత్ ।
ధృత్వాతంగోలకంప్రాజ్ఞోమృన్మూషాసంపుటేధికే॥
పచేల్లఘుపుటేనైవసూతకోయాతిభస్మతాం॥

తా॥ బ్రహ్మమేడిపాలతో పాదరసమును ఖల్వమున జక్కగమర్దించి పిదప యింగువను బ్రహ్మమేడిపాలతోనూరి దానిచే 2 మూసలుజేసి యందొకమూసలో బ్రహ్మమేడిపాలతో మర్దించిన రసమునునిచి దానిపై మఱియొకమూసమూసి సందు

లేపమందుమనటుల జక్కెంగ చేర్చి బంధించి దీనిని తగుసైన మంటిమూసలోనునిచి దానిపై మతియొక మూసమూసి జక్కెంగ చీలయిచ్చి యేరుపిడికలతో లఘుపుటంబిడిన పాదరసము బాగుగభస్మంబగు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ నాగవల్లీరసైర్ఘృష్టః కర్కోటీకందగర్భితః ।
సృన్మూషాసంపుటే పక్వా సూతో యాత్యేవ భస్మతాం ॥

తా॥ పాదరసమును తమలపాకు రసముతోనూరి కర్కోటి (అనగా యేరాపచి) వేళ్లనునూరి సుంటజేసి దానిమధ్యమనిచి ఆపుంటను మట్టిమూసలోపెట్టి చీలయిచ్చి గజపుటంబిడిన రసము భస్మంబగు.

రస సిందూరవిధి.

శ్లో॥ సూతాంగంధం పలంస్వాద్దోషరహితంతత్తుల్యభాగోబలిః ।
ద్వే ద్వే గంధనసాగరస్యతుపరికర్షశ్చసంమర్దితః ।
ముహ్యాంకాచఘటీస్థితశ్చసికతాయంత్రేత్రిభిర్వాసరైః ।
పక్వోవహ్నిభిరుద్భవత్యరుణాభః సిందూరనామారసః ॥

తా॥ శుద్ధిజేసినరసము 5 పలములు గంధకము 5 పలములు వెలిగారము పటికారము యివి ప్రత్యేకముగ 2 పలములు నవాసాగరము 2 పలములు కందులు కర్షప్రమాణము వీటిని ఖల్వమునందు మర్దించి కాచకుప్పెయందునిచి దానిని వాలుకాయంత్రమునందు 3 దినములువండిన రసము సింధూరమగు.

రస కర్పూరవిధి.

శ్లో॥ సంశుద్ధపార్థిరసంపూర్వం శోధయేచ్ఛద్ధమూషకే। పశ్చాచ్ఛుద్ధేన
ప్రత్యేకంతుల్యంకృత్వాం నేనహి ॥ గైరికం ఖటికామిష్టిం సౌ
రాష్ట్రీం సైంధవంతథా। టంకణంక్షారలవణం మృత్స్నా చూ
ర్ణం సుసూక్ష్మకం ॥ ఏతచ్చూర్ణాన్వితం సూతం యామైకం మర్ద
యేత్తతః। ఊర్ధ్వపాతనకేయంత్రేన వహ్నిం దద్యాచ్ఛనైశ్శనైః ॥
అహోరాత్రైశ్చతుర్భిశ్చ తతో నైస్వాంగశీతలం। ఉద్ఘాటోర్ధ్వ
విలగ్నంవై రసం కర్పూరసంజ్ఞకం ॥ గృహీత్వా సర్వరోగఘ్నం
బలబుద్ధివివర్ధనం। వృంతాకశతకైశ్శుద్ధం భక్షితం గుణవత్తరం॥

తా॥ నిర్మలమగు మనస్సుగల ఓ ప్రియురాలా! శుద్ధిజేసిన పాదరసము యిందుకు సమము బేగురాయి ఖటికా యిటికెరాయి సౌరాష్ట్రి సైంధవలవణము వెలిగారము క్షారలవణము శ్రేష్టమగు మట్టి వీటిచూర్ణములను పైరసముతో కలిపి వొక ఝాము మర్దించి ఊర్ధ్వపాతన యంత్రమునందునిచి 4 అహోరాత్రములు మందాగ్నిచే పక్వముజేసి స్వాంగశీతలముగ దించి పైభాగమునందంటియుండు రసమును యెత్తుకొనిన నది రసకర్పూరమనంబడు. ఇది సమస్తరోగముల నశింపంజేసి బలము బుద్ధి వీటివృద్ధిని గలుగంజేయు. మఱియు నీరసకర్పూరమును 100 వంకాయలతో శుద్ధిచేసి భక్షించిన అనేకగుణములను గలుగంజేయు. రసకర్పూరమును వంకాయలతో శుద్ధి జేయు టెట్లనిన:—వంకాయమధ్యలో రసకర్పూరమును నునిచి దానిని నిప్పుమీద బెట్టి ఆవంకాయ పాకమైనతోడనే యెత్తి అందులోనుండు రసకర్పూరమును యెత్తుకొని మఱియొక వంకాయలోపలనునిచి పాకముజేయవలయు. ఇటుల 100 వంకాయలతో పక్వముజేసిన ఆరసకర్పూరము మిగుల శ్రేష్ఠమైనదిగనుండు.

హింగుళ మారణము.

శ్లో॥ వల్లమాత్రంతాలపిష్టంశరావేస్థాపయేత్తతః । తస్మిన్కర్షస
మందేయంసకలందరదస్యచ ॥ పూరయేదార్ద్రకరసైర్ద్విగుణం
తత్రబుద్ధిమాన్ । పుష్పాణిశాణమాత్రాణిపరితఃస్థాపయేత్తతః ।
శరావసంపుటేదత్వాచుల్ల్యాంమధ్యాగ్నినాపచేత్ । ఘటికా
త్రయపర్యంతంతతఉత్తార్యపేషయేత్ । తాంబూలేగుంజమా
త్రంతుదేయంపుష్టికరంపరం । పాండౌక్షు రోగేచశూలేచసర్వ
రోగేషుయోజయేత్ ॥

తా॥ వల్లప్రమాణము శుద్ధిజేసిన హరితాళచూర్ణమును మూకిటియందునిచి దానిలో కర్షప్రమాణము యింగిలీకమునునిచి యింగిలీకము మునుగునటుల అల్లపు రసముచే పూరించి శాణప్రమాణము జిల్లేడుపూలను దానిపైపరచి మరియొక మూకిటిచే మూతబెట్టి చీలయిచ్చి పొయిమీదపెట్టి 3 ఘడియలు మధ్యాగ్నిచే పాకముజేసిన హింగుళము భస్మంబగు. పిదప దించి స్వాంగశీతలమునదీసి నూరి దానిని తమలపాకులో గురిగింజప్రమాణము సేవించిన పాండుపు క్షయ శూల సమస్తరోగములు యివి నివర్తించుటయేగాక శరీరపుష్టిసగాగలును.

అభ్రిక మారణము.

శ్లో॥ కృత్వాధాన్యాభ్రికంతత్తుశోషయిత్వాథమర్దయేత్ । అర్క క్షీరైర్దినంఖల్వేచక్రాకారంచకారయేత్ ॥ వేష్టయేదర్కపత్రైశ్చసమ్యగ్గజపుటేపచేత్ । పునర్మర్ద్యంపునఃపాచ్యంసప్తవారంప్రయత్నతః । తతోవటజటాక్వాథైస్తద్వద్దేయంపుటత్రయం । మ్రియతేనాత్రసందేహస్సర్వరోగేషుయోజయేత్ । మృతంత్వభ్రం హరేన్మృత్యుం జరాపలితనాశనం ॥ అనుపానైశ్చసంయుక్తంతత్తద్రోగహరంపరం॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభ్రికమును యెండనెండించి జిల్లేడుపాలతో 1 దినము మర్దించి బిళ్లచేసి యెండించి దానిపై జిల్లేడాకులుచుట్టి ప్రమిదెలయందునిచి సీలయిచ్చి అవివియేమనపిడకలతో గజపుటంబిడవలయు. ఇటుల జిల్లేడుపాలతో 7 గజపుటంబు లిడవలయు. పిదప దీనిని మఱ్ఱియూడల కషాయముతో 1 దినము మర్దించి మూడు గజపుటంబు లిడవలయు. ఇటుల (10 గజపుటంబులిడిన నిస్సంశయముగ అభ్రికము నిర్జీవితముగ భస్మంబగు.) ఈ భస్మమును యుక్తానుపానములచే సేవించిన నది సర్వరోగములను నశింపజేసి మృత్యువు ముదిమి వీటినితొలగించి తెల్ల వెండ్రుకలను నల్లనగు నటులంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ వజ్రీక్షీరైరర్కదుగ్ధైర్ధేనుమూత్రైర్బలాజలైః । బ్రాహ్మీగుడంతీస్వరసైర్వాసాగ్నిశాల్మలీద్రవైః ॥ కూష్మాండస్వరసైరేవందాడిమీసలిలైస్తథా । వరాక్వాథేనగోజిహ్వాసలిలైరమృతాద్రవైః ॥జాతీగోక్షురమేఘనాంకషాయైర్బర్బరీద్రవైః। శంఖపుష్పీరసైర్ద్రాక్షారసైర్ధాత్రీకజైరసైః ॥ రాజసీతులసీముండీవిశాలాసలిలైరపి । విదారీలతికాభృంగీమదాక్వాథైః పృథక్పృథక్ ॥సేతికాతపసక్వాథైరుగ్రగంధాశృతైరపి । సప్తకృత్వోవిశాలాక్షిపాచయేదభ్రికంతతః ॥ వటారోహకషాయేణకుమ్రమస్వరసైస్తథా। కపిత్థస్యామ్లికాయాశ్చఫలోద్భవరసేనచ ॥ పృథగ్వింశపుటైరేవంపాచయేద్గగనంతతః ।

నింబూకస్వరసైఃపంచ దశకృత్వోవిపాచయేత్ ॥ తత్సం ఖ్యాకైఃపుటై రేవంగుడమగ్ధవిమిశ్రితమ్ । గవాందధియుతం తద్వద్ఘృతఖండవిమిశ్రితమ్ ॥ పాచయేదభ్రకంశుద్ధంరమ్యంరక్త తరంభవేత్ । చంద్రికారహితంశుద్ధమశుద్ధంస్యాత్తదన్వితమ్ ॥ పుటాన్యేవంసహస్రాణిభిషగ్భధ్యాప్రదాపయేత్ ।అథవాకస్య కాద్రానైః పుటేద్వారసహస్రకమ్॥

తా॥ జెముడుపాలు జిల్లేడుపాలు గోమూత్రము ముత్తవపులగపు కషాయము మండూకబ్రహ్మిరసము రుదంతీరసము అడ్డసరరసము చిత్రమూలరసము బూరుగరసము గుమ్మడురసము దానిమ్మరసము త్రిఫలాకషాయము బరివెంకరసము తిప్పతీగరసము జాజికషాయము పల్లేరుకషాయము తుంగముస్తల కషాయము భాగ్గిరసము పద్మపుతీగ రసము ద్రాక్షరసము ముల్లంగిరసము బలురక్కసిరసము తులసిరసము బోడతరరసము పాపరరసము నేలగుమ్మడుగడ్డ కషాయము గుంటగలగరరసము మదాకషాయము జీడి గింజలకషాయము వెల్లుల్లికషాయము వీటిలో ప్రత్యేకమూలికా రసమునందు ప్రత్యే కము యేడేసిమార్లునూరి యేడేసిమార్లు పుటము వేయవలయును. పిదప మఱ్ఱియూడల కషాయములోనూరి 20 పర్యాయములు పుటము వేయవలయు. ఈ ప్రకారము తెల్ల లొద్దుగురసము వెలగపండురసము చింతపండురసము వీనిలో ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ 20 మార్లు పుటంబులిడవలయును. పిదప నిమ్మపండ్లరసములోనూరి 15 పుటములు వేయవలయు. ఈ ప్రకారముగానే బెల్లము పాలు వీనిలోను ఆవుపెరుగులోను నెయ్యి ఖండశర్కరవీనిలోను 15 పుటంబులిడవలయును; యిటుల 1000 పుటములువేసిన అభ్రకము చంద్రికలేనిదిగ శుద్ధముగ మిగులరక్తవర్ణముతో గూడినదిగనుండు భస్మం బగును. చంద్రికతో (అనగా తళుకులతో) గూడియుండిన నది శుద్ధముకాదు. నీయభ్రకమును కలుబందరసములోనూరి 1000 పుటంబులిడిన శుద్ధబస్మంబగును.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ పీత్వామలకసౌభాగ్యపిష్టంచక్రీకృత్వాభ్రకం ।
పుటితంషష్టివారాణిసిందూరాభంప్రజాయతే ।
క్షయాద్యఖిలరోగఘ్నంభవేద్రోగాపనుత్తయే ॥

తా॥ పచ్చయిరుగుడుఁరసము వుసిరికరసము వెలిగారము వీటితో అభ్రికమును నూరి గుండ్రముగ బిళ్లజేసి 60 పుటములువేసిన అభ్రికము సిందూరమగు దీనిని సేవించిన క్షయ మొదలగు సమస్తరోగములు నివర్తించు.

హరితాళ మారణము.

శ్లో॥ పలమేకంశుద్ధతాళంకొమారీరసమర్దితం ।
శరావసంపుటేకృత్వాయామాన్ద్వాదశకంపచేత్ ।
స్వాంగశీతంసమాదాయతాలకంచమృతంభవేత్ ।
గలత్కుష్టంహరేత్సద్యఏవతాలకంచనసంశయః ॥

తా॥ 1 పలము శుద్ధిజేసిన హరితాళమును కలబందరసముతో నూరి దానిని శరావమునందునిచి 13 యామములువండిన హరితాళము భస్మమగు. పిదపదానిని స్వాంగశీతలముగదించి సేవించిన గళత్కుష్టరోగము నివర్తించు. (గళత్కుష్టరోగ మనగా చీముస్రవించు కుష్టరోగము.)

వజ్ర మారణము.

శ్లో॥ తప్తంతప్తంతుతద్వజ్రంఖరమూత్రేనిషేచయేత్ ।
పునఃస్థాప్యంపునస్సేచ్యమేవంకుర్యాత్త్రిసప్తధా ।
మత్కుణైస్తాలకంపిష్ట్వాయావద్భవతిగోలకం ।
తద్గోలేనిహితంవజ్రంతద్గోళంవహ్నినాధమేత్ ।
సేచయేదశ్వమూత్రేణతద్గోలేచక్షిపేత్పునః ।
రుధ్వాధ్మాతంపునస్సేచ్యమేవంకుర్యాచ్చసప్తధా ।
ఏవంచమ్రియతేవజ్రంచూర్ణంసర్వత్రయోజయేత్ ॥

తా॥ వజ్రమును అగ్నియందుకాచి గాడిదెమూత్రముతో 21 మార్లు చల్లార్చవలయు. ఇటుల చల్లార్చినపిదప నల్లులు తాళకము వీటిని వుంటగనగువరకు మర్దించి దాని మధ్యంబున శుద్ధిజేసిన పైవజ్రమునునిచి మూసలోపెట్టి ఆమూసనుకొలిమియందునిచి యుందలి వుంట చక్కగ కాలినపిదప నందు గుఱ్ఱపుమూత్రమును కొంచముగచల్లి నావజ్రమును వెలికితీసి మరల పైజెప్పినప్రకారమే నల్లులు తాళకము వీటినినూరి యుంటజేసి యందు వజ్రమునునిచి పైజెప్పినరీతిగనే కొలిమినినూది కొంచముగ గుఱ్ఱపుమూత్రమునుచల్లి వెలికితీయవలయు. ఇటుల 7 మార్లుజేసిన వజ్రము నిర్జీవమగు పిదప దీనిని ఖల్వమునచూర్ణముజేసి సర్వరోగంబులయందును ప్రయోగించవలయు.

ప్రవాళ మారణము.

శ్లో॥ శోధయేద్వజ్రవచ్చైనం మారయేచ్చాపివజ్రవత్ ।
అథవాత్వర్కజక్షీరేమారయేత్కుక్కుటేపుటే॥

తా॥ వజ్రమునకు విధించియుండు శుద్ధిప్రకారము పగడమును శోధనజేసి వజ్రమారణమునకు చెప్పియున్నరీతిగ పగడమును పుటంబిడవలయు. లేక శుద్ధిజేయబడిన పగడమును జిల్లేడుపాలతో కుక్కుటపుటమిడిన నది భస్మంబగు.

సర్వరత్న మారణము.

శ్లో॥ సుమార్యాస్తంబలీయేన స్తన్యేనచనిషేచయేత్ । ప్రత్యేకం సప్తవేళాంచ తస్తతప్తానికృచ్ఛ్రశః । మౌక్తికానిప్రవాళాని తథారత్నాన్యశేషతః । శుణాద్వివిధవర్ణాని మ్రియంతేనాత్ర సంశయః । ఉక్తమాక్షికవన్మౌక్తాప్రవాళానిచమారయేత్ ।
వజ్రవత్సర్వరత్నానిశోధయేన్మారయేత్తథా ॥

తా॥ సూర్యకాంతమణి ముత్తియము పగడము యివి మొదలగు రత్నములను అగ్నియందుకాచి కలబందరసము చిర్రికూరరసము చనుబాలు వీటిలో ప్రతిదానిచేతను యేడేసిమార్లు చల్లార్చిన నవి నిస్సందేహముగ భస్మంబగు. లేక స్వర్ణమాక్షికమును భస్మము జేసినటులనే ముత్తియమును పగడమును భస్మముజేయందగు. లేక వజ్రమును శోధన మారణంబులు జేసినటులనే యితర రత్నములను నగా శోధన మారణంబులు జేయవలయు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే అనుపానరత్నాకరే
ధాతూపధాతురసోపరస గతోపరత్న విషోపవిషాణాం
మారణ వివేకకథనన్నామ పంచమస్తరంగః.



శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

సప్తమస్తరంగము.

పక్వసువర్ణ భస్మగుణము.

శ్లో॥ స్వర్ణం శీతంపవిత్రం క్షయవమికసన శ్వాసమేహాస్ర పిత్త
ప్లైహ్యాక్ష్మేషుకుష్ఠాస్రప్రదరగద హారంస్వాదుతిక్తంకషాయం।
వృష్యంమేధాగ్నికాంతిప్రద మథమధురం కార్శ్యహాంచత్రి
దోషాన్ । మాదాపస్మారశూలజ్వర జీదసివపుర్బృంహణాం
నేత్రపథ్యం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చలవగను పరిశుద్ధముగను రుచికరముగను చేదుగను వగరుగను వీర్యవృద్ధికరముగను బుద్ధివృద్ధికరముగను దీపనకారిగను కాంతికరముగను తీపుగనుండును. మఱియు క్షయ వాంతి కాస శ్వాస మేహము రక్తపిత్తము బలహీనత విషము గాయము రక్తదోషము ప్రదరము కృశత్వము త్రిదోషములు వున్మాదము అపస్మారము శూల జ్వరము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక శరీరపుష్టి నేత్రములకుహితము వీటినిసగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ మృతంహాటకందివ్యకాంతిం తనోతిక్షతశ్వాసకాసక్షయంపిత్త
వాతౌ । ప్రమేహ గ్రహణ్యాతిసారంచకుష్ఠం జ్వరహంతిచా
ఖండకందర్పదంచ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము గాయము కాస శ్వాస క్షయరోగము వాతము పిత్తము ప్రమేహము గ్రహణి అతిసారము కుష్ఠువు జ్వరములు వీటిని నివర్తింపం జేయుటయే గాక శరీరమునకు దివ్యమైనకాంతి మిగులకామవృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ స్వర్ణంతిక్తంకషాయంమధురమతివయః స్థాపనంకాంతిదంచ ।
వృష్యంహృద్యంచబల్యంరుచికరమఖిలంవాగ్మిశుద్ధిప్రదంచ।
ఆయుష్యంనైవలీనాంహరణమచిరతోనాశనం దుర్విషాణాం ।
రోగేశోన్మాదమూర్ఛ్యంజ్వరపరిహరణంసర్వరోగాభినాశం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము చేదుగను వగరుగను మధురముగను ముసలితనమును బోగొట్టునదిగను కాంతి వీర్యవృద్ధి మనస్సంతోషము బలము రుచి విశేషబుద్ధి వాక్పటుత్వము ఆయుర్వృద్ధి వీటిని గలుగంజేయునదిగ నుండు. మఱియునిది ముదిమి దుష్టవిషము ఘన్మాదము జ్వరము యివి మొదలైన సర్వరోగములను బోగొట్టును.

శ్లో॥ స్వర్ణంవిధత్తేసకలరోగనాశం కరోతిసౌఖ్యంప్రబలేంద్రియత్వం ।
శుక్రస్యవృద్ధిం బలతేజవృద్ధిం క్రియానుయుక్తంచ యుతంచ హేమం॥

తా॥ పక్వస్వర్ణభస్మము సర్వరోగములను బోగొట్టునదిగను యింద్రియములకు పటుత్వమును గలుగజేయునదిను శరీరమునకు సౌఖ్యమును గలుగజేయునదిగను శుక్రము బలము తేజస్సు వీటి వృద్ధిని గలుగ జేయునదిగను సర్వశోధనాది క్రియలను గలుగ జేయునదిగనునుండు.

శ్లో॥ తపనీయంస్మృతంకాంతింశందర్పంతనుతేతథా ।
వాతంపిత్తంప్రమేహంచకాసంశ్వాసంక్షతంక్షయం ॥
గ్రహణీమతిసారంచజ్వరంకుష్ఠంవిషంహరేత్ ।
వయసఃస్థాపనంస్వర్యబల్యంవృష్యంరుచిప్రదం ॥

తా॥ స్వర్ణభస్మము కాంతి కామోద్దీపనము స్థిరయౌవనము స్వరము బలము శుక్రము వీటివృద్ధి యివిగలుగు. మఱియు వాతము పిత్తము ప్రమేహము కాసము శ్వాసము క్షతము (గాయము) క్షయ గ్రహణి అతిసారము జ్వరము కుష్ఠము విషము వీటిని నశింపంజేయు.

అపక్వ సువర్ణభస్మ దోషము.

శ్లో॥ బలంచవీర్యంహరతేనరాణాంరోగవ్రజాన్పోషయతీహకాయే।
అసౌఖ్యకార్యంచసదైవహేమాపక్వంసదోషంమరణాంతకరోతి॥

తా॥ అపక్వ స్వర్ణభస్మము బలము వీర్యము వీటి నాశనము శరీరమునందు రోగప్రాబల్యము రొప్పుడు అసౌఖ్యము మరణము వీటిని గలుగంజేయును.

అపక్వ స్వర్ణదోష శాంతి.

శ్లో॥ అభయాసితయాభుక్త్వాత్రిదినంస్వర్ణభిరంగనే ।
హేమదోషహారీఖ్యాతాసత్యంసత్యంనసంశయః ॥

తా॥ కరకచూర్ణము తెల్లచక్కెర వీటిని సమముగచేర్చి 3 దినములు పుచ్చుకొనిన అపక్వమైన స్వర్ణభస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు నిస్సందేహముగ నశించు.

పక్వ రౌప్యభస్మ గుణము.

శ్లో॥ తారంచతారయతిరోగ సముద్రపారం దేహస్యసౌఖ్యదమిదం
పలితంనిహంతి। హాస్తిహారోగవిషదోషమలంప్రసహ్యాన్నష్యం
ప్రసర్మనకరంకురుతేచిరాయుః॥

తా॥ రౌప్యభస్మము రోగమనెడి విషముయొక్క దోషమును బలాత్కారముగ హరించి రోగమనెడి సముద్రమును దాటించుటయేగాక దేహసౌఖ్యము పలితనాశనము వీర్యవృద్ధి వార్ధకమునుపోగొట్టి యవ్వనము దీర్ఘాయువు వీటిని గలుగంజేయును.

శ్లో॥ తారంకరోత్యామయసింధుపారం పిత్తాపహం వాతకఫౌని
హంతి । గుల్మంప్రమేహంశ్వాసంచకాసంప్లీహాక్షయక్షీణాయ
కృద్వహార్తిమ్॥ వలీపలితనాశనంక్షుధాకాంతిపుష్టిదం।పాండు
శోఫహాందదాతిచాయుషంస్వర్ణామిదం॥

తా॥ రౌప్యభస్మము విశేషముగ సర్వరోగములను హరింపంజేయును. మఱియు పిత్తము వాతము కఫము గుల్మము ప్రమేహము శ్వాస కాస ప్లీహము క్షయరోగము క్షీణత్వము యకృత్తు విషము వళులు పలితము శోఫ వీటిని నివర్తింపంజేయుటయేగాక శరీరకాంతి శరీరపుష్టి ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయును.

అపక్వ రౌప్యభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధంగజతంకుర్యాత్పాండుకంపుగళగ్రహాన్ ।
వివిధంవీర్యనాశంచబలహానింశిరోరుజం॥

తా॥ అపక్వ రౌప్యభస్మము పాండువు దురద గళగ్రహము పలువిధములగు వీర్యనాశనము బలహాని తలనొప్పి వీటిని గలుగఁజేయు.

శ్లో॥ తాపంచదేహస్యకరోతితాపంవిడ్గంధతాంయచ్ఛతిశుక్రనాశం।
అపాటవంవీర్యబలప్రహానింమహాగదాన్పోషయతీహకాయే॥

తా॥ అపక్వ రౌప్యభస్మము శరీరమునందు జ్వరతాపము మలమువలె దుర్గంధము శుక్రక్షయము దుర్బలము వీర్యహాని రోగప్రాబల్యము వీటిని గలుగఁజేయు.

అపక్వ రౌప్యదోష శాంతి.

శ్లో॥ శర్కరాంమధుసంయుక్తాంసేవయేద్యోదినత్రయం ।
అపక్వరౌప్యదోషేణవిముక్తస్సుఖమశ్నుతే ॥

తా॥ శర్కరయందు తేనెవైచి గలిపి దానిని 3 దినములు సేవించిన అపక్వ రౌప్యభస్మసేవనచే గలిగిన దోషములన్నియు తొలగు.

పక్వ తామ్రభస్మ గుణము.

శ్లో॥ కుష్ఠప్లీహ జ్వరకఫమరుచ్ఛ్వాసకాసార్తిశోఫా స్తంద్రాశూలో
దరక్రిమివమీపాండు మోహాతిసారాన్ । అర్శోగుల్మక్షయ
భ్రమిమశిరోవ్యాధిమేహాదిహిక్కాః శుద్ధంశుల్బంహరతిసతతం
వహ్నివృద్ధింకరోతి॥

తా॥ శుద్ధమైన తామ్రభస్మము కుష్ఠువు ప్లీహ జ్వరము కఫము వాతము శ్వాస కాస వాపు తంద్ర శూల వుదరరోగము క్రిమిరోగము వాంతి పాండువు మూర్ఛ అతిసారము మూలవ్యాధి గుల్మరోగము క్షయ భ్రమ శిరోరోగము ప్రమేహము మొదలగు రోగములు యెక్కిళ్ళు వీటిని బోగొట్టుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సగాగలుగఁజేయు.

శ్లో॥ కాసంశ్వాసంకఫంవాతంప్లీహానముదరంక్రిమీన్ ।
కుష్ఠంశూలంజ్వరంతంద్రాంవమింశోఫంచపాండుతాం ।
మూర్ఛామర్శాతిసారంచక్షయంగుల్మంశిరోవ్యథాం ।
హిక్కాంమేహంభ్రమంహంతిరవిర్వహ్నింవిభోధయేత్ ॥

తా॥ తామ్రభస్మము కాస శ్వాస కఫము వాతరోగము ప్లీహ వుదరరోగము క్రిమిరోగము కుష్ఠువులు శూలలు జ్వరములు తంద్ర వాంతి వాపు పాండువు మూర్ఛ అర్శస్సు అతిసారము క్షయ గుల్మము తలనొప్పి యెక్కిళ్ళు ప్రమేహము భ్రమము వీటిని హరింపం జేయుటయే గాక అగ్నిదీపనమును సగాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ వహ్నింప్రదీపయతినాశయతీహకుష్ఠమర్శాంసి పాండురప్రమేహ. గదంసశోఫం । అన్యాశ్చదుస్తరగదా సకలాస్తనూత్థాంస్తా మ్రంప్రయుక్తమచిరాశ్చనిహంతిశీఘ్రం॥

తా॥ శుద్ధమగు తామ్రభస్మము కుష్ఠువు మూలవ్యాధి పాండువు ప్రమేహము వాపు యివి మొదలైన అసాధ్యరోగంబులన్నియు అతిత్వరలో నివర్తించుటయే గాక దీపనమును సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ తామ్రభస్మ దోషము.

శ్లో॥ ఏకోదోషోవిషేతామ్రేత్వసమ్యఙ్మారితేఽష్టతే ।
దాహాస్వేదోఽరుచిమ్మూర్ఛాక్లేదోరేకోవమిభ్రమః॥

తా॥ విషమునకు వొక్కదోష మేనుండును. తామ్రభస్మము అపక్వముగనుండిన దాహము స్వేదము అరుచి మూర్ఛ శరీరమందలి జిగట రేకమనేరోగము వాంతి భ్రమము యిటుల 8 విధములయిన దోషముగలిగియుండుగాన నిది విషమునకంటె క్రూరమని యెరుంగవలయు.

శ్లో॥ పాకేనహీనంవమంకరోతివిరేచసంతాపమతోతిమూర్ఛాం ।
హన్త్యాయురుచ్చైర్బ్రమమోహపాకేనుక్రాపహం దేహబలా. పహారీ॥

తా॥ అపక్వమగు తామ్రభస్మము వమనము విరేచనము సంతాపము అతి మూర్ఛ భ్రమము మోహము పాకము శుక్రక్షయము దుర్బలము వీటిని గలుగ జేయుటయే గాక ఆయువును సగా నశింపజేయు.

శ్లో॥ తామ్రమపక్వంవమనంవిరేకతాపాదికంభ్రమంమూర్ఛాం ।
మోహంబలస్యనాశంకరోతిశుక్రస్యచాయుషశ్చాపి ॥

తా॥ అపక్వమైన తామ్రబస్మ సేవనచే వమనము విరేచనము తాపము భ్రమ మూర్ఛ ప్రమేహము బలనాశనము వీర్యనాశనము ఆయుఃక్షీణత యివి గలుగు.

అపక్వ తామ్రదోష శాంతి.

శ్లో॥ మునిబ్రీహిసితాపానంధాన్యాకంసితాంచకైః ।
తామ్రదోషమశేషంవై పిబన్నాన్యాద్దినత్రయాత్ ॥

తా॥ తెల్లచక్కెర అడవిధాన్యపుబియ్యము లేక ధనియాలు వీటిని సమముగ చేర్చి వుదకముతోనూరి 3 దినములు ప్రాతఃకాలములయందు సేవించిన అనగా పానముజేసిన అపక్వ తామ్రభస్మ సేవనచేగలిగిన దోషములు హరించు.

పక్వ వంగభస్మ గుణము.

శ్లో॥ బల్యందీపనపాచనంరుచికరంప్రజ్ఞాకరంశీతలం ।
సౌందర్యంకవివర్ధనంహ్యతరుజంచారోగతాకారకం ॥
ధాతుస్థైర్యకరంక్షయక్షయకరంసర్వప్రమేహాపహం।
వంగంభక్షయతోనరస్యనభవేత్స్వప్నేపిశుక్రక్షయః ॥

తా॥ పక్వవంగభస్మము క్షయ ప్రమేహము వీటిని నివర్తింపజేయుటయే గాక బలకరముగను దీపనకారిగను జీర్ణకారిగను రుచికరముగను తీవ్రబుద్ధి గలుగజేయునది గను శీతలముగను సౌందర్యకరముగను కవిత్వశక్తికరముగను రోగహరముగను ఆరోగ్య కరముగను వీర్య స్తంభనకారిగను నుండు. మఱియు వంగభస్మము సేవించువానికి స్వప్నమునందు సగా వీర్యనాశనము గలుగదు.

వంగేశ్వర గుణము.

శ్లో॥ భ్రమతమకకఫేవా శ్వాసకాసక్షయేవా విషరుధిరకకీలేవాత
పిత్తప్రమేహేజ్వరగ్రహణి సశూలేకుష్ఠపాండ్వల్పవీర్యేబహుం
గదపతిశస్తోరమ్యసంగేశ్వరోసౌ॥

తా॥ శుద్ధమగు వంగేశ్వరరసము భ్రమ తమము కఫము శ్వాస కాస క్షయ విషవికారము రక్తవికారమువలన గలిగినపీన వాతము పిత్తము ప్రమేహము జ్వరము గ్రహణి శూల కుష్ఠము పాండువు చిక్కిపోవుట యివి మొదలైన అనేకరోగములను హరింపజేయు.

శ్లో॥ భ్రమతిమిరకఫప్రమేహకాసాన్ శ్వసనపవనపిత్తరక్తదోషాన్।
గ్రహణిగదశూలకుష్ఠపాండు జ్వరగదమపిహంతివంగరాజః॥

తా॥ వంగేశ్వరరసమును సేవించుటవలన భ్రమ తిమిరరోగము కఫము ప్రమేహము కాస శ్వాస వాతము పిత్తము రక్తదోషము సంగ్రహణి శూల కుష్ఠము పాండువు జ్వరము యివి తొలగు.

శ్లో॥ శ్వసనమేహసమీరణనాశనః ప్రదరశూలయకృత్కఫపాండుహృత్ । భ్రమమునిక్షయజిద్బలవీర్యకృత్సకలరోగహరశ్చవంగకః ॥

తా॥ వంగభస్మము శ్వాస ప్రమేహము వాతము ప్రదరరోగము శూల యకృత్తు కఫము పాండువు భ్రమ వాంతి క్షయ యివి మొదలైన సర్వరోగములను నశింపజేయుటయేగాక బలము వీర్యము వీటిని సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ వంగభస్మ దోషము.

శ్లో॥ పాకేనహీనఃఖలువంగకోసౌకుష్ఠానిగుల్మానిమహాన్తిరోగాన్ ।
పాండుప్రమేహాపచివాతశోణితంబలాపహారంకురుతేనరాణామ్॥

తా॥ అపక్వమగు వంగభస్మము కుష్ఠువు గుల్మము యివి మొదలైన గొప్ప రోగంబులు పాండువు ప్రమేహము అపచి వాతము రక్తవికారము కామక్షయము వీటిని గలుగంజేయు.

శ్లో॥ యద్యపక్వంభవేద్వంగం గుల్మకుష్ఠప్రమేహకృత్ ।
వాతశోణితమందాగ్ని పాండుదౌర్బల్యరుక్ప్రదమ్ ॥

తా॥ అపక్వమైన వంగభస్మము గుల్మము కుష్ఠువు ప్రమేహము వాతము రక్తదోషము అగ్నిమాంద్యము పాండువు దుర్బలము వీటిని గలుగంజేయు.

అపక్వ వంగదోష శాంతి.

శ్లో॥ మేషశృంగీసితాయుక్తాం యస్సేవతిదినత్రయం ।
వంగదోషవిముక్తో సౌసుఖంజీవతిమానవః ॥

తా॥ తెల్లశర్కర వద్దివేరుపట్టచూర్ణము వీటిని సమముగజేర్చి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ వంగభస్మదోషమువలన గలిగిన రోగములన్నియు నివర్తించు.

పక్వ జసదభస్మ గుణము.

శ్లో॥ జసదంతువరంతిక్తం శీతలంకఫపిత్తహృత్ ।
చక్షుష్యంపరమంమేహం పాండుంశ్వాసంచనాశయేత్ ॥

తా॥ పక్వమగు సత్తుభస్మము వగరుగను చేదుగను శీతలముగను నేత్రములకు మిగుల హితకారిగనుండు. మఱియునిది కఫము పిత్తము ప్రమేహము పాండువు శ్వాస వీటిని నశింపంజేయు.

శ్లో॥ త్రిదోషప్రమేహాగ్ని మాంద్యాక్షిరోగానతీసార పిత్తజ్వరాజీర్ణ కాసాన్ । విబంధామవాతంవమ్ శేద్రీతి హేతుర్వమింశూల శీతజ్వరాస్రస్రుతీశ్చ ॥

తా॥ జసద (సత్తు) భస్మసేవనచే త్రిదోషము ప్రమేహము అగ్నిమాంద్యము నేత్రరోగము అతిసారము పిత్తజ్వరము అజీర్ణము కాస మలబంధము ఆమవాతము వాంతి శూల శీతజ్వరము రక్తాతిసారము యివి నివర్తించు.

అపక్వ జసదభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అపక్వంజసదంరోగాన్ ప్రమేహాజీర్ణమారుతాన్ ।
వమింభ్రమింకరోత్యేనం శోధయేన్నాగవత్తతః ॥

తా॥ అపక్వమగు సత్తుభస్మము ప్రమేహము అజీర్ణము వాతరోగములు వాంతి భ్రమ వీటిని గలుగజేయునుగాన నాగము శుద్ధిజేయురీతిగా దానిని శుద్ధిచేసి పుచ్చుకొననలయు.

అపక్వ జసదదోష శాంతి.

శ్లో॥ శాలాభయాంసితాయుక్తాం సేవయేద్వ్యదినత్రయం ।
జసదస్యవికారోస్యా నాశమాయాతినాన్యథా ॥

తా॥ కరణిపిందెల చూర్ణమునందు శర్కరవైచి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ ముగు నష్టభస్మ సేవనచే గలిగినదోషము నివర్తించు.

పక్వ నాగభస్మ గుణము.

శ్లో॥ క్షయపవనవికారే గుల్మపాండ్వామయేషుభ్రమ క్రిమికఫశూలేమేహకాసామయేషు । గ్రహణిగుదగదేష్వైనష్టవహ్నౌప్రశస్తస్సుభవిధకృతనాగః కామపుష్టింపదాతి ॥

తా॥ నాగభస్మము క్షయ వాతవికారము గుల్మము పాండువు భ్రమ క్రిమి కఫము శూల ప్రమేహము కాస సంగ్రహణి భగందరము అగ్నిమాంద్యము యివి మొదలయిన వ్యాధులను పోగొట్టుటయేగాక వీర్యవృద్ధిని సగా గలుగంజేయు.

శ్లో॥ నాగోనానాగశతతుల్యబలందదాతివ్యాధీంశ్చనాసయతిజీవితమాతనోతి । వాయుంకృమీంసినిహంతిసతిక్తమేవంవృష్యంచసిత్తకరమాశు మృతింనిహంతి॥

తా॥ నాగభస్మము 100 యేనుగుల బలమును పుట్టించునదిగను సమస్తరోగముల నశింపంజేయునదిగను ఆయుస్సును వృద్ధిజేయునదిగను వాతము కృమి యివి మొదలయిన రోగముల పోగొట్టునదిగను చేదుగను శీతకారిగను వీర్యవృద్ధికరముగను పిత్తకరముగను అకాలమృత్యువును నివర్తింపనదిగను నుండును.

శ్లో॥ వాతరోగంక్షయంగుల్మంపాండుశూలభ్రమింకఫం। వహ్నిమాంద్యంశుక్రదోషం కాసార్శోగ్రహణీకృమీన్ ॥ అపమృత్యుంనిహంత్యాసు శతనాగ సమంబలం। దదాతిచాయుషో వృద్ధించేత్కృతం విధినాప్రియే॥

తా॥ ఓప్రియురాలా! శాస్త్రోక్త సారముగ క్రమముగ చేయబడిన నాగభస్మము వాతము క్షయరోగము గుల్మము పాండువు శూల భ్రమ కఫము అగ్నిమాంద్యము శుక్రదోషము కాస అర్శోరోగము సంగ్రహణి క్రిమి అపమృత్యువు వీటిని నశింపంజేయుటయేగాక 100 యేనుగులబలము ఆయుర్వృద్ధి వీటిని సగాగలుగంజేయు.

అపక్వ నాగభస్మ దోషము.

శ్లో॥ కుష్ఠాని గుల్మారుచిపాండురోగాన్ క్షయంకఫం రక్తవికార కృచ్ఛ్రిం । జ్వరాశ్మరీశూలభగందరాఢ్యంనాగంహ్యపక్వం కురుతేనరాణాం॥

తా॥ అపక్వమగు నాగభస్మము కుష్ఠువు గుల్మరోగము అరుచి పాండువు క్షయ కఫము రక్తవికారము మూత్రకృచ్ఛ్రిము జ్వరము అశ్మరీరోగము శూల భగందరరోగము వీటిని గలుగంజేయు.

అపక్వ నాగదోష శాంతి.

శ్లో॥ హేమాహరీతకీంసేవేత్ సితాయుక్తాందినత్రయం ।
అపక్వనాగదోషేణవిముక్తస్సుఖమేకతే॥

తా॥ వస కరక్కాయ వీటిని చూర్ణించి అందులో శర్కరకలిపి దానిని 3 దినములు సేవించిన అపక్వనాగభస్మ సేవనచే గలిగిన వ్యాధులు నివర్తించు.

పక్వ లోహభస్మ గుణము.

శ్లో॥ లోహం మృతం కజ్జలసన్నిభంతుభుక్తేన ధాయోరసరాజ యుక్తం।తస్యైవదేహేనభవంతిరోగామృత్యోపికామః పునరేతిధామ ॥ ఆయుఃప్రదా తాబలవీర్యకర్తారోగస్యహర్తామద నస్యకర్తా । అయస్సమానంనహికించిదన్యత్రసాయనంశ్రేష్ఠత మంవదంతి॥

తా॥ కజ్జలిలో సదృశమగు లోహభస్మము శుద్ధిజేయబడిన పాదరసము వీటిని జేర్చి సేవించిన శరీరమునందు యెట్టిరోగమును కలుగకుండుటయేగాక కామహీనులకు అధికకామమును సగాగలుగంజేయు. మఱియు నీలోహభస్మము ఆయుర్వృద్ధి బలము వీర్యము కామవృద్ధి వీటిని గలుగజేసి సమస్తరోగములను హరింపంజేయు. గాన యీభస్మముతో సమానమైనది యెద్దియులేదనియును సమస్తరసంబులలో లోహభస్మమే శ్రేష్ఠమైనదియును వైద్యవేత్తలు చెప్పెదరు.

శ్లో॥ లోహంజంతువికార పాండుపవనక్షీణత్వ పిత్తామయస్థౌల్యార్శోగ్రహణీజ్వరార్తికఫజిచ్ఛోఫప్రమేహాప్రణుత్ । గుల్మ

ప్లీహావిషాపహంబలకరంకాంతాజనానందకం ॥ సౌఖ్యాలంబిర
సాయనం మృతిహరందృష్టేశ్చ కాంతిప్రదం । ఆమవాతగదే
షుశోఫసంపాండుమేహాగదనాశనేగజః । దుష్టకుష్ఠ పలితాస్ర
వాతజిత్సాన్యజ్జరామృతివలీవినాశనః ॥

తా॥ లోహభస్మము జంతువికారము పాముకాటువిషము పాండురోగము వాత
క్షీణత్వము పిత్తరోగము శరీరస్థూలత్వము మూలవ్యాధి సంగ్రహణి జ్వరము కఫము
శోఫ ప్రమేహము గుల్మము ప్లీహము ముసలితనము నేత్రరోగము ఆమవాతము మహా
కుష్ఠువులు శ్వేతకుష్ఠము రక్తవికారము మృత్యువు వళులు పలితము (వెండ్రుకలునెరి
యుట) యివి మొదలైన వ్యాధులను పోగొట్టుటయేగాక మిక్కిలి బలము పెక్కు
స్త్రీలతోరమించు శక్తి వీటిని సరాగలుగంజేయు.

శ్లో॥ శశోఫపాండుక్షయకామలాంమయప్రమేహహారిరహలీమకాసి।
తత్కేవలంలోహమిదంనిహంతినిసేవితంహ్యాత్మవతానరేణ ॥

తా॥ లోహభస్మ సేవనచే శోఫతో గూడినపాండువు క్షయ కామిల ప్రమే
హము హలీమకము యివి మొదలైన వ్యాధులనివర్తించు.

శ్లో॥ పాండుంఖండయతిక్షయం క్షపయతి త్రైగ్ర్యాంక్షితో తిక్షణం
త్వక్సంనాశయతి భ్రమిమాశమయతి శ్లేష్మామయంఖాదతి ।
అర్శోగుల్మ సమూలపీనసవమీ శ్వాసప్రమేహారుచింశీఘ్రం
నాశయతిప్రభూతగుణకృల్లోహంపరంమారితం॥

తా॥ లోహభస్మము పాండువు క్షయ క్షీణత్వము కాస భ్రమ శ్లేష్మరోగము
అర్శస్సు గుల్మరోగము పీనస వాంతి శ్వాస ప్రమేహము అరుచి వీటిని హరింపంజేయు.

శ్లో॥ మృగవిలోచనకుంజరగామినిశ్రుణువదామ్యయి లోహగుణా
నహం। సువిధిమారితమేవహరత్యయఃక్రిమిసమీరణ పాండు
విషజ్వరాన్ । భ్రమివమిశ్వాసగ్రహణిగదాన్కఫజరాకసన
క్షయకామలాః। అరుచిపీనసపిత్తప్రమేహాన్ గుదజగుల్మరు
గానుసమీరణాన్ ॥ ప్లీహస్థౌల్యవినాశనంబలకరంకాంతాజ

నానందదం । క్షీణత్వంవిధునోతిదృష్టిజనకంశోషాపహంనస్మ
నుత్ ॥ భుక్తంశుద్ధరసేంద్రసంయుతమిదం సర్వామయధ్వంసనం।
కాంతాచ్ఛ్రేష్ఠరసాయనంనహిపరంకాంతేఽస్తిబింబాధరే ॥

తా॥ లేడి నేత్రములతో సమానమగు నేత్రములు కలదియును మందించిన యేనుగ నడకవంటి నడక గలదియునునగు ఓ ప్రియరత్నమా! లోహభస్మగుణమును చెప్పెదనువినుము. శాస్త్రోక్తముగ పక్వముచేయబడిన లోహభస్మము క్రిమి వాత రోగము పాండువు విషము జ్వరము భ్రమ వాంతి శ్వాస గ్రహణి కఫము మదమి కాస క్షయ కామిల అరుచి పీనస పిత్తము ప్రమేహము అర్శస్సు గుల్మము ఆమ వాతము ప్లీహ స్థౌల్యము కృశత్వము శోఫ కుష్ఠువు వీటిని హరింపంజేయుటయేగాక రతిసలుపునపుడు స్త్రీలకు సంతోషమును పుట్టించునట్టి సమర్థత కండ్లకు నైర్మల్యము వీటినిసగాగలుగంజేయు. దొండపండువంటి పెదవిగల ఓ స్త్రీరత్నమా! లోహభస్మ మును శుద్ధిజేసిన పాదరసముతో సేవించిన సమస్తరోగములు తొలగు. గావ యీ లోహభస్మమునకంటె రసాయనములలో శ్రేష్ఠమైనది యేదియునులేదు.

శ్లో॥ అల్పౌషధస్తోకపుటైర్విహీనగంధకపారదైః । అపక్వలోహజం
చూర్ణమాయుఃక్షయకరంపరం ॥ షణ్ఢత్వకుష్ఠామయమృత్యు
దంభవేత్ హృద్రోగశూలాంకురుతేశ్మరీంచ। నానారుజానాం
చతథాప్రకోపంకరోతిహృల్లాసమశుద్ధలోహం॥

తా॥ అయోమారణమునకు చేర్చవలసిన ఔషధములు తక్కువైనను లేక పుట ములు తక్కువైనను గంధకము పారదము యివి మిశ్రితము కాకపోయినను లోహ భస్మము అశుద్ధమగు. ఇట్టిలోహభస్మమును సేవించిన ఆయుస్సు క్షీణించును. మఱియు నిధిమండత్వము కుష్ఠము మృత్యువు హృద్రోగము శూల అశ్మరి నానావిధరోగములు హృల్లాసరోగము వీటినిగలుగంజేయు.

శ్లో॥ విషంక్లేదంకరోత్యేవవీర్యంకాంతింనిహంతిచ।
అపక్వంహియతోలోహంతతస్సమ్యగ్విపాచయేత్ ॥

తా॥ అపక్వమగు లోహభస్మము విషము క్లేదము వీటినిగలుగంజేయు. మఱియు నిది వీర్యము కాంతి నశింపంజేయు. గనుక లోహమును శుద్ధభస్మమగు నటుల చక్కగ పక్వముజేసి దానిని సేవించవలయు.

శ్లో॥ గరక్లేదంక్లమవాంతివీర్యహానిరితిదోషాఃప్రవదంతిలోహకే।
అథశోధనభావనాపుటాన్ విధినైకేనవదంతిసూరయః॥

తా॥ లోహమునకు విషము గ్లాని వాంతి వీర్యహాని అనునీ దోషంబులున్నవని ఆయుర్వేదవేత్తలుచెప్పెదరు. గనుక వాటి నివారణకొరకై శోధనభావన పుటములను తామ్రమునకు జేయురీతిగా జేయువలయు.

అపక్వ లోహభస్మ శాంతి.

శ్లో॥ మునిరసపిష్ట విడంగం మునిరసలీఢం చిరస్థితేఘర్మే।ద్రావయతి
లోహదోషాన్ వహ్నిర్నవనీతపిండమివ॥

తా॥ వాయువిడంగములను అగశిఆకు రసముతోనూరి యెండలో చక్కగ యెండించి దానిని అగశిఆకురసముతో సేవించిన అగ్ని వెన్నను కరిగించుచందంబున లోహభస్మ జనితదోషములను బోగొట్టు.

అపక్వ లోహజన్యకీట శాంతి.

శ్లో॥ ఆరగ్వధస్యమజ్జోత్థ రేచనంకీటశాంతయే।
భవేదప్యతిసారశ్చేత్పీత్వాదుగ్ధంతుతజ్జయేత్॥

తా॥ అపక్వ లోహభస్మమును సేవించిన కడుపునందు పురుగులుజనించుగాన రేలబంకతో విరేచనమునకు పుచ్చుకొనిన అవినశించు. లేక అతిసారమైనను జనించు. అది నివర్తించుటకై పాలుత్రాగవలయు.

శ్లో॥ సైంధవంత్రివృతాయుక్తంసేవయేత్తప్తవారిణా।
అయోవికారశాంతిస్స్యాత్పాపంకేశవదర్శనాత్॥

తా॥ సైంధవలవణము తెల్లతెగడ వీటిని సమముగచేర్చి చూర్ణించి వుష్ణోదకముతోకలిపి సేవించిన « విష్ణువును చూచినమాత్రమున పాపములు తొలగు చందంబున అశుద్ధలోహభస్మ సేవనచే గలిగినవికారము నివర్తించు.

శ్లో॥ ఖండమాక్షికసంయుక్తమేలాచూర్ణందినత్రయం।
వికారోలోహజస్తస్యభుక్త్వానాశంసమాప్నుయాత్॥

తా॥ కలకండచూర్ణము యేలకులచూర్ణము వీటిని మాక్షికమను తేనెయందు కలిపి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ లోహభస్మ సేవనచే గలిగినదోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ సింధూత్థంత్రివృతాచూర్ణం సేవితంకోష్ణవారిణా ।
లోహజావికృతి స్తస్యవినశ్యతినసంశయః॥

తా॥ సైంధవలవణము తెల్లతెగడచూర్ణము వీటిని కొంచము వేడిగనుండు నీళ్లలో కలిపి పానముజేసిన అపక్వ లోహభస్మ సేవనచే గలిగినదోషములు నివర్తియగు.

శ్లో॥ సితయామధునావాపి శ్వేతదూర్వారసంపిబేత్ ।
వికారంలోహజంత్యక్త్వాసుఖమేవహిజీవతి॥

తా॥ తేనె శర్కర వీటియందు దేనితోనైనను తెల్లగరికరసమును మిళితము జేసి సేవించిన అపక్వ లోహభస్మమును సేవించుటవలన గలిగినదోషములన్నియు తొలగి సుఖజీవిగనుండు.

పక్వ సువర్ణమాక్షికభస్మ గుణము.

శ్లో॥ స్యాన్మాక్షిక స్తిక్తసుదీపనఃకటుర్దుర్నామ కుష్ఠామయభూతనా
శనః।పాండుప్రమేహక్షయనాశనోలఘుస్సత్వంమృతంతస్యసు
వర్ణవద్గుణైః॥

తా॥ సువర్ణమాక్షికభస్మము చేదుగను దీపనకారిగను కారముగను చులకనగను నుండు. మఱియు దుర్నామము కుష్ఠము భూతభాధ పాండువు ప్రమేహము క్షయ వీటిని నశింపంజేయు. మఱియునిది స్వర్ణభస్మముతో సమానముగనుండు.

శ్లో॥ వివిధపాండుగదాన్ భ్రమికంక్షయంశ్వసనకంచ జయేన్మృత
మాక్షికం॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన నానావిధములగు పాండురోగము భ్రమి క్షయరోగము శ్వాస యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ వృష్యంస్వర్యంహిచక్షుష్యంవ్యవాయ్యపిరసాయనం । హంతి
వస్తిభ్రస్త్రగోషార్శోమేహమక్షుష్ఠో దరక్షయాన్ ॥ పాండురోగం

నిహంతి త్వంకామలాంచహలీమకం। వాతంవాతాత్మజః పుత్రం
రావణస్యయథాహనత్ ॥

తా॥ స్వర్ణమాక్షికభస్మము వీర్యవృద్ధి కంఠమునకు సుస్వరము స్త్రీసంభోగము నందు అధికశక్తి వీటినిగలుగంజేయుటయేగాక నేత్రరోగములను సహా నశింపంజేయు. మఱియు నీస్వర్ణమాక్షికభస్మము పొత్తికడుపునొప్పి వాపు అర్శస్సు ప్రమేహము కుష్ఠువు వుదరరోగము క్షయ పాండువు విషము పిత్తము కామిల హాలీమకము వాతరోగము వీటిని హరింపంజేయు.

అపక్వ స్వర్ణమాక్షికభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అపక్వస్వర్ణమాక్షికేణాశు దేహంసంక్రమతేరుజా॥

తా॥ అపక్వ స్వర్ణమాక్షికభస్మమును సేవించిన శరీరమునందనేక రోగములు జనించు.

అపక్వ స్వర్ణమాక్షికదోష శాంతి.

శ్లో॥ కులుత్థస్యకషాయేణమాక్షికవికృతిశాంతికృత్ ।
తథైవదాడిమత్వగ్వా దేయాదేహసుఖార్థినే॥

తా॥ ఉలవ కషాయముగాని దాడిమతోలు కషాయముగాని సేవించిన అపక్వ స్వర్ణమాక్షిక సేవనచే జనించినదోషము నివర్తించు.

పక్వ రౌప్యమాక్షికభస్మ గుణము.

శ్లో॥ రౌప్యమాక్షికగుణాస్తు హేమవన్మాక్షికాదితోఽతిగుణాచస్సునసే
వితః। మేహకుష్ఠక్రిమిశోఫపాండుతాపస్మృతీర్హంతిసోశ్మ
రీంజయేత్ ॥

తా॥ పక్వముగ రౌప్యమాక్షికభస్మము మేహము క్రిమిరోగము శోఫ పాండువు అపస్మారము అశ్మరి వీటిని హరింపంజేయుటయేగాక శరీరమునకు బంగారువంటి కాంతిని సహాగలుగంజేయు.

అపక్వ రౌప్యమాక్షికభస్మసేవకా దోషము.

శ్లో॥ అపక్వరౌప్యమాక్షికేణామయానేకాశ్చభవంతి ॥

తా॥ పక్వముగాని రౌప్యమాక్షికభస్మమును సేవించిన అనేకరోగములు గలుగు.

అపక్వ రౌప్యమాక్షికదోష శాంతి.

శ్లో॥ వికారోయదిజాయేతంవిమలాయాని షేవణాత్ ।
శర్కరాసహితాభక్ష్యామేమశృంగీదినత్రయం ॥

తా॥ ఒడ్డిపట్ట కషాయములో శర్కరవైచి 3 దినములు సేవించిన అపక్వ రౌప్యమాక్షికభస్మ సేవనచే గలిగిన వికారము నివర్తించు.

తుత్థ భస్మగుణ దోషములు.

శ్లో॥ తుత్థభస్మకఫంహన్తిపామాంకుష్ఠవిషంకృమీన్ ।
చక్షుష్యంలేఖనంభేదిశుద్ధహీనంహిదోషకృత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేయబడిన మైలుతుత్థభస్మము కఫము దురద కుష్ఠువు విషము క్రిమి వాతాదిదోషములు వీటినిహరింపంజేయుటయేగాక నేత్రములకు హితము మలవిసర్జనము వీటినిసగా గలుగంజేయు. శుద్ధిజేయని తుత్థభస్మము త్రిదోషములకు ప్రకోపమును గలుగంజేయునదిగ నుండు.

అపక్వ తుత్థదోష శాంతి.

శ్లో॥ జంబీరస్వరసంవాపిలాజావారిసమన్వితాః ।
లామజ్జకజలంవాపిపిబేత్తుత్థకశాంతయే ॥

తా॥ నిమ్మపండ్లరసము పేలాలను నానవేసిన నీళ్ళు వట్టివేరును నానవేసిన నీళ్ళు వీటిలోదేనినైనను 3 దినములు త్రాగిన అపక్వతుత్థభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషములు నివర్తించు.

పక్వ శిలాజతుభస్మ గుణము.

శ్లో॥ పాండురంసికతాకారంకర్పూరాభంశిలాజతు ।
మూత్రకృచ్ఛ్రాశ్మరీమేహకామలాపాండునాశకృత్ ॥

తా॥ పక్వమగు శిలాజతుభస్మము యిసుకవలెను కర్పూరమువలెను తెల్లగ నుండు. మఱియు మూత్రకృచ్ఛ్రము అశ్మరీరోగము ప్రమేహము కామిల పాండువు వీటిని నశింపంజేయు.

అపక్వ శిలాజతుభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధందాహమూర్ఛాదీన్భ్రమపిత్తాస్రశోణితం ।
శిలాజతుప్రకురుతేమాంద్యమగ్నేశ్చవిట్గ్రహం ॥

తా॥ అశుద్ధ శిలాజతుభస్మము దాహము మూర్ఛాదిరోగములు భ్రమ రక్తపిత్తము రక్తస్రావము అగ్నిమాంద్యము మలబద్ధము వీటిని గలుగంజేయు.

అశుద్ధ శిలాజతుదోష శాంతి.

శ్లో॥ మరిచంఘృతసంయుక్తంసేవయేద్దినసప్తకం।
శిలాజతుభవందోషంశాంతిమాప్నోతినిశ్చితం ॥

తా॥ మిరియాల చూర్ణమును నేతితో 7 దినములు సేవించిన అపక్వశిలాజతు భస్మసేవనచే జనించిన వికారము నివర్తించు.

శుద్ధపారద భస్మపక్వ గుణము.

శ్లో॥ యావన్నహారిబీజంతుభక్షయేత్పారదంమృతం।
తావన్నస్యభవేన్ముక్తిర్భోగాద్రోగాద్భవాదపి ॥

తా॥ మనుజుడెంత పర్యంతము పారదభస్మమును సేవించడో అంతపర్యంతము భోగానుభవము రోగము సంసారము యివి యెట్లునివర్తించు?

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ మూర్ఛారోగదహృత్తథైవఖగతింధత్తేవివృద్ధార్థదం ।
స్యాద్భస్మమయసాధకాదిహరణంవృష్యంపుష్టికాంతిప్రదం ।
వృష్యంమృత్యువినాశనంబలకరంకాంతాజనానందదం ।
శాస్త్రాణాంతులసత్వకృచ్ఛుభవిజాన్రోగాన్హరేత్స్వైస్ఫుటం ॥

తా॥ శుద్ధపారదభస్మము ఆకాశగమనము శరీరపుష్టి ధనము నేత్రనైర్మల్యము కాంతి వీర్యవృద్ధి బలము స్త్రీలకు తృప్తినిగలుగజేయుట పెద్దపులితో సమానమైన బలము వీటిని గలుగంజేయు. మఱియురోగము ముసలితనము మొదలైనవి మృత్యువు సమస్తరోగములు వీటిని నివర్తింపంజేయు.

శ్లో॥ రసోరసరసైర్యుక్తఃశోధితోభస్మసాత్కృతః ।
త్రిదోషశమనఃకామఃవర్ధనఃసర్వరోగహృత్ ॥
కామినీదర్పదలనఃసుధాస్పర్ధిసువర్ణకృత్ ।
చక్షుష్యస్మృతిదౌర్బల్యహాపదఃకృమిసుఘ్నహా॥
జరామరణజాడ్యఘ్నోయోగవాహీవరాంగనే ।
దహత్యగ్నిస్తృణానీవధాతుస్థానామయాన్రసః ॥

తా॥ పాదరసము షడ్రసములతో చేరియుండును. దానిని శుద్ధిపరచి భస్మము చేసి సేవించిన నది త్రిదోషములు సర్వరోగములు వీటిని నివర్తింపజేయు. మఱియు నిది క్రిమిరోగము కుష్ఠువు మొదిమి అపమృత్యుజాడ్యము ధాతుగతరోగములు వీటిని "అగ్నితృణములను దహించుభంగి" నివర్తించుటయేగాక కామవృద్ధికరముగను సురత కాలమునందు వీర్యవృద్ధికరముగను అమృతతుల్యముగను శరీరమునకు మంచికాంతిని గలుగజేయునదిగను నేత్రములకు బలకరముగను స్మృతి సౌందర్యము వీటిని వృద్ధి పరచునదిగను నుండు.

అశుద్ధాఽపక్వపారదభస్మ దోషము.

శ్లో॥ సంస్కారహీనం ఖలుసూతరాజం యస్సేవతేతస్య కరోతిబాధాం। దేహస్యనాశంవిదధాతిసూనంకుష్ఠాదిరోగాఙ్జనయేన్నరాణాం॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వపారద భస్మమును సేవించినవానికి శరీరబాధ దేహనాశనము కుష్ఠాదిరోగములు వీటిని గలుగంజేయు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ అశుద్ధోజడతాంకుష్ఠందాహంవీర్యప్రణాశనం ।
మూర్ఛాంస్ఫోటంచమృత్యుంచక్రమాత్కుర్యాన్మలైరసః ॥

తా॥ శుద్ధిచేయని పాదరసము నాగదోషముచే జడత్వము వంగదోషముచే కుష్ఠరోగము అగ్నిచాంచల్యముచే అధికతాపము అసహ్యాగ్నిచే వీర్యనాశనము విషముచే మూర్ఛయు మలముచే స్ఫోటకమును పర్వతముచే మరణము వీటిని యథాక్రమముగ గలుగంజేయు.

అశుద్ధాఽపక్వపారదదోష శాంతి.

శ్లో॥ వికారాయదిజాయంతేపారదాన్మలసంయుతాత్ ।
గంధకంసేవయేద్ధీమాన్పాచితంవిధిపూర్వకం॥

తా॥ విధిపూర్వకముగ పక్వముచేయబడిన గంధకమును సేవించిన అశుద్ధాపక్వపారద భస్మసేవనచే గలిగిన దోషము నివర్తించు.

అన్యచ్చ.

శ్లో॥ గవాంధుగ్ధయుతంపీత్వాగంధకందినసప్తకం ।
పారదస్యవికారేణముక్తస్సుఖమవాప్నుయాత్ ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన గంధకమును ఆవుపాలులో వేసి దానిని 7 దినములు త్రాగిన పాదరస సేవనచే గలిగిన దోషములు తొలగి సౌఖ్యముకలుగు.

రససిందూరశుద్ధభస్మ గుణము.

శ్లో॥ హంతిచరససిందూరంకాసశ్వాసాగ్నిమాంద్యమేహగణాన్ ।
రక్తవికారంకృచ్ఛ్రింజ్వరాదిరోగాన్ యథానుపానయుతం ॥

తా॥ రససిందూరమును తగుమైన అనుపానముతో సేవించినకాస శ్వాస అగ్ని మాంద్యము నానావిధప్రమేహములు రక్తవికారము మూత్రకృచ్ఛ్రము జ్వరము యివి మొదలగు రోగములునశించు.

రససిందూర అపక్వదోషతచ్ఛాంతి.

శ్లో॥ రససిందూరమశుద్ధాన్నరసాద్విజాతంపారదవద్రోగాన్ ।
కుర్యాత్తచ్ఛాంత్యైఘృతమరిచరజఃపిబేత్సప్తదినం ॥

తా॥ అశుద్ధపాదరసముచే రససిందూరము చేసినను లేక విధిప్రకారము పక్వము కాకపోయినను, ఆరససిందూరము పక్వముకాని పాదరసమువలె పెక్కు దారుణమగు వ్యాధులను గలుగజేయు. అందులకై మిరియాలచూర్ణమును ఆవునేతిలో మిళితముజేసి 7 దినములు సేవించిన అపక్వ రససిందూర సేవనచే గలిగిన దోషము లన్నియు నివర్తించు.

రసకర్పూరపక్వ గుణము.

శ్లో॥ దేవకుసుమచందనకస్తూరికుంకుమైర్యుక్తం ।
ఖాదన్ హరతిఫిరంగవ్యాధింసోపద్రవంఘోరం ।
వింతతివహ్నింపుష్టింవీర్యంబలంవిపులం ।
రమయతిరమణీశతకంరసకర్పూరస్యసేవకస్సతతం ॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన రసకర్పూరమును లవంగము చందనము కస్తూరి కుంకుమపువ్వు వీటినినూరి దానితో సేవించిన ఫిరంగిరోగము వుపద్రవముతో గూడిన భయంకరమగు వ్యాధులు యివి నివర్తించు. మఱియు అగ్నిదీపనము శరీరపుష్టి వీర్యవృద్ధి మిగుల బలము 100 స్త్రీలతో రమించుశక్తి వీటిని గలుగజేయు.

రసకర్పూర అపక్వదోషము.

శ్లో॥ సేవితోవిధినాకుష్ఠంసంధివాతంకరోత్యధికం ।
రసకర్పూరకశ్శుద్ధకుర్యాత్తస్మాద్యత్నేనసేవయేత్ ॥

తా॥ శాస్త్రోక్తప్రకారము శుద్ధిజేయని రసకర్పూరము కుష్ఠువు సంధివాతము కఫాదిరోగములు వీటిని గలుగంజేయును గాన దీనిని మిగుల ప్రయత్నముతో శుద్ధిజేసి పుచ్చుకొనవలయును.

అశుద్ధ రసకర్పూరదోష శాంతి.

శ్లో॥ మహిషీశకృతోనీరంధాన్యాకంవాసితాయుతం ।
పిబేన్నీరేణముక్తస్స్యాద్రసకర్పూరజైర్గదైః॥

తా॥ ఎనపపేడ రసమునుగాని ధనియాలచూర్ణము తెల్లచక్కెర వీటిని వుదకములోవైచి వాటినిగాని త్రాగిన అశుద్ధమగు రసకర్పూరసేవనచే గలిగిన దోషము లన్నియు నివర్తించు.

శుద్ధ గంధకభస్మ గుణము.

శ్లో॥ శుద్ధోగంధోహరేద్రోగాన్కుష్ఠమృత్యుజ్వరాదికాన్ ।
అగ్నికారీమహానుష్ణోవీర్యవృద్ధింకరోతిహి ॥

తా॥ శుద్ధగంధకభస్మము కుష్ఠము మృత్యువు జ్వరము యివి మొదలైన రోగములను హరించుటయేగాక అగ్నిదీపనము శరీరమునకు వుష్ణము వీర్యవృద్ధి వీటిని సదా గలుగంజేయును.

అశుద్ధ గంధకభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధగంధఃకురుతేచకుష్ఠం తాపంభ్రమంపిత్తరుజాంతథైవ ।
రూపంసుఖంవీర్యబలంనిహంతితస్మాద్విశుద్ధోవినియోజనీయః॥

తా॥ అశుద్ధగంధకభస్మము కుష్ఠము తాపము భ్రమ పిత్తము వీటిని గలుగంజేయుటయేగాక రూపము సుఖము వీర్యము బలము వీటినిసదా నశింపంజేయును గాన శుద్ధగంధకభస్మముచే సేవించవలయును.

అశుద్ధ గంధకదోష శాంతి.

శ్లో॥ గవాంపయోఘృతైర్యుక్తంవలీవికృతిశాంతికృత్ ।
తద్వైవదేవకుసుమంవచాయుక్తంచశాంతికృత్ ॥

తా॥ ఆవుపాలు నెయ్యి వీటిని కలిపి త్రాగిన అశుద్ధగంధక భస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు హరించు. మఱియు లవంగములు వస వీటిని నేకముగ చూర్ణించి పుచ్చుకొనిన అశుద్ధగంధక భస్మసేవనచే జనించిన దోషములు తొలగు.

శుద్ధ హింగుళ గుణము.

శ్లో॥ తిక్తంకషాయంకటుహింగుళం స్యాన్నేత్రామయఘ్నంకఫపిత్త
హారీ। హృల్లాసకుష్ఠజ్వరకామిలాశ్చప్లీహామవాతౌచగదాన్ని
హంతి॥

తా॥ శుద్ధహింగుళ భస్మము చేదుగను వగరుగను కారముగనునుండు. మఱియు నిది నేత్రరోగము కఫము పిత్తము హృల్లాసరోగము కుష్ఠము జ్వరము కామిల ప్లీహము ఆమవాతము వీటిని నివర్తింపం జేయు.

అశుద్ధ హింగుళ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధోదరదఃకుర్యాత్కుష్ఠంక్లైబ్యంక్లమంభ్రమం।
మోహంచతోధయేత్తస్మాత్సిద్ధవైద్యస్తుహింగులం॥

తా॥ అశుద్ధ హింగుళభస్మము కుష్ఠము నపుంసకత్వము శ్రమము భ్రమను మోహము వీటిని గలుగజేయుగాన దీనిని శుద్ధిజేయుట యత్యావశ్యకము.

అశుద్ధ హింగుళ దోషశాంతి.

శ్లో॥ ఉత్పద్యతేయదాన్యాధిర్దరదస్యానిషేవణాత్ ।
తదాసూతకవత్సర్వాకార్యాశాంతిప్రతిక్రియా॥

తా॥ అశుద్ధ హింగుళ భస్మ సేవనచే గలిగిన దోషములకు అశుద్ధ రసభస్మ జన్య దోషమునకు చెప్పబడిన శాంతినిజేసిన నవి నివర్తించు.

పక్వ అభ్రికభస్మ గుణము.

శ్లో॥ మృతాభ్రికంకామబలప్రదంచవిషంమరుచ్ఛ్వాసభగందరా
ఖ్యం। మేహభ్రమంపిత్తకఫంచకాసంక్షయంనిహన్త్యేవయ
థానుపానాత్॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన అభ్రికభస్మమును యుక్తానుపానముతో సేవించిన నది విషము వాతము శ్వాసము భగందరము మేహము భ్రమ పిత్తము కఫము కాసము క్షయము వీటిని నివర్తింపం జేయుటయేగాక కామము బలము వీటిని సాగాగలుగంజేయు.

గ్రంథాంతరే.

శ్లో॥ శుద్ధాభ్రిసనువల్లకద్వయమితంకృష్ణామధుభ్యాంయుతం ।
మేహాశ్వాసవిషంచకుష్ఠమతులంవాతాంశ్చపిత్తార్కఫార్ ।
కాసక్షీణక్షతక్షయగ్రహణికాపాండుభ్రిమంకామలం ।
గుల్మాన్యంచయథానుపానవిధినామృత్యుంచజేజీయతే ॥

తా॥ శుద్ధాభ్రికమును 6 గురిగింజల ప్రమాణముగల తేనెలో పిప్పలి చూర్ణముసైచి దానితో సేవించిన మేహము శ్వాస విషవికారము కుష్ఠరోగము వాతరోగములు పిత్తరోగములు కఫరోగములు కాస క్షీణత్వము గాయము క్షయరోగము గ్రహణి పాండువు భ్రిమ కామిల గుల్మము యివి మొదలగురోగములు అకాల మృత్యువు వీటిని నశింపజేయును.

మతాంతరే.

శ్లో॥ హంతపిత్తకఫాన్మేహకుష్ఠశ్వాసవిషభ్రిమాన్ ।
గుల్మకాసక్షతక్షీణగ్రహణీపాండుకామలాః ।
భగందరాదికాన్హన్యాదభ్రికామబలప్రదం ॥

తా॥ అభ్రికభస్మము వాతము పిత్తము కఫము ప్రమేహము కుష్ఠువు శ్వాస విషము భ్రిమ గుల్మము కాస క్షతక్షయము గ్రహణీరోగము పాండువు కామిల భగందరము యివి మొదలగురోగములను నశింపం జేయుటయేగాక వీర్యవృద్ధి బలము వీటిని సగా గలుగంజేయును.

అపక్వ అభ్రికభస్మ దోషము.

శ్లో॥ చంద్రికాసహితమభ్రికంయదాజీవితంహరతినాశయేత్తదా ।
వ్యాఘ్రిరోమ యివచోద రస్థితం వాతసం వితనుతే గదా
న్బహూన్ ॥

తా॥ తళుకుతో కూడియుండిన అభ్రికభస్మమును సేవించిన ప్రాణహానిగలుగు. లేక, "పెద్దపులివెండ్రుక కడుపులోపోయిన అనేకరోగములను పుట్టించుచందంబున" అనేకరోగములనైనను గలుగంజేయును.

శ్లో॥ స్తోకాయుక్తైఃపృష్ఠైస్తోకైరపక్వైర్వరభ్రికస్తథా ।
యథావాస్యేషుస్థిస్సరోమపవపంచత్వముపయాయుతే ॥

తా॥ మాత్రాప్రమాణ విహీనంబును పుటహీనంబునగు అభ్రకము వ్యాఘ్ర రోమముతో సమానమైన ప్రాణహానిని గలుగఁజేయు.

అపక్వాభ్రకదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఉమాఫలం ససేపిష్ట్వా సేవయేద్యోదినత్రయం అశుద్ధాభ్రకదో
షేణవిముక్తస్సుఖమేధతే॥

తా॥ ఉసిరికవలుపును వృదకముతోనూరి 3 దినములు సేవించిన అశుద్ధఅభ్రక భస్మ సేవనవలన జనించిన వికారములు తొలగి సుఖముగనుండు.

పక్వ హరితాళభస్మ గుణము.

శ్లో॥ అశీతిం వాతాన్కఫపిత్తరోగాన్ కుష్ఠంచమేహంచగుదామ
యాంశ్చ । నిహంతి గుంజార్ధమితంతుతాళం షడ్వల్లఖండేన
సమంచయుక్తం॥

తా॥ అర (½) గురిగింజయెత్తు హరితాళభస్మమును 6 వల్లముల కలకండ చూర్ణమునుచేర్చి సేవించిన అశీతివాతములు కఫము పిత్తరోగములు కుష్ఠువు మేహము గుదరోగము యివి నివర్తించు.

శ్లో॥ హంతివాతామయాన్సర్వాన్కఫపిత్తగుదామయాన్ ।
హరితాళంమృతంకుష్ఠంప్రమేహాంశ్చ జ్వరాదికాన్ ॥

తా॥ హరితాళభస్మము 80 విధములగు వాతరోగములు పిత్తరోగములు కఫరోగములు గుదరోగము కుష్ఠురోగము ప్రమేహరోగము జ్వరాదిరోగములు వీటిని హరింపఁజేయు.

అపక్వ హరితాళభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధతాళంఖలుపీతవర్ణంసధూమకంవాతచయంచపిత్తం ।
పంగుత్వకుష్ఠంతనుతేనరాణాందేహస్యనాశంప్రకరోతిసద్యః ॥

తా॥ అశుద్ధహరితాళక భస్మము వాతసమూహము పిత్తము పంగుత్వము కుష్ఠువు వీటిని గలుగఁజేయుటయే గాక శరీరమునకు పీతధూమవర్ణములు శీఘ్రముగ నాశనము వీటిని సహా గలుగఁజేయు.

అపక్వ హరితాళభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ అజాజీశర్కరాయుక్తంసేవయేద్యోదినత్రయం ।
వికృతిస్తాలజాహాన్యాద్వ్యధాదార్ద్ర్యముజ్యమే ॥

తా॥ తెల్లజీలకర్రను శర్కరతో 3 దినములు సేవించిన "ఉద్యోగము దారిద్ర్యమును బోగొట్టుచందంబున" అపక్వహారితాళ భస్మజనితదోషమును నివర్తింపంజేయు.

శ్లో॥ దాడిమస్య ఫలంపక్వంజలంతస్యపిబేన్నరః ।
పింగవికారశాంతిస్స్యాత్పాతకంగురువందనే॥

తా॥ చక్కని దానిమ్మపండు విత్తులరసమును త్రాగిన అపక్వహారితాళక భస్మసేవనచే గలిగినదోషములు "గురువందనముచేత పాతకములు నశించుభంగి" నశించు.

శ్లో॥ జీరకంశర్కరాయుక్తం శేవయేద్దినసప్తకం ।
తాళవికారశాంతిస్స్యాద్దారిద్ర్యముద్యమేయథా ॥

తా॥ జీలకర్ర శర్కర వీటినిసమముగజేర్చి 7 దినములు పుచ్చుకొనిన "ఉద్యోగముచే దారిద్ర్యము తొలగుచందంబున" అపక్వహారితాళకభస్మము సేవించుటవలన గలిగినదోషములు నశించు.

శ్లో॥ కూష్మాండస్వరసందేయందురాలభాంతథైవచా ।
రాజహంసీరసంతావత్తాలవికృతిశాంతికృత్॥

తా॥ బూడిదెగుమ్మడు దురదగొండివేళ్ళు రాజహంస వీటిరసమును సమముగ జేర్చి పానముచేసిన అపక్వహారితాళం భస్మసేవనచే జనించిన దోషములునివర్తించు.

శ్లో॥ సువర్ణపుష్పభూనింబక్వాథంసేవేద్దినత్రయం ।
తాలవికారశాంతిస్స్యాత్కామశాంతిర్యథాస్త్రియాః ॥

తా॥ నల్లవుమ్మెత్తపూలుగాని లేక ప్రాకుడువేళ్ళు నేలవేము వీటిని సమభాగములుగాజేర్చి దంచి కషాయముబెట్టిత్రాగిన "సౌందర్యవతియగు స్త్రీసంగముచే కామము తృప్తిజెందు చందంబున" అపక్వహారితాళక భస్మ సేవనవలన గలిగిన దోషములు హరించు.

శ్లో॥ యథారసవిషంహాన్యాద్గోదుగ్ధేనచగంధకం ।
ససితాసర్పాక్షీరసస్తథాతాళవిషంపునః ॥

తా॥ ఆవుపాలతో శుద్ధగంధక చూర్ణమునువైచి దానిని సేవించిన పాదరస దోషంబును శర్కర సర్పాక్షిరసము వీటిని సమముగఁజేర్చి పుచ్చుకొనిన అపక్వ హారితాళక భస్మసేవనచే గలిగిన దోషములు తొలఁగును.

పక్వ మనశ్శిల గుణము.

శ్లో॥ మనశ్శిలాసర్వరసాయనాఖ్యాతిక్తాకటూష్ణాకఫవాతహంత్రీ ।
సత్వాత్మికాభూత విషాగ్నిమాంద్యం కండూంచకాసక్షయ
హారిణీచ॥

తా॥ మణిశిల భస్మము సర్వ రసాయనములతో సమానముగను చేదుగను కార ముగను ఉష్ణముగను సాత్వికముగను నుండు. మఱియు కఫము వాతము భూతబాధ విషము అగ్నిమాంద్యము దురద కాస క్షయ వీటిని నశింపఁజేయు.

శ్లో॥ జ్వరంనేత్రామయంశ్వాసంకాసంభూతభయంకఫం ।
కృచ్ఛ్రింవిషంమనోగుప్తాహంతికుష్ఠాదికామయాన్॥

తా॥ శుద్ధ మణిశిలభస్మము జ్వరము నేత్రరోగము శ్వాస కాస భూతపీడ కఫరోగము మూత్రకృచ్ఛ్రము విషము కుష్ఠము యివి మొదలగు రోగములను నశింపఁజేయు.

అపక్వ మనశ్శిల దోషము.

శ్లో॥ మనశ్శిలా మందబలంకరోతిజంతూన్ధ్రువంశోధనమంతరేణ ।
మలస్యబంధంకిలమూత్రరోగంసశర్కరంకృచ్ఛ్ర గదంచకు
ర్యాత్॥

తా॥ పక్వముగాని మనశిలభస్మమును సేవించిన బలహీనత జంతురోగము మల బంధము సున్నపు సుద్దతో గూడియుండు మూత్రకృచ్ఛ్రము వీటిని గలుగఁజేయు.

శ్లో॥ అశుద్ధాకురుతేకుర్యాద్వాంతిర్భ్రాంత్యాదికాన్గదాన్॥

తా॥ శుద్ధిజేయని మనశ్శిలభస్మమును సేవించిన వాంతి భ్రాంతి యివి మొద లగు అనేక రోగములను గలుగఁజేయు.

అశుద్ధ మనుశిలదోష శాంతి.

శ్లో॥ గోక్షీరంమాక్షికయుతంపిబతేద్యూదినత్రయం
మనఃశిలస్యదేహేచవికారంనకరోతిహి॥

తా॥ ఆవుపాలతో తేనెవైచి 3 దినములు సేవించిన అశుద్ధ మనుశిలభస్మ సేవనచే జనించిన దోషము నివర్తియగు.

శుద్ధ సౌవీరభస్మ గుణము.

శ్లో॥ సౌవీరంగ్రాహిమధురంచక్షుష్యంకఫవాతజిత్ ।
సిధ్మక్షయాస్రనుచ్ఛ్రితంస్రోతోఞ్జనమపీదృశం ॥

తా॥ శుద్ధసౌవీరభస్మము గ్రాహకముగను (భేదికట్టుట) తియ్యగను నేత్రహితకారిగను శీతలముగను నుండు. మఱియు కఫము వాతము సిధ్మరోగము క్షయ రక్తదోషము కండ్లనీరుగారుట వీటిని హరింపంజేయు.

అశుద్ధ సౌవీరభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధసౌవీరాద్దేహేనేత్రేచభవంతిరోగాః ॥

తా॥ అశుద్ధ సౌవీరభస్మమును సేవించిన శరీరము నేత్రము వీటియందనేక రోగములను గలుగంజేయు.

అశుద్ధ సౌవీరదోష శాంతి.

శ్లో॥ త్రిఫలాసేవనాద్భవతిసౌవీరజనితవికారాణాంశాంతీ॥

తా॥ త్రిఫలములను సేవించిన అశుద్ధ సౌవీరభస్మ జనితదోషములు నివర్తియగు.

పక్వఖర్పరభస్మ గుణము.

శ్లో॥ త్రిదోషజిత్పిత్తకఫాతిసార క్షయజ్వర ఘ్నోస్మరసకోతిరూక్షః ।
నేత్రామయానాంప్రకరోతినాశంశ్యాద్రంజకఃకామలనాశనశ్చ॥

తా॥ పక్వమైన ఖర్పరభస్మము రూక్షముగను మనోల్లాసకరముగను నుండు. మఱియు త్రిదోషములు పిత్తము కఫము అతిసారము క్షయ జ్వరము నేత్రరోగములు కామిల వీటిని నశింపంజేయు.

శ్లో॥ రసకోహరతేరోగాన్రక్తదోషంగుదామయం ।
జీర్ణజ్వరమతీసారంప్రదరాదిగదానపి॥

తా॥ శుద్ధిజేసిన ఖర్పరభస్మము రక్తదోషము గుదరోగము జీర్ణజ్వరము అతిసారము ప్రదరరోగము యివి మొదలైన యనేకరోగముల నశింపంజేయు.

అపక్వ ఖర్పరభస్మ దోషము.

శ్లో॥ అశుద్ధఃఖర్పరఃకుర్యాద్వాంతింభ్రాంతింవిశేషతః ।
తస్మాద్విశుధ్యప్రయత్నేనయావద్వాంతివివర్జితః ॥

తా॥ అశుద్ధ ఖర్పరభస్మము వాంతి భ్రాంతి వీటిని గలుగంజేయు. గానయిట్టి గుణములు గలుగక యుండునటుల శుద్ధిజేయందగు.

అశుద్ధ ఖర్పరభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ రసకనిషేవణాత్ యదిరోగాఃప్రాదుర్భవంతిమనుజానాం ।
తేనాశమాప్నువంతిపీతంగోమూత్రపానతఃసప్తాహం ॥

తా॥ గోమూత్రమును 7 దినములు పానముజేసిన అశుద్ధ ఖర్పర భస్మజనిత రోగములు నివర్తించు.

పక్వ వజ్రభస్మ గుణము.

శ్లో॥ ఆయుఃప్రదంసద్గుణదంచవృష్యం దోషత్రయప్రశమనంసకలా
మయఘ్నంసూతేంద్ర బంధవధసద్గుణదంప్రదీప్తం మృత్యుం
జయేత్తదమృతోపమమేవవజ్రం॥

తా॥ శుద్ధవజ్రభస్మము ఆయుస్సు సద్గుణము వీర్యపుష్టి శరీరకాంతి వీటిని గలుగం జేయుటయేగాక అమృత తుల్యముగనుండు. మఱియు త్రిదోషములు సమస్త రోగములు అపమృత్యువు వీటిని బోగొట్టును. ఇది కట్టబడిన రసము మారితమైనరసము దీనితోసమానమైన గుణమును గలుగంజేయు.

అశుద్ధాఽపక్వ వజ్రభస్మదోషము.

శ్లో॥ పీడాంవిధత్తేవివిధాంనరాణాం కుష్ఠంక్షయం పాండుగదంచదు
ష్టం । హృత్పార్శ్వపీడాంకురుతేతిదుస్సహామశుద్ధవజ్రం గురు
మాత్మహంత్యజేత్ ॥

తా॥ అశుద్ధపక్వ వజ్రభస్మము శరీరమునకు నానావిధములైన బాధలు కుష్ఠము క్షయము దుష్టమగు పాండురోగము హృద్రోగము పార్శ్వపీడ సహించగూడని రొమ్మునొప్పి పార్శ్వనొప్పి ఆత్మహత్య వీటిని గలుగంజేయుగాన దీనిని సేవించ వలదు.

అశుద్ధాఽపక్వ వజ్రభస్మదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితామధుఘృతైస్సాకంగోదుగ్ధందినసప్తకం।
విధినాసేవితంహంతివజ్రదోషంచిరోత్థితం॥

తా॥ పాలయందు చక్కెర తేనె నెయ్యి వీటిని నైచి 7 దినములు విధిపూర్వకముగ సేవించిన బహుకాలమునుండి గలిగియుండిన అశుద్ధాపక్వ వజ్రభస్మ సేవనచే గలిగిన దోషము నివర్తించు.

పక్వ వైక్రాంతభస్మ గుణము.

శ్లో॥ వైక్రాంతోవజ్రసదృశోదేహంలోహంకరోతిహి ।
విషఘ్నోరసరాజస్యజ్వరకుష్ఠక్షయప్రణుత్॥

తా॥ శుద్ధవైక్రాంత భస్మము వజ్రభస్మముతో సమానమైనగుణము గలిగియుండు. శరీరమును యినుమువలె దృఢముగజేయు. మఱియునిది అశుద్ధ రసభస్మ దోషము జ్వరము కుష్ఠము క్షయము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

అపక్వ వైక్రాంతభస్మ దోషము.

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతోవజ్రవద్దోషకర్తాభవతి॥

తా॥ అశుద్ధ వైక్రాంతభస్మము అశుద్ధ వజ్రమునకుగల దోషములను గలుగజేయు.

అశుద్ధాఽపక్వ వైక్రాంతభస్మదోష శాంతి.

వాక్యం॥ అశుద్ధవైక్రాంతభస్మశాంతిర్వజ్రవజ్ఞేయా॥

తా॥ అశుద్ధాపక్వ వైక్రాంతభస్మ దోషమునకు అశుద్ధా పక్వవజ్రభస్మ దోషమునకు జెప్పియుండు శాంతిని జేయందగు.

పక్వ ప్రవాళభస్మ గుణము.

శ్లో॥ ప్రవాళంమధురంసామ్లంకఫపిత్తార్తిదోషనుత్ ।
వీర్యకాంతికరంస్త్రీణాంధృతేమంగళదాయకం॥
క్షయపిత్తాస్రకాసఘ్నందీపనంపాచనంలఘు।
విషభూతాదిశమనంవిద్రుమంనేత్రరోగహృత్ ॥

తా॥ పక్వమగు ప్రవాళభస్మము తీపుగను పుల్లగను చులకనగను నుండు. మఱియు వీర్యవృద్ధి శరీరకాంతి దీనిని ధరించిన స్త్రీలకు మంగళము అగ్నిదీపనము జీర్ణము వీటిని గలుగంజేయు, మఱియు నిది కఫము పిత్తము క్షయ రక్తపిత్తము కాసము విషము భూతాదిదోషము నేత్రరోగము వీటిని నివర్తింపంజేయు.

అపక్వ ప్రవాళభస్మ దోషము.

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళభక్షణాద్భవంతిరోగాహ్యనేకే॥

తా॥ అశుద్ధ ప్రవాళ భస్మమును సేవించిన అనేకరోగములు గలుగు.

అశుద్ధ ప్రవాళభస్మదోష శాంతి.

వాక్యం॥ అశుద్ధప్రవాళముక్తికయోరపివికారశాంతిర్వజ్రవజ్జ్ఞేయా ॥

తా॥ అశుద్ధ ప్రవాళ భస్మసేవనచే జనించిన దోషములకు వజ్రభస్మ దోషమునకు జెప్పంబడిన శాంతిని జేయందగు.

ముక్తికాదిదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంగోదుగ్ధేనసమంపిబేత్ ।
తస్యముక్తిప్రవాళస్యహీరకస్యవిషంహరేత్ ॥

తా॥ నెయ్యి తేనె కలకండ ఆవుపాలు వీటిని సమభాగములుగ చేర్చి పుచ్చుకొనిన అశుద్ధమగు ముత్యములు పగడములు వజ్రములు మొదలగువాని భస్మసేవనచే జనించిన దోషములు మానును.

వజ్రమందారయోర్విష శాంతి.

శ్లో॥ శీతవారిసితాయుక్తంపానంవజ్రవిషాపహం ।
వస్త్రవాయుస్తథాకార్యశ్శీతచ్ఛాయాంచసేవయేత్ ॥

తా॥ చల్లనినుదకములో కలకండ చూర్ణమును వైచి పుచ్చుకొనినను వస్త్రముచే వచ్చెడిగాలిని సేవించినను చల్లని నీడయందుండినను జొంతెముడుపాలు తీగజముడుపాలు జిల్లేడుపాలు వీటి సేవనవలన జనించిన దోషము మానును.

విషముష్టివిత్తులదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఘృతంమధుసితాయుక్తంసదాపిబతియోనరః ।
విషకోచవికారస్యశాంతిస్సర్వప్రజాయతే ॥

తా॥ నెయ్యి తేనె ఖండశర్కర నీటిని నేకముగజేర్చి ప్రాతస్సాయంకాలములయందు సేవించిన విషముష్టివిత్తుల భక్షణచే జనించినదోషము మానును.

అశుద్ధ భల్లాతకదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితయాసహయామూచ్చమేఘనాదరసస్యచ ।
తస్మాద్భల్లవిషంహంతియథాలింగప్రసేవనాత్ ॥

తా॥ జీడిగింజల సేవనచే జనించిన దోషము చిర్రికూర రసములో ఖండశర్కర కలిపి పుచ్చుకొనిన లింగారాధనచే పాతకంబులు తొలంగు చందంబున 1 యామములో నివర్తించు.

అశుద్ధ కర్పూరదోష శాంతి.

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తంవారిమర్దితపానతః ।
కర్పూరస్యనివృత్తిస్స్యాన్మహిషీశకృతంస్తథా ॥

తా॥ కర్పూరసేవనచేజనించిన దోషము ధనియాలు వుదకముచేనూరి ఖండశర్కరవైచి పానముజేసిన లేక గేదెపేడరసము పుచ్చుకొనినను శాంతియగు.

అశుద్ధగురుగింజలదోష శాంతి.

శ్లో॥ మేఘనాదరసోగ్రాహ్యంశర్కరాయుక్తపానతః ।
ఉచ్చటాయావికారస్యశాంతిస్స్యాద్దుగ్ధసేవనాత్ ॥

తా॥ గురిగింజ సేవనచే జనించినదోషము చిర్రికూర రసములో ఖండశర్కర కలిపి పుచ్చుకొనినను లేక ఆవుపాలు పానముజేసినను శాంతినిజెందు.

అశుద్ధ గన్నేరువిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ సితాయుక్తంసదానేయందధివామహిషంపయః ।
తథాచార్కత్వచాపీతంకరవీరవిషాపహం ॥

తా॥ గన్నేరు సేవనచే జనించినదోషము ఖండశర్కర చూర్ణము పెరుగులోవైచి పానముజేసినను లేక గేదెపాలలో జిల్లేడువేరుపట్ట చూర్ణమువైచి పుచ్చుకొనినను నివర్తియగు.

అశుద్ధ నేపాళగింజలదోష శాంతి.

శ్లో॥ ధాన్యాకంసితయాయుక్తందధినాసహయఃపిబేత్
దంతిబీజవికారస్యనివృత్తిస్తస్యజాయతే ॥

తా॥ నేపాళగింజల సేవనచే జనించినదోషము ధనియాలు కలకండ వీటిని పొడిచేసి పెరుగులోవైచి త్రాగిన శాంతినిజేయు.

అశుద్ధ నవాసాగరదోష శాంతి.

శ్లో॥ గర్దభస్యవిశేంభష్టే త్తద్వై నవనసాగరం ।
మృత్తికాగైరికాసీమకాంచత్రుట్యంచశాంతికృత్ ॥

తా॥ నవాసాగరము సేవనచే జనించినదోషము గాడిదె పెంటికలరసమును త్రాగిన తొలుగుటయగాక మట్టి కావిరాయి అన్నభేద వీటిని సేవించిన వానివలన జనించినదోషములు సగామానును.

శీతలా దాహదోష శాంతి.

శ్లో॥ మధూసకయుతంపీతంశీతలందాహనాశనం ।
నీలికాంచఘృతేపిష్ట్వాదేహాలేపేచశాంతికృత్ ॥

తా॥ శీతలాదాహముచే జనించినదోషము తేనెను వుదకములోవైచి పానము జేసినను లేక నీలియాకుల్లో నెయ్యివైచి నూరి శరీరమునకు లేపనము చేసికొనినను నివర్తించు.

అశుద్ధ వత్సనాభిదోష శాంతి.

శ్లో॥ పటూశసస్యవృక్షస్యరసఃపలప్రమాణతః।
శర్కరాయుక్తపానేనవత్సనాగవిషంహరేత్ ॥

తా॥ వత్సనాభి సేవనచే జనించిన దోషము పలప్రమాణము పటూశవృక్షరసములో శర్కరవైచి సేవించిన నివృత్తియగు.

అశుద్ధ ఖదిరదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఖదిరోద్భవంగోపయసాసితాయుక్తంతథైవచా ।
యస్సేవయేద్వామమేకంభల్లవికృతిశాంతికృత్ ॥

తా॥ చంద్రసేవచే జనించినదోషము ఆవుపాలలో ఖండశర్కర చూర్ణమువైచి పానముజేసిన 1 ఝాములో నివర్తించుటయ గాక జీడిగింజలచే జనించినదోషము సగా నివర్తియగు.

పుష్టనాత జాదిరోగదోష శాంతి.

శ్లో॥ పుష్టవాతోరవేస్త్వాపెట్లూకరోకప్రజాయతే ।
చించామ్లకసితాతూద్రాక్షాదాపయేత్తుపృథగ్జలే ॥

తా॥ వాయువు సూర్యతాపముచే దుష్టమగుటంజేసి లూకరోగము జనించు. అదిశాంతి జెందుటకై చింతపండు నెల్లికాయలరసము ఖండశర్కర తేనె వీటిని ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా వుదకములోకలిపి పానముచేయవలయు.

భ్రిమరమాక్షిక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ మహిషీనవనీతంచటంకణైస్సహమర్దయేత్ ।
మాక్షికభ్రామరస్యాంతంనాఘుఫేనేసతత్సమం ॥

తా॥ తుమ్మెదలు అడవియీగెలు వీటి విషదోషమునకు యెనుముపెన్న వెలిగారము వీటిని సమభాగముగ గ్రహించి మర్దించి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన మానుటయేగాక నల్లమందుచే జనించిన వికారము సగామానును.

జంగమ విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ వంధ్యాకర్కోటికామూలంభాగమూత్రేణభావితం ।
నస్యంకాంజికసంపిష్టంవిషోపహతచేతసాం ॥

తా॥ గొడ్డుబీరవేళ్లను మేకమూత్రముతో మర్దించి అందులో పుల్లనికలిచేర్చి నస్యముచేసిన జంగమ విషదోషము నివర్తించు.

కోద్రవ ధాన్యదోష శాంతి.

శ్లో॥ కోద్రవాణాంభవేన్మూర్ఛాఛేదయంత్షీరంసుశీతలం ।
సగుడఃకూశ్మాండకరసోహంతిమద్యంసకొద్రవం ॥

తా॥ ఆరికెఅన్నమును భుజించినందున మూర్ఛగలిగెనేని ఆవుపాలతోగాని బూడిదె గుమ్మడికాయరసములో బెల్లమును కలిపిగాని పుచ్చుకొనిన కోద్రవధాన్య భక్షణచే గలిగిన వికారము మానును.

నాగఫేన విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ బృహత్యుద్వారసందుగ్ధంపలమాత్రంనిషేవణాత్ ।
నాగఫేనంవిషంయాతిసజీవతిచిరంపుమాన్ ॥

తా॥ నాదఫేన భక్షణచే జనించిన దోషము వాకుడురసము ఆవుపాలలో కలిపి యందొక పలమువంతున సేవించిన నివర్తించుటయగాక చిరకాలము జీవించు.

మూషికా స్వల్పజంతు విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ భల్లాతార్కపలంముస్తాకపికచ్ఛుపలంతథా ।
తాలసిద్ధార్థపత్రేషాంచూర్ణధూపప్రభావతః ॥
మూషకామశకామక్షీమత్కుణావిషకీటకాః ।
పలాయంతేగృహంముక్త్వా యథాయుద్ధేతికాతరః ॥

తా॥ ఎలుకలు దోమలు యీగలు నల్లులు విషజంతువులు యివి నశించుటకై జీడిగింజలు జిల్లేడుకాయలు తుంగముస్తెలు తీటకోవెల కాయలు యక్షధూపము తెల్ల ఆవాలు వీటిని చూర్ణము చేసి గృహములో ధూపమిడిన « యుద్ధమున భయమునుజెంది పరుగిడువాని చందంబున ” యివి పలాయనంబులగు.

దంష్ట్రవిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ త్రిఫలాచందనంకుష్ఠమార్ద్రకంఘృతసంయుతం ।
పానలేపనమాయోగోదంష్ట్రస్యవిషనాశనః ॥

తా॥ తేనెటీగల విషముచే జనించిన దోషము త్రిఫలములు శ్రీగంధము కోష్టు అల్లము వీటిని చూర్ణముజేసి నేతిలోకలిపి పానలేపనములు జేసిన హరించు.

ఉన్మత్తవిత్తుల విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ వృంతాకఫలబీజస్యరసోద్విపలమాత్రయా ।
భక్షణాద్భక్తధుత్తూరవిషంనశ్యతినిశ్చితం ॥

తా॥ ఉన్మత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించిన దోషము వాకుడు విత్తులను వుదకము దంచినూరి రసము దీసి యందు 4 పలములు సేవించిన హరించు.

వృశ్చిక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ హింగుశ్చార్కపయోఘృష్టోదేయోపరిచదాపయేత్ ।
వృశ్చికస్యవిషంహంతిరజనీంద్యుపతిర్యథా ॥

తా॥ వృశ్చిక విషదోషము యింగువ జిల్లేడుపాలు వీటిని సమముగనూరి వృశ్చికదష్టమైనచోట పదేపదే లేపము జేయుచుండిననది « సూర్యుడుదయించుటచే అంధకారము తొలగుభంగి ” తొలగు.

మృగాంక విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ గవాంఘృతంసితాయుక్తంమృగాంకస్యచశాంతికృత్
త్రిఫ్లా నచాంమ్లకరసస్సదోష్యవికృతిశాంతికృత్ ॥

తా॥ కస్తూరి సేవనచే జనించినదోషము శర్కరలో ఆవునెయ్యికలిపి సేవించినను లేక వుశిరికాయలరసము త్రాగినను నివర్తియగు.

తుమ్మెదలకాటుచే జనించుదోషమునకు శాంతి.

శ్లో॥ గోదధిశుంఠిసంయుక్తం పానంభృంగివికారనుత్ ।
శిఘ్నదంశజంతద్వజ్జలేపిస్త్వాపిబేన్నరః॥

తా॥ తుమ్మెదలకాటుచే బనించినదోషము శొంఠిలో ఆవుపెరుగునైచి నూరి ఆపెరుగులోనే కలిపి పానముజేసినను లేక సోపు పసపు వీటిని వుదకమునైచి నూరి ఆ వుదకానుపానముతో సేవించినను నశించు.

సర్పాది విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ గోజిహ్వఫలినీశక్రవారుణీవాత్రిపర్ణికా ।
ఏకైకాపానమాత్రేణసర్పాదిగరళంహరేత్ ॥

తా॥ సర్పాది విషదోషము యెద్దునాలుకచెట్టు తరిగొట్టుచెట్టు అగసి వెక్కుడుతీగ వీటిలో యేరసమునైనను పానముజేసిన తొలుగు.

పోకలు మొదలగువానిదోష శాంతి.

శ్లో॥ పూగీఫలంజడేశితవస్త్రవాతోహితంభవేత్ ।
శర్కరాభక్షణాదేయామధువాశర్కరాన్వితం ॥

తా॥ వక్కలను భక్షించుటచే కలిగెడుదోషము (సొక్కు) చల్లనినీటియందు వస్త్రముతడిపి నావస్త్రముయొక్క ఘాలిసేవించినను లేక శర్కర లేక శర్కర నెయ్యి కలిపి సేవించిన నివర్తించు.

శ్వానవిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ శ్వాసస్యాపివిషంహంతిలేపంకుక్కుటవిష్ఠయా ।
గుడైస్తైలార్కదుగ్ధైశ్చలేపశ్శ్వానవిషంహరేత్ ॥

తా॥ కుక్కకరచిన దోషము కోడిమలమునైనను లేక బెల్లము తిలతైలము జిల్లేడుపాలు వీటెని యేకముగ కలిపి యైనను లేపనము జేయుచుండిన నివర్తియగు.

సింహ బాలవిషదోష శాంతి.

శ్లో॥ మధోశ్చపలమానంతుదినంవింశతియుఃపిబేత్ ।
తిర్యసింహస్యబాలస్యవిషనస్యాత్కదాచన ॥

తా॥ సింహశాల విషదోషము (వ్యాఘ్రగోమ జంతువిషము) పూటకుపలము చొప్పున 20 వది దివసంబులు తేనెను పానముజేసిన తొలుగు.

శరట విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ అర్కమూలవచాచూర్ణంపీతంశీతేనవారిణా ।
తస్యశరటవిషంసద్యశ్శాంతిర్భవతినిశ్చితం ॥

తా॥ తొండకాటుచే జనించిన విషదోషము జిల్లేడువేరు వస వీటిని చూర్ణము జేసి శీతోదకములోవైచి పానముజేసిన హరించు.

యూకాదిదంశన విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ శ్రీమూలంగోజలేఘృష్ట్వాదేహలేపంచకారయేత్ ।
యూకాచలిక్షుకావానాశయంత్యపితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ గోమూత్రముచే మారేడువేరును గంధముతీసి శరీరమునకు లేపనము జేసి కొనిన పేనులు యీరులు చీలపేనులు మొదలగునవి తత్క్షణమే నివర్తించు.

దుష్టజంతు విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ విశంక్రౌంచంజలేఘృష్టానిత్యంపిబతియోనరః।
తస్యోదరేదుష్టజంతోర్విషంనస్యతితత్క్షణాత్ ॥

తా॥ క్రౌంచ పక్షిమలమును జలముచేనూరి ప్రతిదినము పానము జేయుచుండిన నట్టిమనుజుని దుష్టజంతువులు కరచినను ఆట్టిజంతువుల విషము అతిశీఘ్రముగ నశించు.

గృహగోధికా విషదోష శాంతి.

శ్లో॥ కటుత్రయంసింధుకరంజబీజంద్వయంనిశాయాఃకపికచ్ఛుబీజం।
నిహంతిపానేనవిలేపనేనవిషంసమస్తంగృహగోధికాయాః ॥

తా॥ బల్లిమొదలగువాని విషదోషములు శొంఠి పిప్పలి మిరియాలు సైంధవలవణము కానుగవిత్తులు పసపు మానిపసపు దురదగొండి విత్తులు వీటిని ఉదకముతో నూరి త్రాగినను లేక లేపనము జేసికొనినను నివర్తించు.

చెవులయందుప్రవేశించిన జోరీగవికార శాంతి.

శ్లో॥ కర్ణప్రవేశేఖర్జూరతత్కర్ణేమూత్రకంక్షిపేత్।
తథాచతిలతైలంచధంకేవత్సస్యశ్లేష్మకం ॥

తా॥ చెవులయందు ప్రవేశించిన జోరీగల విషదోషము గోమూత్రము తిలతైలము వీటినికలిపి కొంచము వెచ్చజేసియైనను లేక ఆవుదూడ పేడరసమునైనను చెవులలో వేయుచుండిన నివర్తియగు.

శ్వేతమూషకకృత గ్రంధిదోష శాంతి.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వాత్తుపలితంమూషం శ్వేతవర్ణంసుదారుణం ।
పాతస్థానేభవేద్గ్రింథిసాగ్రంధిర్మృతుదాయికా ।
శస్త్రేణగ్రంథింవిస్ఫోట్యఖరస్యశకృతంక్షిపేత్ ।
తేనదుష్టస్యగ్రథితోవికృతేశాంతికృద్భవేత్ ॥

తా॥ అతిదుష్టమగు శ్వేతమూషకము ఊర్ధ్వంబుగనుండి శరీరముమీద పడెనేని నచట గ్రంధులుజనించి మరణముగలుగు; గనుక గ్రంధులు జనించినతోడనే నచట శస్త్రముచే గొంచముగీచి గాడిదపెంటికలను లేపనముజేసిన నాగ్రంధులు శమించు.

భ్రిమరకృత జలోదరదోష శాంతి.

శ్లో॥ షట్పాదేచోదరేప్రాప్తేజలోదరఃప్రజాయతే ।
తస్యశుక్ప్పిప్పలీ దేయావికృతేశాంతికృత్సదా ॥

తా॥ కడుపులో తుమ్మెద ప్రవేశించుటచే జలోదరరోగము జనించు. దానికి పిప్పళ్లను సేవింపుచుండిన నాదోషము నివర్తియగు.

సర్పవిషములదోష శాంతి.

శ్లో॥ తైలంచామ్లంతథానిద్రాంవర్జయేద్విషపీడితః ।
తండులంఘృతదుగ్ధంచశ్రేష్ఠంపథ్యంవిషాతురే ॥

తా॥ విషపీడితులు మంచినూనె పులుసు నిద్ర మొదలగువాటిని వర్జించి బియ్యపుఅన్నము నెయ్యి పాలు వీటిని అనుపానములుగ సేవింపుచుండిన హితముగనుండు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రభాషానువాద భూషితే, అనుపానతత్త్వాకరే సువర్ణాదీనాంకచ్చా పక్వభస్మనాం గుణదోష తచ్ఛాంతి విశేష కథనన్నామ షష్ఠస్తరంగః.

శ్రీరస్తు.

అనుపానరత్నాకరము.

ఆంధ్రతాత్పర్యము.

సప్తమస్తరంగము.

యోగరాజగుగ్గులు.

శ్లో॥ నాగరంపిప్పలీచవ్యంపిప్పలీమూలచిత్రకైః । భృష్టంహింగ్వజమోదంచసర్షపాజీరకద్వయం ॥ రేణుకేంద్ర యవాఃపాఠా విడంగంగజపిప్పలీ।కటుకాతివిషాభార్గీవచామూర్వేతిభాగతః । ప్రత్యేకంశాణికానిస్యుర్ద్రవ్యాణీమానివింశతిః।ద్రవ్యేభ్యస్సకలేభ్యశ్చత్రిఫలాద్విగుణాభవేత్ । ఏభిశ్చూర్ణీకృతైస్సర్వైస్సమోదేయస్తుగుగ్గులుః । వంగంరౌప్యంచనాగంచలోహసారంతథాభ్రికం । మండూరంరససిందూరంప్రత్యేకంపలసమ్మితం। గుడపాకసమంకృత్వాఇమందద్యాద్యథోచితం।ఏకపిండంతతఃకృత్వాధారయేద్ఘృతభాజనే । గుటికాశ్శాణమాత్రాస్తుకృత్వాగ్రాహ్యాయథోచితాః । గుగ్గులుర్యోగరాజోయంత్రిదోషఘ్నోరసాయనః । మైథునాహారపానానాంత్యాగోనైవాత్రవిద్యతే । సర్వాన్వాతామయాన్కుష్ఠానర్శాంసిగ్రహణీగదం। ప్రమేహంవాతరక్తంచనాభిశూలంభగందరం । ఉదావర్తంక్షయంగుల్మమపస్మారమురోగ్రహం । మందాగ్నిశ్వాసకాసాంశ్చనాశయేదరుచింతథా । రేతోదోషహరఃపుంసాంరజోదోషహరస్త్రియాం । పుంసామపత్యజనకోవంధ్యానాంగర్భదస్తథా॥

తా॥ శొంఠి పిప్పళ్ళు చవ్యము మోడి చిత్రమూలము వేయించిన యింగువ అజామోదము తెల్లఆవాలు జీలకఱ్ఱ సహాజీర రేణుకలు కొడిశవిత్తులు అగరుశొంఠి వాయువిడంగములు గజపిప్పలి కటుకరోహిణి అతివస గంటుభారంగి వస చాగమట్ట యివి ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ శాణప్రమాణము త్రిఫలములు 40 శాణములు యిటుల వీటినన్నిటిని చూర్ణించి యిందుకు సమానముగ * శుద్ధిజేయబడిన గుగ్గులమును మెత్తగ నూరి బెల్లమువలె పలచనగ పాగుబెట్టి అందు పైచూర్ణమునుజేర్చి బాగుగ కలియబెట్టి అందు వంగభస్మము రౌప్యభస్మము నాగభస్మము లోహభస్మము అభ్రికభస్మము మండూరభస్మము రససిందూరము వీటివన్నిటిని ప్రత్యేకముగ 1 పలముచొప్పునవైచి బాగుగ కలియ బెట్టి శాణప్రమాణముగ గుటికలుజేసి వాటిని నెయ్యివాడిన కుండయం దునిచి యందొకమాత్రను పుచ్చుకొనిన త్రిదోషములు సమస్త వాతరోగములు కుష్ఠువులు మూలవ్యాధులు సంగ్రహణులు ప్రమేహములు వాతరక్తము నాభిశూలభగం దరము వుదావర్తము క్షయరోగము గుల్మములు అపస్మారము వురోగ్రహరోగము అగ్నిమాంద్యము శ్వాసకాసలు అరుచి శుక్లధాతుగతదోషములు రజోగతదోషములు యివియన్నియు నశించు. ఇది యోగరాజ గుగ్గుల రసాయనమని జెప్పంబడు. దీనిని మైధునాహార పానాదిపథ్యంబులు లేకనే సేవింపకలయు; మఱియు నీయోగరాజ గుగ్గులమును సేవించెడి పురుషులకు పుత్రోత్పాదశక్తి స్త్రీలవంధ్యాకు గర్భధారణశక్తి యివి గలుగు.

నారాయణచూర్ణ విధి.

శ్లో॥ చిత్రకత్రిఫలావ్యోషం జీరకంహావుషావచా । యవానీపిప్పలీ మూలంశతపుష్పాజగంధికా । అజమోదాశఠీధాన్యంవిడంగం స్థూలజీరకం। హేమాహ్వాపౌష్కరంమూలంక్షారోలవణపం చకం । కుష్ఠంచేతిసమాంశానివిశాలాస్యాద్ద్విభాగికా । త్రివృ త్త్రిభాగావిజ్ఞేయాదన్త్యాభాగత్రయంభవేత్ । చతుర్భాగాసా తలాహ్యాత్సర్వాణ్యేకత్రచూర్ణయేత్ । పాచనస్నేహనాద్యైశ్చ స్నిగ్ధకోష్ఠస్యరోగిణః । దద్యాచ్చూర్ణంవిరేకాయసర్వశూ లప్రణాశనం । హృద్రోగేపాండురోగేచకాసేశ్వాసేభగందరే। మందాగ్నౌచజ్వరేకుష్ఠేగ్రహణ్యాంచగలగ్రహే ॥

---

* గుగ్గులమును, దశమూల కషాయముతోనైనను లేక త్రిఫలకషాయముతోనైనను శుద్ధిజేయవలయు.

తా॥ చిత్రమూలము గరక తౌంద్రవ యునిరికలు కొండ మిరియాలు పిప్పలిప్ప జీలకర్ర బోడతరము వస వోమము సోడి పెద్దసోపు అడవితులసి అజామోదము కచోర్చురములు ధనియాలు వాయువిడంగములు పెద్దజీలకర్ర వస్తమ్రుస్తే పుష్కరమూలము సద్యక్షారము యవక్షారము సైంధవలవణము సౌవర్చలవణము బిడాలవణము సముద్రలవణము సాంబరలవణము చంగల్వకోష్టు యివి దినుసు కొక్కొకభాగము పెద్దపాపగవేళ్ళు 2 భాగములు తెగడ 8 భాగములు నేపాళపువేళ్లు 3 భాగములు సంబరేణు 4 భాగములు యిటుల వీటినన్నిటినిదంచి చూర్ణించి దీనిని రోగికిచ్చుటకు ముందు పాచన స్నేహ రేచనాదులచే వానియుదరము శుద్ధియగునటులంజేసి పిదప నీచూర్ణమును యుక్తానుపానములతో నొసంగిన హృద్రోగము పాండురోగము శ్వాసకాసలు భగంధరము అగ్నిమాంద్యము జ్వరము కుష్ఠువు సంగ్రహణి గళగ్రహము మొదలగు సర్వరోగంబులు నశించు.

మృత్యుంజయరస నిర్మాణ విధి.

శ్లో॥ విషస్యైకంతథాభాగంమరీచంపిప్పలీంకణాం। గంధకస్యతథా భాగంభాగంస్యాట్టంకణస్యచ। సర్వత్రసమభాగంస్యాద్ధింగుళస్తుద్విభాగకం। చూర్ణయేత్ఖల్వమధ్యేతుముద్గమానాంవటీంచరేత్। జంబీరస్యరసేనాత్రకార్యంహింగుళశోధనం। రసశ్చేత్సమభాగస్యాద్ధింగుళంనేష్యతేతథా। గోమూత్రశోధితంచాత్రవిషస్యైరవిశోధితం। మృత్యురూపం జ్వరంహంతిమృత్యుంజయరసస్స్మృతః।తీవ్రజ్వరేమహాఘోరేపుమ్మపేయావనాన్వితే। పూర్ణమాత్రా ప్రదాతవ్యా విచారీచభిషగ్వరైః। స్త్రీబాలవృద్ధక్షీణేషుహ్యర్ధమాత్రాప్రకీర్తితా। అతివృద్ధేచక్షీణేచశిశౌచాల్పవయస్యపి। తుర్యమాత్రాప్రదాతవ్యావ్యవస్థాసారనిశ్చితా। నవజ్వరేమహాఘోరేయామైకా నాశయేద్ధ్రువం।మధ్యజ్వరేతథాజీర్ణేత్రిధామాత్రాన్నాశయేద్ధ్రువం। సన్తాహాత్సన్నిపాతోత్థంజ్వరంజీర్ణకసంజ్ఞకం॥

తా॥ గోమూత్రములో శుద్ధిజేసినవసనాభి 1 భాగము మిరియాలు 1 భాగము పిప్పలి 1 భాగము జీలకఱ్ఱ 1 భాగము గంధకము 1 భాగము వెలగారము 1 భాగము నిమ్మరసముతో శుద్ధిజేసిన * యింగిలీకము 2 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి నిమ్మపండ్ల రసముతో నూరి పెసర గింజంతమాత్రలు జేసి సేవించిన మృత్యురూపమగు జ్వరమును బోగొట్టుగాన మృత్యుంజయ రసమనంబడు. మఱియు యౌవనపురుషులకు ఘోరమైన తీవ్రజ్వరమునందు 1 మాత్ర యివ్వవలయు. మఱియు స్త్రీలు బాలురు వృద్ధులు క్షీణత్వమును జెందినవారు వీరలకు ½ మాత్ర యివ్వవలయు. అతివృద్ధులు అతిక్షీణులు శిశువులు వీరలకు 1 మాత్రలో నాలుగోభాగ మివ్వవలయు. మహాఘోరమగు నవజ్వరమునందు సేవించిన నది 1 యామమునకు నివర్తించు. మధ్యజ్వరము జీర్ణజ్వరము వీటియందు సేవించిన 3 దినములలో నశించు. సన్నిపాతమువలన గలిగిన జీర్ణజ్వరమునందు సేవించిన 7 దినములలో హరించు.

వసంతకుసుమాకర రసనిర్మాణ విధి.

శ్లో॥ ప్రవాళరసమౌక్తికాభ్రకమిదంచతుర్భాగభాక్స్వ(?)భగ(?)భస్మ(?)
తారజితిహేమనీవ్యంశకే। అథోభుజగరంగకంత్రిలవకాంయవిమ
ర్ద్యాత్ఖిలం। శుభేహనిసిభావయేద్భిషగియంది యాసప్తశః।
క్రమైర్వృషనిశేక్షుజైః కమలమాలతీపుష్పజైః। రసైఃకదలి
కందజైర్మలయచందనాదుద్భవైః। వసంతకుసుమాకరోరస
పతిర్ద్విపల్లోశితస్సమస్తగదహృద్భవేత్కాలనిజానుపానైరయం॥

తా॥ ప్రవాళభస్మము 4 భాగములు రసభస్మము 4 భాగములు ముత్యభస్మము 4 భాగములు అభ్రకభస్మము 4 భాగము రౌప్యభస్మము 2 భాగములు స్వర్ణభస్మము 2 భాగములు లోహభస్మము 3 భాగములు నాగభస్మము 3 భాగములు వంగభస్మము 3 భాగములు వీటినన్నిటిని ఖల్వమునందునిచి అడ్డసరము మానిపసపు చెఱుకు తామరపూలు జాజిపూలు అరటిగడ్డ కృష్ణాగరు చందనము వీటిరసములచేతగాని ప్రత్యేకముగ వొక్కొకదానిచే 7 భావనలుచేసి కరాటమునందునిచికొని 2 వల్లములప్రమాణము అనుపాన విశేషములచే సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

---

* రసము 1 భాగము చేర్చునెడ ఇంగిలీకమును చేర్చవలదు.

జాయతేతా ప్రస్థదాశర్కరయోర్యుతం । సత్వంగుడూచ్యా
గృహ్ణీయాద్వంశరోచనయాయుతం । ఖర్జూరందాడిమంద్రా
క్షామిక్షుఖండానిచారయేత్ ॥ అనుపానిస్తుషంధాన్యంభృతభ్ర
ష్టంసశర్కరం । దద్యాత్తథాప్యరేథాన్యంగుడూచీక్వాథమా
హరేత్ । ఉశీరవాసకక్వాథందద్యాత్సమధుశర్కరం । రక్త
పిత్తేకఫేశ్వాసేకాసేచస్వరసంక్షయే । అగ్నిభృష్టంజయాచూ
ర్ణంమధునానిశిదీయతే । నిద్రానాశేతిసారేచగ్రహణ్యాంమం
దపావకే । సౌవర్చలాభయాకృష్ణాచూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ ।
శూలేజీర్ణేతథాకృష్ణా మధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లీహోదరే
సాంత్రరక్తేచభస్మ్యాంచైవగుదాంకురే । నాసికాస్రుతరక్తేషురసం
దాడిమపుష్పజం । దూర్వాయాస్స్వరసం నస్యేప్రదద్యాచ్ఛ
ర్కరాయుతం। కోలమజ్జాకణాబర్హిపత్రభస్మసశర్కరం । మ
ధునాలేహయేచ్ఛర్దిహిక్కాకాసస్యశాంతయే । విధిరేషఃప్ర
యోజ్యస్తుసర్వస్మిన్పోటలీరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచమౌ
క్తికాఖ్యేరసేషుచ । ఇత్యేవంయోగినాజ్ఞాత్వా రసస్సర్వత్రయో
జయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధ * బుభుక్షితమగు పాదరసము 2 భాగములు శుద్ధిజేసిన గంధకము 2 భాగములు యిటుల వీనినినూరి కజ్జలిచేసి పాదరసమునకు నాలుగింతలు ఘనపుభాగముగల గవ్వలనుదెచ్చి అందు యీ కజ్జలినునిచి వెలిగారమును 1 భాగము గ్రహించి ఆవుపాలతోనూరి ఆగవ్వలయందలి కజ్జలిబైటికి రాకుండునటుల దానినోటికిపూసి పిదప శంఖపుతునకలను 8 భాగములు గ్రహించి 2 మంటి శరావములనుదెచ్చి యందొక దానికి సున్నముపూసి శంఖపుతునకలలో సగమునైచి దానిపై కజ్జలిజేసిన గవ్వలనునిచి దానిపై మిగిలి యుండెడి సగము శంఖపుతునకలనునైచి సున్నముచే లేపనముజేసిన 2 వ శరావమునుమూసి బాగుగచీలయిచ్చి యెండించి 4 మూలలును చదరముగనుండు

* సువర్ణాదిఁ ధాతువులను గ్రహించుటకు యోగ్యమగునటుల గంధకాదులచే జారణము చేయబడిన పాదరసము బుభుక్షిత మనంబడు.

జాయతేతా పస్తదాశర్కరయాయుతం । సత్వంగుడూచ్యా గృష్ణీయాద్వంశరోచనయాయుతం । ఖర్జూరందాడిమంద్రాక్షామిక్షుఖండానిచారయేత్ ॥ అనుపానిస్తుషంధాన్యంఘృతభృష్టంసశర్కరం । దద్యాత్తథాప్యరేధాన్యంగుడూచీక్వాథమాహరేత్ । ఉశీరవాసకక్వాథందద్యాత్సమధుశర్కరం । రక్తపిత్తేకఫేశ్వాసేకాసేచస్వరసంక్షయే । అగ్నిభృష్టంజయాచూర్ణంమధునానిశిదీయతే । నిద్రానాశేతిసారేచగ్రహణ్యాంమందపావకే । సౌవర్చలాభయాకృష్ణాచూర్ణముష్ణజలైఃపిబేత్ । శూలేజీర్ణేతథాకృష్ణా మధుయుక్తాజ్వరేహితా । ప్లీహోదరేసాంత్రరక్తేభక్ష్యాంచైవగుడాంకురే । నాసికాస్రుతరక్తేషురసం దాడిమపుష్పజం । దూర్వాయాస్స్వరసం నస్యేప్రదద్యాచ్ఛర్కరాయుతం । కోలమజ్జాకణాబ్జానాంభస్మసశర్కరం । మధునాలేహయేచ్ఛర్దిహిక్కాకాసస్యశాంతయే । విధిరేషఃప్రయోజ్యస్తుసర్వస్మిన్స్ఫటికీరసే । మృగాంకేహేమగర్భేచమాక్తికాఖ్యేరసేషుచ । ఇత్యేవంరోగినాంజ్ఞాత్వా రసస్సర్వత్రయోజయేత్ ॥

తా॥ శుద్ధ * బుభుక్షితమగు పాదరసము 2 భాగములు శుద్ధిజేసిన గంధకము 2 భాగములు యిటుల వీనినినూరి కజ్జలిచేసి పాదరసమునకు నాలుగింతలు ఘనపుభాగము గల గవ్వలను దెచ్చి అందు యీ కజ్జలినునిచి వెలిగారమును 1 భాగము గ్రహించి ఆవుపాలతోనూరి ఆగవ్వలయందలి కజ్జలిపైటికి రాకుండునటుల దానినోటికిపూసి పిదప శంఖపుతునకలను 8 భాగములు గ్రహించి 2 మంటి శరావములనుదెచ్చి యందొక దానికి సున్నముపూసి శంఖపుతునకలలో సగమునైచి దానిపై కజ్జలిజేసిన గవ్వలనునిచి దానిపై మిగిలి యుండెడి సగము శంఖపుతునకలనునైచి సున్నముచే లేపనముజేసిన 2 వ శరావమునుమూసి బాగుగచీలయిచ్చి యెండించి 4 మూలలును చదరముగనుండు

* సువర్ణాది ధాతువులను గ్రహించుటకు యోగ్యమగునటుల గంధకాదులచే జారణముచేయబడిన పాదరసము బుభుక్షిత మనంబడు.

చటుల గజపుటలోతుగ వద్దను త్రవ్వి దానిలోపల 1 మూర ప్రమాణముగల మరియొక పల్లమును త్రవ్వి అందు శరావసంపుటమునునిచి దానిపై మన్నుమూసి అడవియేరు పిడకలతో గజపుటంబిడి స్వాంగశీతలమున దానిని పైకితీసి శరావమందలి యౌషధములను ఖల్వమున జక్కగనూరి చూర్ణముజేయవలయును. ఇదియె లోకనాథరసమనంబడు. ఈ లోకనాథరసము 6 గురిగింజలయెత్తును 29 మిరియముల చూర్ణములో కలిపి వాతరోగంబులయందు నేతి అనుపానముతోడను పిత్తరోగంబులయందు వెన్నతోడను శ్లేష్మరోగంబులయందు తేనెతోడను యివ్వవలయును. మఱియు నీలోకనాథరసము అతిసారము క్షయరోగము అరుచి సంగ్రహణి కృశత్వము అగ్నిమాంద్యము దగ్గు శ్వాసము గుల్మము వీటికి ప్రశస్తంబుగనుండును. దీనిని సేవించినతోడనే ఘృతాన్నమును 3 గ్రాసములు భుజించి మంచముమీద పరుపులేకనే క్షణకాలము వెల్లకిల బరుండవలయును. మఱియు పులుసును వర్జించి ఘృతాన్నము తియ్యనిపెరుగు వీటిని పుచ్చుకొనవలయును. విశేషముగ అడవిలోనుండెడు జింక మొదలగువాని మాంసములను నేతితో పక్వముజేసి భక్షింపవలయును. సాయంకాలమున ఆకలిగలిగెనేని పాలు అన్నమును భక్షించి నోటిరుచికై పెసలవడలను నేతితోజేసి పుచ్చుకొనవలయును. మఱియు నువ్వులు వుసిరికపొలుపు వీటినినూరి కల్కమును జేసియైనను లేక నెయ్యినైనను శరీరమునకు లేపనము జేసికొని కించిదుష్ణోదకముతో స్నానము జేయవలయును. తిలతైలమును బొత్తిగ స్పర్శింపరాదు. మారేడుపండు కాకరకాయలు వంకాయలు చిన్నమత్స్యములు చింతపండు మద్యములు యింగువ శొంఠి మినుములు మసూరధాన్యములు కుశ్మాండము ఆనాలు కాంజికము కారవల్లి మొదలగు కకారాదులుగ నుండెడి కూరలు కూరఆకు ఫలములు వీటిసేవనయు శ్రమగలుగ జేసికొనుట మైథునంబొనర్చుట ఆగ్రహించుట పగలునిద్రించుట కంచుపాత్రయందు భుజించుట వీటిని వర్జించవలయును. ఇదియె దీనికి పథ్యము. మఱియు నీలోకనాథరసమును శుక్లపక్షమునందు శుభనక్షత్రముతో గూడిన పంచమి దశమి పౌర్ణమి మొదలగు సంపూర్ణ తిథులయందు తనకు చంద్రతారాబలము చూచుకొని పూజించి కన్యకకు భోజనంబిడి శక్త్యనుసారముగ సువర్ణాది దానంబుల నొసంగి వుదయమున 2 గడియలలోపల సేవింపవలయును. దీనిని సేవించుటచే శరీరమునకు తాపము గలిగెనేని శర్కర తిప్పసత్తు వెదురుప్ప వీటిని ఏకముగజేసి పుచ్చుకొనవలయును. మఱియు ఖర్జూరపు దాడిమపండు ద్రాక్షపండు చెఱుకుతుంటలు వీటిని కొంచకొంచముగ భుజించు చుండవలయును. ఇటులంజేసిన

తాపము శమించు. ధనియాలనుదంచి పొట్టుదీసి దానిని నేతిలోవేయించి అందు శర్కరను లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన అరుచి నశించు. ధనియాలు తిప్పతీగె వీటికషాయమున లోకనాథరసము కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరము నశించు. వట్టివేళ్లు అడ్డసరపాకు వీటి కషాయమున తేనె శర్కర కలిపి అందు లోకనాథ రసమును జేర్చి పుచ్చుకొనిన రక్తపిత్తము కఫము శ్వాస కాస స్వరభంగము యివి నశించు. బంగి ఆకును కొంచెముగవాడ్చి చూర్ణముచేసి అందు లోకనాథ రసమును కొంచెముగ తేనెయును కలిపి రాత్రులయందు పుచ్చుకొనిన నిద్రపట్టనివానికి నిదురవచ్చుటయు గాక అతిసారము సంగ్రహణి యివి నశించి అగ్నిదీపనముగలుగు. సౌవర్చలవణము కరకపిందెలు పిప్పళ్లు వీటిని చూర్ణించి అందు లోకనాథరసమును కలిపి ఉష్ణోదకముతో పుచ్చుకొనిన శూలలు అజీర్ణములు యివి నశించు. పిప్పలిచూర్ణమున తేనె లోకనాథరసము వీటిని కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు నశించు. దాడిమపూల రసమున లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన జ్వరములు నశించు. దాడిమపూల రసమున లోకనాథరసమును కలిపి పుచ్చుకొనిన కడుపులో రోగము పార్శ్వమున జనించెడి ప్లీహోదరము వాతరక్తము వాంతులు మూలవ్యాధి ముక్కులో రక్తముకారుట యివి నశించు. గరికెస్వరసమున శర్కరకలిపి అందు లోకనాథరసమును జేర్చి నస్యముజేసిన ముక్కులోస్రవించెడి రక్తమునశించు. రేగువిత్తులోనిపప్పు పిప్పళ్లు నెమలిరెక్కల భస్మము వీటియందు శర్కర తేనెకలిపి లోకనాథ రసమునుచేర్చి పుచ్చుకొనిన వాంతులు యెక్కిళ్ళు యివి నశించు. మఱియు పోటలీ మృగాంకము హేమగర్భము మౌక్తికము మొదలగు స్వరసములయందును లోకనాథ రసమునకు జెప్పబడిన పథ్యములు అనుపానములు వీటిని అనుష్ఠింపవలయును. ఈ లోకనాథరసము సర్వరోగములను హరింపంజేయును.

స్వర్ణమాలినీ వసంతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ ౧ స్వర్ణంముక్తాదరదమరిచంభాగవృద్ధ్యాగృహీతం
ఖర్పరస్యార్ధమఖిలంమర్దయేన్మ్రక్షయేణ ।
యావత్స్నేహప్రపతివిలయంమర్దనేదీయతేఽస్యా
గుంజాద్వంద్వంమధుమగధయామాలినీస్రాగ్వసంతః ॥

తా॥ స్వర్ణపత్రము (అపరంజి) 1 భాగము మాక్షికభస్మము 2 భాగములు పారదభస్మము 3 భాగములు మిరియాలు 4 భాగములు ఖర్పరభస్మము 8 భాగములు వీటిని ఖల్వమునందునిచి మైనముకీతిగ నగునట్లు జక్కగ మర్దించి మాత్రలుజేసి తేనె జీలకర్ర చూర్ణము వీటితో 2 గురిగెంజలప్రమాణము సేవించిన సమస్తరోగములు నివర్తించు.

బృహన్మాలినీ వసంతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ వైక్రాంతమభ్రం రవితారహేమ మాక్షిక్యం గంధప్రవాళంరస సభస్మ లోహం । సటంకణంశంబుకభస్మ సర్వంసమస్తమేతచ్ఛవగీర జనోత్యైః ।ద్రవైర్విమర్ద్యం మునిసంఖ్యయాంచ కస్తూరికాసీతకరేణ పశ్చాత్ । తదా బృహత్పూర్వకమాలినీప్రాక్వసంతనామా రస నారసోయం॥

తా॥ వైక్రాంత భస్మము అభ్రికభస్మము తామ్రభస్మము హేమమాక్షిక భస్మము రౌప్యభస్మము శుద్ధగంధకము పగడభస్మము రసభస్మము లోహభస్మము వెలిగారము శంఖభస్మము వీటిని ఖల్వమునందునిచి పిల్లపీచర నీలిఆకు వీటి రసముతో మర్దించి భావనజేయవలయును. ఇటుల 7 మార్లుచేసి పిదప కస్తూరి పచ్చకర్పూరము వీటినిజేర్చి మరల పైరసములతో మర్దించి భావనజేసిన నిది బృహన్మాలినీవసంత రసమనంబడు. ఇది సర్వరోగములను నశింపంజేయు.

పాశుపతరస నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ శుద్ధంసూతంద్విభాగంధంత్రిభాగంతీక్ష్ణభస్మకం । త్రిభిస్సమం విషందేయంచిత్రకక్వాథభావితం । ధూర్తబీజ స్యభస్మాపి ద్వాత్రింశద్భాగసంయుతం। కటుత్రయంత్రిభాగంస్యాల్లవంగైలాచతత్సమం।జాతీఫలంతథాకోశమర్ధభాగంనియోజయేత్ । తథార్థంలవణంపంచస్నుహ్యార్కైరండతింత్రిడీ । అపామార్గాశ్వత్థజఞ్చక్షారందద్యాద్విచక్షణః। హరీతకీయవక్షారంస్వర్జికా హింగుజీరకం । టంకణం చసూతతు ల్యమమ్లయోగేనమర్దయేత్ । భోజనాంతే ప్రయోక్తవ్యోగుంజాఫలప్రమాణతః। రసఃపాశుపతోనామసద్యఃప్రత్యయకారకః । దీపనఃపాచనో హృద్యస్సదోషహాన్త్రవిషూచికాం॥

తా॥ శుద్ధరసభస్మము 1 భాగము గంధకము 2 భాగములు కాంతలోహభస్మము 3 భాగములు వసనాభి 6 భాగములు వ్రమ్మస్తపిత్తుల భస్మము 32 భాగములు త్రికటుకములు 3 భాగములు లవంగములు యేలకులు యివి ప్రత్యేకముగ 3 భాగములు జాజికాయ ½ భాగము జాపత్రి ½ భాగము పంచలవణములు ½ భాగము బొంతజెముడు జిల్లేడు ఆముదపుచెట్టు చింతచెట్టు వుత్తరేణి రావి వీటిభస్మము కరక్కాయ యవక్షారము సజ్జక్షారము యింగువ జీలకఱ్ఱ వెలిగారము యివియన్నియు ప్రత్యేకముగ 1 భాగము వీటినన్నిటిని చిత్రమూలకషాయముతో నూరి నీడనయెండించి మరల నిమ్మపండ్ల రసముతో నూరి గురిగింజంత మాత్రలు జేయవలయును. ఇదే పాశుపత రసమనంబడు. దీనిని భోజనముజేసిన తర్వాత 1 మాత్రను సేవించిన విషూచికా రోగము నివర్తించుటయేగాక అగ్నిదీపనము పాచనము మనోల్లాసము వీటిని సదా గలుగంజేయును.

పర్పటీరస నిర్మాణవిధిః.

శ్లో॥ రసంత్రిగుణగంధేనమర్దయిత్వాసభృంగకం । లోహపాత్రేష్వ
తాభ్యక్తేద్రావితంబదరాగ్నినా॥ ఊర్ధ్వాధోగోమయందత్వా
కదళ్యాఃకోమలేదలే । స్నిగ్ధేద్రుతే హ్యయోదర్వ్యా పర్పటా
కారతాంనయేత్ । పాదేలోహం వినిక్షిప్యలోహపర్పటికాభ
వేత్ । తామ్రమేపాదేవినిక్షిప్తతామ్రపర్పటికాభవేత్ । విష
పాదంచయుంజీతత్వసాధ్యేష్వామయేషుచ । సురసాయాజయ
న్త్యాశ్చకస్యకాథకరూనయోః । త్రిఫలాయామునేర్భార్జ్యా
ముండ్యాస్త్రికటుసంజ్ఞయోః। భృంగరాజస్యవహ్నేశ్చప్రత్యహం
ద్రవభావితం । ఆర్ద్రికస్యద్రవేణాథసప్తధాభావయేత్పునః ।
అంగారేస్వేదయేదీషత్పర్పటీరసముత్తమం । గుంజాష్టకందది
తాస్యతామ్బూలీపత్రసంయుతం।పిప్పలీరసక్షౌద్రాభ్యాంచపినిర్గుండ్యా
హ్యనుపానయేత్ । త్రికంటకస్యమూలానిశుంఠీంచ్ఛిత్వావినిక్షి
పేత్ । అజాక్షీరేపసీరార్ధంయావత్క్షీరంవిపాచయేత్ । తత్క్షీ
రంపాయయేద్రాత్రౌ సకణంభోజయేదపి । కూష్మాండంవర్జ
యేచ్చించా వృంతాకంకర్కటీమపి । అరనాలంచతైలంచ
మైధునంచవివర్జయేత్ । మాసత్రయంతు సేవేత కాసశ్వాసా
పస్మృతయే॥

తా॥ రసము 1 భాగము గంధకము 3 భాగములు వీటిని ఖల్వమందునిచి గంట గలగరాకు రసముతో నూరి లోహపాత్రమునకు లోపల నెయ్యి చరిమి అందునిచి రేగుకట్టెలతో మంటవేసి ద్రవించుట వలన కాచి పిదప ఆవుపేడను గుండ్రముగతట్టి దానిపై అరటిఆకును పరచి దానిపై మరల ఆవుపేడను గుండ్రముగతట్టి అందు యినపగరిటెలో కరిగిన పైరసమును బోసి అప్పడమువలె గుండ్రముగునట్టుల యినపగరిటతో చేయవలయు. ఇది పర్పటీరసమనంబడు. పైరసగంధకములు మిళితముగ కనురునపుడు అందురసమునకు 4 వ భాగము లోహభస్మముచేర్చిన లోహపర్పటీ యన బడును. రసమునకు 4 వ భాగము తామ్రభస్మముచేర్చిన తామ్రపర్పటీ యన బడును. అసాధ్యరోగముల యందు రసమునకు 4 వ భాగము వస నాభిని జేర్చ వలయు. తులసి పునిరికె కలబంద కంది అష్టసగము అగసి చిర్రి గుంటగలగర చిత్ర మూలము వీటియొక్క రసములు త్రిఫలములు గంటుభారంగి త్రికటుకములు వీటియొక్క కషాయములు పైరసకషాయములలో ప్రతిదానితోను వొక్కొకదినము భావనజేసిన పిదప అల్లపురసముతో 7 మార్లు భావనజేసిన పిదప బొగ్గుల నిప్పుసెగయందు కొంచ ముగ కాచినసిద్ధమైన పర్పటీరసమగు. దీనిని 8 గురిగింజలయెత్తు తమలపాకులోపెట్టి సేవించి పిదప పిప్పళ్లకషాయముగాని లేక వావిలి కషాయముగాని పానము జేయ వలయు. మేకపాలకు సమముగ నుదకముజేర్చి అందు పల్లేరువేరు శొంఠి వీటినినలగ గొట్టివేచి నీరంతయు యిగురునట్టులకాచి అందు పిప్పలీచూర్ణమునువైచి దానిని రాత్రియందు సేవించి భోజనము జేయవలయు. ఈ ఔషధమును సేవించునపుడు గుమ్మడికాయ చింతపులుసు వంకాయ దోసకాయ కూటినీళ్ళు నూనె స్త్రీసంభోగము వీటిని వర్జింపవలయు. ఇటుల 3 మాసములు సేవించిన కాసశ్వాసలు నివర్తించు.

జయావటీ నిర్మాణ విధి.

శ్లో॥ విషంత్రికటుకంముస్తంహరిద్రానిమ్బపత్రకం।
విడంగమష్టమంచూర్ణంభాగమూత్రైర్విమర్దయేత్ ।
చణకాభావటీకార్యాసాజ్ఞయాయోగవాహికా ॥

తా॥ వసనాభి త్రికటుకములు తుంగముస్తెలు మానిపసపు వేపాకు వాయు విడంగములు వీటిని సమభాగములుగ గ్రహించి చూర్ణించి మేకమూత్రముతో నూరి శెనగగింజలంత మాత్రలు జేయవలయు. ఇదియేజయావటీ యనంబడు. దీనినితగు మైన అనుపానములతో సేవించిన సర్వరోగములు నివర్తించు.

జయంతీవటీ నిర్మాణవిధి.

శ్లో॥ విషంపాఠాశ్వగంధాచవచాతాలీసపత్రకం ।
మరీచంపిప్పలీనింబమజామూత్రేణతుల్యకం ।
వటికాపూర్వవత్కార్యాజయంతీరోగహారికా॥

తా॥ వసనాభి విష బొద్ది పెన్నేరుగడ్డ వస తాళిసపత్రి మిరియాలు పిప్పళ్ళు వేపాకు వీటిని సమముగజేర్చి చూర్ణించి మేకమూత్రముతో నూరి శెనగగింజలంత మాత్రలుజేయవలయు. ఇదియే జయంతీవటి యనంబడు. దీనిని యుక్తానుపానములతో సేవించిన సమస్తరోగములు హరించు.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమదాంధ్రీ భాషానువాదభూషితే అనుపానరత్నాకరే
యోగరాజగుగ్గులు నారాయణచూర్ణ మృత్యుంజయాది
రసానాం నిర్మాణ వివేక కథనన్నామ
సప్తమస్తరంగః.